



**EDİMBİLİM KAPSAMINDA GÖRSEL VE İŞİTSEL ARAÇ
ÖRNEKLERİ KULLANILARAK BOŞNAK ÖĞRENCİLERE
TÜRKÇE NEZAKET STRATEJİLERİNİN ÖĞRETİMİ**

Azra Omerbasic

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

KASIM, 2024

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezdin fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Azra
Soyadı : Omerbasic
Bölümü : Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Edim Bilim Kapsamında Görsel ve İşitsel Araç Örnekleri Kullanılarak Boşnak Öğrencilere Türkçe Nezaket Stratejilerinin Öğretimi
İngilizce Adı : Teaching Turkish Politeness Strategies within the Scope of Pragmatics to Bosnian Students Using Visual and Audio Tool Examples

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Azra Omerbasic

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Azra Omerbasic tarafından hazırlanan “Boşnak Öğrencilere Görsel ve İşitsel Araçlar Kullanılarak Edim Bilim Kapsamında Türkçe Nezaket Stratejilerinin Öğretimi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Yusuf GÜNAYDIN

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, Eğitim Fakültesi)

Başkan: Doç. Dr. Zeynep Zeliha SONKAYA

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Eğitim Bilimleri Fakültesi)

.....

Üye: Doç. Dr. Harun ŞAHİN

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, Eğitim Fakültesi)

Tez Savunma Tarihi: 21/10/2024

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Şaban ÇETİN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....



Kıymetli Aileme

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu uzun ve yorucu, ancak bir o kadar da zevkli ve verimli süreçte bana her daim destek veren, beni motive eden ve doktora gibi zorlu bir sürece adım atmak istememe vesile olan değerli hocam ve danışmanım Yusuf GÜNAYDIN'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu bir hayli zor süreçte yanımda olduğu için kendisine karşı duyduğum minneti kelimelerle ifade etmek mümkün değil. Akademik hayatım boyunca kendisiyle tanışma ve çalışma fırsatına sahip olduğum için çok sevinçliyim. Bu çalışmanın en iyi şekilde tamamlanmasına vesile olan sayın hocam Elif DEMİR'e çok teşekkür ederim. Bana kalpten inanan, hayatımı her anlamda kolaylaştıran, varlığıyla mutluluk sebebim olan ve bana herkesten çok inanıp güvenen, hayatımdaki sahip olduğum en değerli kişiler olan, aileme sonsuz teşekkürler. En zor anlarımda elimden tutup beni kaldıran, yoluma ışık tutan, şartlar ne olursa olsun bana pes etmemeyi ve inançlı olmayı öğreten en yakınlarıma kalpten teşekkür ederim.

**EDİMBİLİM KAPSAMINDA GÖRSEL VE İŞİTSEL ARAÇ
ÖRNEKLERİ KULLANILARAK BOŞNAK ÖĞRENCİLERE
TÜRKÇE NEZAKET STRATEJİLERİNİN ÖĞRETİMİ**

(Yüksek Lisans)

Azra Omerbasic

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Kasım 2024

ÖZ

Bu çalışmada, öğrencilerin Türkçe öğrenme amaçları, iletişimde yaşadıkları zorluklar, dizi-film gibi görsel-ışitsel araçları dil öğreniminde ne ölçüde kullandıkları ve Türkçedeki nezaket ifadelerini kullanma ve anlama düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla 10 Boşnak öğrenciyle 21 sorudan oluşan görüşme formu aracılığıyla çevrim içi görüşmeler yapılmış ve elde edilen veriler içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Tablolar şeklinde sunulan bulgular, öğrencilerin Türkçeyi ağırlıklı olarak eğitim amaçlı öğrendiklerini, iletişimde bazı zorluklar yaşadıklarını ancak nezaket ifadeleriyle bu sorunları çözmeye çalıştıklarını göstermektedir. Öğrencilerin nezaket ifadelerine orta düzeyde hâkim oldukları ve dizi-film gibi araçları öğrenme süreçlerinde sıklıkla kullandıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda Boşnak öğrencilere Türkçe öğretiminde görsel işitsel araçlardan dizilerin ve filmlerin daha fazla kullanılması, nezaket ifadeleri uygulamalarına daha çok yer verilmesi, metinler ve metinlerdeki diyaloglar üzerinde nezaket ifadeleri çalışmaları yapılması, kültür alıştırmalarının yapılması ve konu ile ilgili gelecekteki çalışmalarda daha büyük örneklemin kullanılması önerilmiştir.



Anahtar Kelimeler : Nezaket stratejileri, edim bilim görsel işitsel araç, Boşnak öğrenci, yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi

Sayfa Adedi : XVII + 102

Danışman : Doç. Dr. Yusuf GÜNAYDIN

**TEACHING TURKISH POLITENESS STRATEGIES WITHIN THE
SCOPE OF PRAGMATICS TO BOSNIAN STUDENTS USING
VISUAL AND AUDIO TOOL EXAMPLES**

(M.S. Thesis)

Azra Omerbasic

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

November 2024

ABSTRACT

In this study, it was tried to determine the students' purposes of learning Turkish, the difficulties they experienced in communication, the extent to which they used audio-visual tools such as TV series and movies in language learning, and the level of use and understanding of polite expressions in Turkish. For this purpose, online interviews were conducted with 10 Bosniak students through an interview form consisting of 21 questions, and the obtained data were evaluated with content analysis. The findings presented in tables show that the students learned Turkish mainly for educational purposes, that they experienced some difficulties in communication, but they tried to solve these problems with polite expressions. It has been determined that students have a moderate level of command of polite expressions and frequently use tools such as TV series and movies in their learning processes. In this context, it has been suggested that TV series and movies should be used more as audiovisual tools in teaching Turkish to Bosniak students, more use should be given to polite expression practices, polite expression studies should be carried out on texts and dialogues in texts, culture exercises should be carried out, and a larger sample size should be used in future studies on the subject.



Key Words : Politeness strategies, Pragmatics, audiovisual tool, Bosniak student, teaching Turkish as a foreign language

Page Number : XVII + 102

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Yusuf GÜNAYDIN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvii
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	5
1.3. Varsayımlar	5
1.4. Sınırlılıklar.....	6
1.5. Tanımlar	7
BÖLÜM 2.....	8

KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Edim Bilim	8
2.1.1. Edim Bilim Tarihi Ve Dilcilerin Bakış Açısı	8
2.1.2. Edim Bilimin Yabancı Dil Öğretimine Etkisi.....	17
2.2. Nezaket Teorisi.....	21
2.2.1. Brown ve Levinson'un Nezaket Teorisi	21
2.2.2. Türkçede Nezaket İfadeleri.....	24
2.3. Nezaket Stratejileri	25
2.3.1. Dolaysızlık.....	26
2.3.2. Olumlu Nezaket Stratejileri	27
2.3.2.1. Dinleyicinin İlgi, İstek ve İhtiyaçlarının Farkına Varmak	27
2.3.2.2. Dinleyiciye Olan İlgiyi, Sempatiiyi, Onayı Abartmak	28
2.3.2.3. Dinleyicinin İlgisini Artırmak.....	29
2.3.2.4. Gruba Aitliği Gösteren İşaretleyicilerin Kullanılması	29
2.3.2.5. Selamlaşmak.....	30
2.3.2.6. İyi Dilekte Bulunmak.....	30
2.3.2.7. Anlaşma İsteğinde Bulunmak.....	30
2.3.2.8. Anlaşmazlıktan Kaçınmak.....	31
2.3.2.9. Ortak Noktaları İleri Sürmek/Çoğaltmak/Varsaymak.....	32
2.3.2.10. Şaka Yapmak	32
2.3.2.11. Konuşmacının, Dinleyicinin İstekleri Hakkındaki Bilgisini ve İlgisini İleri Sürmesi	33
2.3.2.12. Teklifte Bulunmak, Söz Vermek	33
2.3.2.13. İyimser Olmak.....	34
2.3.2.14. Konuşmacı ve Dinleyicinin Aynı Etkinliği Paylaşmaları	34
2.3.2.15. Açıklama Gereğinde Bulunmak (Talep Etmek)	34

2.3.2.16. Karşılıklılık.....	35
2.3.2.17. Dinleyiciye Hediye Vermek.....	35
2.3.3. Olumsuz Nezaket Stratejileri.....	35
2.3.3.1. Geleneksel Olarak Dolaylı Olmak.....	35
2.3.3.2. Dolaylı Konuşmak.....	36
2.3.3.3. Karamsar Olmak	37
2.3.3.4. Dayatmayı en aza İndirmek.....	37
2.3.3.5. Saygı Göstermek	38
2.3.3.6. Özür Dilemek	38
2.3.3.7. Konuşmacı ve Dinleyiciyi Kişisellikten Çıkarmak.....	39
2.3.3.8. Yüz Tehdit Edici Davranışların Genel Bir Kural Olduğunu Belirtmek	40
2.3.3.9. Adlaştırmak.....	40
2.3.3.10. Minnettarlık Durumunda Açık Olmak.....	41
2.3.4. Dolaylılık.....	41
2.3.4.1. İpucu Vermek.....	42
2.3.4.2. Çağrışım İpuçları Sunmak.....	43
2.3.4.3. Varsayımlar	43
2.3.4.4. Gerektiğinden Az Söylemek.....	43
2.3.4.5. Abartmak.....	44
2.3.4.6. Totoloji Kullanma.....	44
2.3.4.7. Tezatlık.....	44
2.3.4.8. Alaycı Olmak (İroni).....	45
2.3.4.9. Metafor (Mecaz) Kullanmak	45
2.3.4.10. Retorik Sorular Sormak.....	45
2.3.4.11. Anlam Karmaşası.....	46

2.3.4.12. Belirsizlik	46
2.3.4.13. Aşırı Genelleme Yapmak	46
2.3.4.14. Dinleyicinin Yerine Geçmek	47
2.3.4.15. Eksiltili Cümle Kullanımı.....	47
2.4. Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Görsel ve İşitsel Araçlardan Dizi ve Filmlerin Kullanılması.....	47
BÖLÜM 3.....	52
YÖNTEM.....	52
3.1. Araştırma Deseni	52
3.2. Çalışma Grubu	53
3.3. Veri Toplama Araçları	54
3.4. Veri Toplama Süreci.....	55
3.5. Verilerin Analizi.....	56
BÖLÜM 4.....	57
BULGULAR	57
BÖLÜM 5.....	86
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	86
5.1. Sonuç	86
5.2. Tartışma.....	90
5.3. Öneriler	91
KAYNAKLAR.....	93

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri	54
Tablo 2. Görüşme Soruları	55
Tablo 3. Öğrencilerin Türkçe Öğrenme Amaçları.....	58
Tablo 4. Boşnak Öğrencilerin Türkçede Yaşadığı Zorluklar.....	59
Tablo 5. Eğitimde Görsel ve İşitsel Araçların Kullanılması	60
Tablo 6. Eğitimde Kullanılan Görsel ve İşitsel Araçlar	62
Tablo 7. Görsel ve İşitsel Araçların Eğitimde Kullanım Sıklığı	63
Tablo 8. Görsel ve İşitsel Araçların Eğitimde Kullanılmasının Amacı	64
Tablo 9. Görsel ve İşitsel Araçların Eğitime Katkısı	65
Tablo 10. Görsel ve İşitsel Araçların Eğitime Katkısının Değerlendirilmesi.....	66
Tablo 11. Dizilerin ve Filmlerin Türkçe Öğrenmede Araç Olarak Kullanılması.....	67
Tablo 12. Dizilerin ve Filmlerin Boşnak Öğrencilere Türkçe Öğreniminde Katkısı.....	68
Tablo 13. Dizilerde ve Filmlerde Kullanılan Nezaket İfadelerinin Değerlendirmesi	69
Tablo 14. Nezaket Stratejileri Tanımı	71
Tablo 15. Türkçede Nezaket İfadelerinde Kullanılan Dil Yapıları.....	73
Tablo 16. Nezaket İfadeleri Bakımından Türkçe ile Boşnakça Arasındaki Farklar	75
Tablo 17. Boşnak Öğrencilerin Türkçede Yaşadığı Zorlukların Nezaket Stratejilerinin Kullanımıyla Çözülmesi	77
Tablo 18. Olumlu Nezaket İfadelerinin İletişime ve İlişkiye Katkısı	78

Tablo 19. <i>Olumsuz Nezaket İfadelerinin İletişime ve İlişkiye Katkısı</i>	80
Tablo 20. <i>Türkçede Dolaylılık İfadelerinin Kullanımı Hakkındaki Düşünceler</i>	82
Tablo 21. <i>Genel Olarak Nezaket İfadelerinin İletişime Katkısı</i>	84



ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.* Pelz'in gösterge şekli **Error! Bookmark not defined.**
- Şekil 2.* Lado'nun dil ve kültür arasındaki bağı gösteren çizim **Error! Bookmark not defined.**
- Şekil 3.* Duyu organlarına göre bilgilerin kalıcılık oranları48

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD Amerika Birleşik Devletleri

K Katılımcı

IMDB Internet Movie Database

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu araştırmanın giriş bölümünde; araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, sınırlılıkları ve tanımlarından bahsedilmiştir.

1.1. Problem Durumu

1960'lara kadar dilin sadece dil bilgisi kuralları bütünü olduğu ve göstergelerle ilgilendiği düşünülmüştür. Söyleyerek kastettiklerimizin söylediklerimizden farklı olabileceği düşüncesi dil bilimi çalışmalarında değişikliklere sebep olmuştur. Altmışlı yıllardan sonra dilin sosyal yönü ele alınmış ve iletişimdeki kullanımı incelenmeye başlanmıştır. Bununla birlikte ortaya kişinin bulunduğu durumun bir ifadesi anlamına gelen söylem kavramı çıkmıştır. Söylemler, günlük dilde kullanıldığı kadar edebiyatta, siyasette ve medya sektöründe de çok kullanılmaktadır. Kullanıldığı alana bağlı olarak söylemler farklı şekillerde incelenmektedir. Onların incelenmesine ise söylem çözümlemesi (discourse analysis) denir. Söylemler çeşitli ölçütlere göre incelenir: eleştirelilik, yapısalılık, işlevsellik, toplumsallık ölçütleri (Yıkmış, 2021, s. 62). İşlevsellik ölçütü kullanılırken dil, toplumsal bir yapı olarak incelenir ve dilin kullanımı ele alınır. Dilin kullanımı bir söylemin bir eylemle birleşmesi anlamına gelmektedir. Bu birleşmeden oluşan söylem kavramına 1960'ların sonlarında ortaya çıkan edim bilim çerçevesinden bakıldığında söylemin sadece kelimelerden ibaret olmadığı, aynı zamanda belirli amaçlara yönelik kullanılan eylemlerden oluştuğu görülmektedir.

Edim, bir amaçla yapılan bir davranıştır. Davranış hem kişiler arası hem de bireysel olabilir. Kişilerarası edim etkileşimi sağlar. Bu davranış, kişiler arasındaki iletişimi etkilemesinden

dolayı dilbilimin konusu olmuştur. Dil, zamanla mantıksal bir biçimden günlük etkinliklerin bir parçasına dönüşmüştür. Konuşmacı ile dinleyicinin edim ve yönelimleri açısından değerlendirilmeye başlamıştır. Daha doğrusu mantıksal dil, gündelik dile dönüşerek iletişim ve etkileşim sağlamayı amaçlamıştır (Yıkımlı, 2021, s. 56-57). Uslu'ya (2005) göre iletişim ve etkileşimin sınırlarını çözmeyi hedefleyen edim bilimin kökleri dil bilimin dışındadır (s. 35) zira edim bilim sadece dil kuralları çerçevesinde araştırılan bir disiplin olmaktan çıkmış dilin eylemlerle kullanımı çerçevesinde araştırılmaya başlamıştır.

Edim bilimin temel unsurlarından biri olan iletişim iki veya daha fazla kişi arasında gerçekleşen etkileşimdir. Etkileşimin sağlanması için iletişim esnasında söylenenlerin doğru bir şekilde kavranması gerekmektedir. Bu konuda aynı ana dili konuşan kişilerin bazı durumlarda zorluk çekmelerine rağmen, o dili yabancı bir dil olarak öğrenen kişiler için bu oldukça zorlu bir süreçtir. Her birey kendi ana dilini konuşmaya başladığı andan itibaren iletişim yetisini de kazanmaya başlar. Kendi toplumunun dil kurallarını benimseyerek iletişim kurmayı öğrenir. Ancak, yabancı bir dil öğrenen kişi o dilde iletişim yetisini kazanmakta zorlanabilir. Bunun sebebi kişinin önce dil bilgisini öğrenmeye odaklanmasıdır. Kişi, dilin doğru kullanım şeklini ancak o toplumda vakit geçirerek ve o toplumun kültür unsurlarını öğrenmekle kazanabilir. Daha doğrusu, yabancı bir dil öğrenen kişi, konuşarak, dinleyerek, yaşayarak ve konuşulanları eyleme geçirerek o dile hâkim olabilir (Uslu, 2005, s. 38).

Yabancı bir dil öğrenen kişilerin o dilin konuşulduğu toplumun kültürü ile iç içe olması o kültürün nezaket kurallarını öğrenmesi anlamına gelmektedir. Bu kurallar davranışta olduğu gibi dilde de nezaket ifadeleri olarak kullanılmaktadır. Nezaket kuralları toplumdan topluma değişmekte ve dile farklı şekillerde yansımaktadır (Dereli, 2008, s. 27). Lakoff tarafından ortaya atılan bu kuralların kullanımının en önemli sebeplerinden biri toplumlar arasında oluşabilecek çatışmalar ve anlaşmazlıklardır (Hirik, 2023, s. 603).

70'li yıllara kadar dilin içeriği araştırılırken, bu yıllarda iletişimci yaklaşım ortaya çıkar. Bu yaklaşımın başlangıcı edim bilime dayanmaktadır. Dil antropologları olarak bilinen Penelope Brown ve Stephen Levinson 1970'li senelerde Nezaket Teorisi'ni geliştirmiştir. Olumlu ve olumsuz yüzden oluşan Nezaket Teorisi, Erving Goffman'ın *face* kavramına dayanmaktadır. Bu kavramlar Brown ve Levinson tarafından *olumlu nezaket* ve *olumsuz nezaket* olarak ortaya koyulmuştur. Olumlu yüz olumlu imaj olarak bilinmektedir ve hem kişinin özgüveni hem başkaları tarafından sevilme, saygı duyulma, takdir ve tasdik edilme

isteğiyle ilişkilidir. Olumsuz yüz ise olumsuz imajdır ve bireyin kendini ifade etme özgürlüğü ve özel alanının korunması ile ilgilidir. İletişim olumlu ve olumsuz imajdan oluşmaktadır. Bu imajların eksik olması durumunda iletişimde aksaklıklar yaşanabilir. Brown ve Levinson, aksaklıkların önlenmesi için kullanılan tekniklere *Nezaket stratejileri* (Politeness Strategies) ismini vermişlerdir (Dereli, 2008, s. 26).

Kişi bir toplumun dilini tamamıyla kavramak istiyorsa o dilin nezaket kurallarını öğrenmelidir. Her ülkenin kendine özgü nezaket kuralları ve bu kuralların ifade edildiği özel kavramlar, ifadeler ve beden dili unsurları bulunmaktadır. Türkiye’deki dilsel nezaket kuralları kendine özeldir. Söz konusu nezaket kurallarının kullanılmaması durumunda iletişim esnasında kopukluk yaşanabilir, iletişim kopukluğu ise çatışmalara sebep olabilir. Özellikle yabancı bir dil öğrenen kişiler bu duruma sık sık maruz kalmaktadır. Bunun bir örneği de Türkiye’de Türkçe eğitim almak isteyen Boşnak öğrencilerdir.

Bu çalışmada, Türkiye’de öğrenim gören veya Türkiye’deki üniversitelerden mezun olmuş ve Bosna Hersek, Karadağ, Sırbistan’dan gelen Boşnak öğrencilerin tezin konusu olan nezaket stratejileri ile ilgili düşünceleri alınmıştır. Balkan ülkeleri arasında bulunan Bosna Hersek, Sırbistan ve Karadağ’ın Türkiye ile geçmişine bakıldığında 500 yıla dayanan ortak bir tarihin olduğu ve yüzyıllara dayanan bu tarih içerisinde var olan toplumların birbirlerini gelenek ve görenekleriyle etkiledikleri ve zaman içerisinde birbirlerinin ananelerini benimsedikleri görülmektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olan kültür benzerliği aynı zamanda Boşnak diline de yansımıştır. Türkçede kullanılan bazı nezaket ifadeleri aynı şekilde Bosna Hersek’te de kullanılmaktadır.

Örneğin, Türkçede birisinin vefat etmesi durumunda “Başınız sağ olsun!” ifadesi kullanılırken buna cevap olarak ise “Dostlar sağ olsun!” kullanılmaktadır. Boşnakçada da bu ifade “Başum sagosum!” olarak kullanılırken cevap olarak da “Dostum sagosum!” verilmektedir (Ahmić, 2016, s. 113). Bu ifadelerin arasında okunuş bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Boşnakçada “ğ” sesinin bulunmaması sebebiyle bu sesler “g”sesi olarak okunmaktadır. “Ş” sesi ise Boşnak dilinde “š” olarak yazılmaktadır. Bu diller arasında zamanla geçmişten gelen benzerlikler oluşmasına rağmen farklı dil ailelerine mensup olmaları sebebiyle Türkçe öğrenmek isteyen Boşnak öğrenciler bu sebepten dolayı o dili öğrenmekte zorlanmaktadır. Örneğin, Türkçede “Çok beklersin!” ifadesi, beklenen bir durumun gerçekleşme olasılığı olmadığını göstermektedir. Türkiye’de öğrenim gören yabancı uyruklu bir öğrenci ise bu cümleyi duyduğunda bir süreliğine beklemede kalacağını

ancak sonuçta o durumun gerçekleşeceğini düşünür. Bu gibi durumlar iletişim kopukluğuna sebep olabilir. Aynı ifade Boşnak dilinde bulunsa da (načekat ćeš se), öğrenciler Türkçede aynı anlama geldiğini bilemeyebilirler.

Bundan yola çıkarak yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Boşnak öğrencilerin edim bilimden hareketle nezaket kurallarını kullanma düzeyleri incelenecektir. Bu amaçla çalışma kapsamında 10 Boşnak öğrencinin Türkçe nezaket stratejilerine yönelik görüşlerini almak için yapılandırılmamış 21 sorudan oluşan görüşme formu kullanılacaktır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, yabancı dil olarak Türkçe öğrenimine devam eden ya da mezun olan Boşnakların Türkçe nezaket stratejilerine yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Alan yazına bakıldığında bu konu ile ilgili tüm çalışmaların nezaket stratejilerinin metinler üzerinde incelenmesi, kültürler ve diller arası karşılaştırmanın yapılması ile ilgili olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Boşnaklara Türkçe öğretimi bakımından hazırlanan çalışmalarda Boşnakçaya Türkçeden, Farsçadan ve Arapçadan gelen kelimelerden, kelime öğretiminden, öğretimde kullanılan ve geliştirilen yöntemlerden ve kültür karşılaştırmalarından bahsedilmiştir. Bu bağlamda nezaket stratejilerine yönelik çalışmaların sınırlı sayıda olmasının yanı sıra, Boşnak öğrencilere nezaket stratejilerinin öğretimi ile ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Nezaket stratejilerinin Boşnak öğrencilere öğretilmesinin araştırılması ve bu araştırma çerçevesinde Türkiye’de eğitim gören veya Türkiye’de mezun olan öğrencilerin görüşlerinin ve düşüncelerinin alınması bu çalışmaya özgün bir değer katmaktadır. Nezaket stratejilerinin sağlıklı iletişim kurmadaki önemine bakılırsa bu konu daha çok araştırılmalı ve incelenmelidir. Türkçede kullanılan nezaket stratejilerinin daha derinlemesine araştırılması, pek çok anlamda yabancı dil olarak Türkçe öğrenen veya Türkçe eğitim gören kişilere kolaylık sağlayacaktır. Öncelikle bu çalışmada görüşme tekniğinin kullanılması ile öğrencilerin nezaket stratejileri ile ilgili bilgi eksikliklerinin tespit edilmesi sayesinde nezaket ifadelerinin Boşnak öğrencilere öğretiminde konuyla ilgili daha detaylı bilgileri içeren programların hazırlanması sağlanacaktır. Bununla birlikte Türkçe öğrenme materyallerinde nezaket ifadeleri ile ilgili değişiklikler yapılacak, bilgiler eklenecek ve farklı yöntemler geliştirilecektir. Çalışmada iki kültürün yer alması kültürel iletişim çalışmalarına da katkı sağlayacaktır. Son olarak da nezaket ifadelerinin öğretimi ile ilgili yetersizliklerin tespit edilmesi yabancı bir dil olarak Türkçe öğreten öğretmenler için de kolaylık sağlayacaktır.

Çalışmanın ana problem durumu olarak “Türkiye’de eğitim gören veya eğitimini Türkiye’de tamamlayan Boşnak öğrencilerin Türkçe nezaket stratejilerini anlama ve kullanma düzeyleri, bu stratejilerin öğreniminde araç olarak kullandıkları dizi ve filmlerin katkısı ile bu süreçte karşılaştıkları zorluklar ve o zorlukları çözme şekilleri nedir?” sorusu belirlenmiştir.

Ana problem çerçevesinde aşağıdaki alt problem durumlarına cevaplar aranmaktadır:

1. Boşnak öğrenciler, Türkçe ve Türkçedeki nezaket ifadelerini öğrenme sürecinde görsel işitsel araçlardan dizilerden ve filmlerden ne derece faydalanmaktadır?
2. Boşnak öğrenciler, Türkçe iletişim kurma esnasında hangi konularda anlaşmazlık yaşamaktadır?
3. Türkiye’de eğitim gören veya eğitimini Türkiye’de tamamlayan Boşnak öğrencilerin Türkçe nezaket stratejilerini anlama ve kullanma düzeyleri nasıldır?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada, Boşnak öğrencilerin Türkçe nezaket stratejilerine ne derece hâkim olduğu, Türkiye’de bulundukları dönemde Türkçe iletişim kurarken bu stratejileri ne kadar kullandığı, Türkçe konuşurken hangi konularda zorlandığı ve de başta dizi ve film olmak üzere görsel işitsel araçların nezaket stratejilerinin öğreniminde ne kadar katkı sağladığı tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Alan yazına bakıldığında, Türkçede edim bilim ve nezaket stratejileri ile ilgili yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu ve çoğunlukla iki kültür veya dil arasında karşılaştırmayı kapsadığı kaydedilmiştir. Çalışmanın özellikle Boşnak öğrenciler ile ilgili olması bu çalışmayı özgün kılmaktadır. Bu çalışmanın sonuçları iş ve eğitim sebeplerinden dolayı Türkiye’ye gelen Boşnaklara, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen kişilere dolayısıyla yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanına katkı sağlayacaktır.

1.3. Varsayımlar

Araştırma için gönüllü olan Boşnak öğrencilerin görüşme formundaki soruları içtenlikle yanıtladıkları varsayılmaktadır. Öğrencilerin eğitim amaçlı görsel işitsel araçlardan özellikle dil öğreniminde Türk dizilerden ve filmlerden yararlandığı varsayımlar arasında

bulunmaktadır. Ayrıca dizilerin ve filmlerin Türkçe nezaket stratejilerinin öğrenimini olumlu etkilediği ve Türkçe nezaket ifadelerinin kullanımının anlaşmazlıkları önleyerek iletişime olumlu katkı sağladığı varsayılmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları, örneklem seçimi, coğrafi ve kültürel kapsam, dil yeterliliği ve eğitim durumu üzerinden şekillendirilmiştir. Araştırmada, 10 Bosna Hersekli, Sırbistanlı ve Karadağlı Boşnak kökenli öğrenci ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Boşnak kimliği, farklı ülkelerde yaşayan bir millet olarak Türkiye’de eğitim gören bu öğrencilerin ortak bir kültürel ve etnik kimliği paylaşımları nedeniyle özellikle seçilmiştir. Ancak, bu durum aynı zamanda çalışmanın kapsamını bu üç ülke ile sınırlı tutmaktadır. Diğer ülkelerde yaşayan Boşnak kökenli bireyler araştırmaya dahil edilmemiştir. Dolayısıyla, sonuçların yalnızca bu üç ülkedeki Boşnak öğrencilere uygulanabilir olduğu dikkate alınmalıdır.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı, öğrencilerin Türkçe dil seviyeleri ile ilgilidir. Çalışmaya katılan tüm öğrenciler C1 düzeyinde Türkçe yeterlilik sertifikasına sahip olup, bu durum Türkiye’de eğitim almayı tercih eden Boşnak öğrencilerin Türkçe konusunda ileri düzeyde yeterliliğe sahip olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte, dil seviyesinin belirlenmiş olması, farklı Türkçe seviyelerindeki öğrencilerin bu konudaki deneyimlerini inceleyememeye neden olmuş; bu nedenle, bulguların yalnızca C1 düzeyinde Türkçe yeterliliği olan Boşnak öğrencilere genellenebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Ayrıca, görüşülen öğrencilerin eğitim durumları da çalışma için belirli bir sınırlandırma yaratmaktadır. Çalışmada, hâlihazırda Türkiye’de eğitim alan veya Türkiye’de eğitim görmüş mezun öğrenciler yer almıştır. Bu durum, Türkiye dışında farklı ülkelerde eğitim almayı tercih eden ya da eğitim geçmişi Türkiye dışındaki kurumlara dayanan Boşnak öğrencileri kapsama dışında bırakmaktadır.

Çalışmanın belirli bir grup ve koşullar altında yapılmış olması, araştırma sonuçlarının diğer Boşnak öğrenci grupları üzerinde doğrudan geçerlilik taşımayabileceğini göstermektedir.

1.5. Tanımlar

Edim bilim: Dilbilimin işaretlerin kullanımı ve bu işaretlerin onları kullanan kişiler üzerindeki etkisini araştıran bir dalıdır (Morris, 1938).

Sözeylem: Sözeylem düzsöz edimi, edimsöz edimi ve etkisöz edimi olmak üzere üç bileşenden oluşan ve bir söz ile bir eylemin gerçekleştirilmesini sağlayan ifade olarak kabul edilmektedir (Austin, 1962).

Nezaket Teorisi: Nezaket Teorisi, Penelope Brown ve Stephen Levinson tarafından geliştirilen, bireylerin etkileşimi esnasında özsaygısını ifade eden "yüz" kavramını ve bu kavramın olumlu ve olumsuz olmak üzere iki türünü ele alan bir teoridir (Brown & Levinson, 1987).

Nezaket stratejileri: Nezaket stratejileri, başkalarının olumlu yüzüne karşı dostluğu ve dayanışmayı olumsuz yüzüne karşı ise duyulan saygıyı ifade etmek ve etkileşimlerde onların özsaygısına veya "yüzüne" yönelik tehditleri en aza indirmek için kullanılan belirli iletişim teknikleridir (Brown & Levinson, 1987).

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kavramsal çerçeve bölümünde edim bilim ve Nezaket Teorisi ve nezaket stratejileri hakkında bilgi verilmiştir. Edim bilim çerçevesinde ilk olarak edim bilim tarihi ve dilcilerin edim bilime bakış açısından bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra edim bilimin yabancı dil öğrenimine etkisi bölümü de yer almıştır. Nezaket Teorisi alt başlığının altında Brown ve Levinson'un Nezaket Teorisi açıklanmıştır ve Türkçedeki nezaket ifadelerine değinilmiştir. Son olarak da nezaket stratejileri bölümünde dört ana strateji ve onların alt stratejilerine yer verilmiştir.

2.1. Edim Bilim

Edim bilim kısmında ilk olarak edim bilimin ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi ve dilcilerin bakış açısına yer verilmiştir.

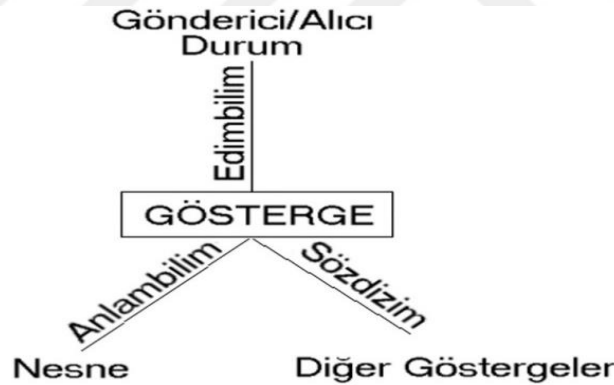
2.1.1. Edim Bilim Tarihi Ve Dilcilerin Bakış Açısı

Yunancadan gelen ve deneyim anlamına gelen “pragma” kelimesi Türkçeye faydacılık olarak çevrilmiştir. İngiltere’de doğan edim bilimi ortaya atan kişilerin William James ve Charles Sanders Peirce olmasına rağmen, sonradan iki öncü tarafından farklı bakış açısıyla incelenen bir felsefi akım hâline gelmiştir (Özdemir, 2022, s. 9).

Günay’a göre, edim bilim dilbilimin bir alt dalıdır (Günay, 2004, s. 157). Dili kullanım ve eylemler ile açıklar. Diğer bir tanıma göre, edim bilim dili sembolik bir iletişim sistemi gibi kabul eden bir alt daldır (Toklu, 2003, s. 115). Vardar’a göre, edim bilim dilbilim ve edim

bilim verileri üzerine kurulu karma nitelikte bir alt disiplindir (Özdemir, 2022, s. 9). Edim bilim, konuşmacının ifadeleri ile sözcüklerin anlamı ve ifadelerle iletilmek istenen şey arasındaki ayrımı incelemektedir (Grundy, 2000, s. 3). Delebecque'ye göre ise edim bilim, konuşmacıların dil kullanımı aşamasında gerçekleştirdikleri davranışların incelenmesidir (Delebecque, 2006, s. 191).

Semboller bilimi olan semiyolojiyi oluşturan pragmatik felsefeci Peirce, semiyolojiyi semantik (anlambilim), sentaks (sözdizim) ve pragmatik (edim bilim) isimlerinde üç disipline ayırmıştır (Kordić, 1990, s. 99). Bu teoriyi geliştiren Morris, Saussure'un oluşturduğu iki boyutlu gösterge modeline üçüncü bir boyut ekleyerek edim bilimi gündeme getirmiştir. İki de merkeze gösterge (işaret) kavramını yerleştirmiştir. Saussure'a göre, göstergenin diğer göstergelerle ilişkisini sözdizim, göstergenin nesne ile ilişkisini ise anlambilim kapsamaktadır. Üçüncü boyut olarak gönderici/alıcı ve durumu ekleyen Morris ise göstergeyi kullanan ve durum ile gösterge arasındaki ilişkiyi edim bilimin kapsadığını belirtmiştir. Bu durum Pelz (1988:222) tarafından şu şekil (Şekil 1) ile gösterilmiştir (Uslu, 2005, s. 36).



Şekil 1. Pelz'in gösterge şekli. Uslu, Z. (2005). Edimbilim ve yabancı dil öğretimine etkileri. *Dil Dergisi* (127), 34-43.

Morris'e göre, nasıl ki atom kavramı fizikte, hücre kavramı ise biyolojide temeli oluşturmaktadır, aynı şekilde gösterge (işaret) de tüm insanlık bilimleri için bir temeli temsil etmektedir (Kordić, 1990, s. 99). Vardar edim bilimin, konuşmacıların göstergeleri kullanarak iletişim kurma durumlarını inceleyen bir alan olduğunu savunmaktadır (Vardar, 1988, s. 92). Wittgenstein, dili bir araç olarak görmektedir. Dil sadece bilgileri iletmekle kalmaz, aynı zamanda dili kullanan kişilerin birbirine etki etmesini, dil sonucunda ortaya çıkan eylemlerin koordine edilmesini ve insanlar arasında anlaşmayı sağlamaktadır (Kordić, 1990, s. 99).

Edim bilimin dile yaklaşımının özü; dilin kullanımını, bağlamını, niyetini ve eylemlerini araştırmayı içermektedir. Dil felsefecilerinin edim bilimdeki rolü, geliştirdikleri teorilerde bulunmaktadır. Türkçede edim bilim veya kullanımbilim olarak isimlendirilen pragmatğin, en başta Amerikalı filozof Peirce ve Morris'in pragmatizm geleneğinden, ardından *Viyana Çevresi*'nin mantıksal empiristleri Carnap ve Wittgenstein'dan gelen gelenekten ortaya çıkmış olduğu kabul edilmektedir. Son olarak, daha yeni analitik felsefede dil felsefecileri arasında yer alan Wittgenstein, Austin, Searle ve Grice'ın edim bilimin gelişmesinde etkisi büyüktür (Kordić, 1990, s. 98).

Önceden dilbilimin kapsamında bulunmasına rağmen, edim bilimin kökleri dilbilimin ötesine uzanır. İletişimin genel olarak cümleler aracılığıyla sağlandığını kabul eden ve dilin yapısal özelliklere odaklanan geleneksel dilbilimin aksine, edim bilim iletişimi durum ve bağlam gibi diğer faktörleri ele alarak inceler (Uslu, 2005, s. 36). Dilde doğru ve yanlış kavramlar yoktur, gündelik dilciler dili bir eylem alanı olarak düşünmektedirler. Bunlardan biri de Austin'dir. Onlara göre dil, eylemi tetikler, daha doğrusu dilden sonra eylem gelir. Konuşan ve dinleyen kişilerin bakış açıları, eylemleri ve benzeri unsurlar temelinde değerlendirilir (Ricoeur, 2000, s. 27).

Analitik felsefe döneminde dile mantıksal çerçevede bakılırken bu dönemin ikinci kısmında dil, kullanım şekli ve işlevi açısından değerlendirilmektedir. Analitikçilerin düşüncesine karşıt düşünceye sahip olan gündelik dilciler dili edimler açısından değerlendirmektedir. Gündelik dilci filozoflar, dilin temel amacının sadece dünyayı betimlemek veya olguları sunmak olmadığını, bunun yanında iletişimi sağlamak için kullanıldığını belirtmektedir. Bu bakış açısı ise Wittgenstein'in çalışmalarıyla başlamıştır. Yazdığı "Felsefi Soruşturmalar" isimli çalışmasıyla Wittgenstein başlarda "Tractatus"ta sunduğu fikirleri eleştirerek yeni bir görüşü benimsemeye başladığını göstermiştir (Çelebi, 2014, s. 74-76). Wittgenstein "Tractatus" isimli eserini yayımladıktan sonra orada yer alan düşüncelerin çeşitli hatalar barındırdığını düşünerek "Felsefi Soruşturmalar" adlı eseri yazmıştır. Başta "Tractatus"ta belirttiği kelimelerin nesneleri temsil ettiği düşüncesinin yerini, dilin çok daha karmaşık bir yapı olduğu ve sadece isimlerle sınırlı olmadığı düşüncesi almaktadır (Bingöl, 2019, s. 101).

Edim bilimin temellerinden biri olan söylem kavramına geçiş yapmadan önce söylem kavramına değinmekte fayda vardır. Kelime kökeni Latince discursus olan ve ilk defa 13'üçüncü yüzyılda filozof Aquinalı Thomas tarafından "zihnî çıkarım" anlamında kullanılan söylem, Megill'e (2012, s. 274) göre şeylerin ortaya koyulmasının tüm yol ve

tarzlarını kapsamaktadır. Söylem kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Bu değişiklik tarihsel açıya ve kişinin ait olduğu zamana bağlıdır. Foucault, her bireyin farklı olmasından dolayı söylemlerinin de farklı olduğu kanaatindedir (Parker'dan aktaran Çelik & Ekşi, 2013, s. 100). Belirli toplumsal bağlamda üretilen, belirli kurallara ve kullanımlara sahip dilsel bir sistem olarak tanımlanan söylem, sadece bilgi aktarımı değil, kimliğin oluşturmada ve sosyal etkileşimlerin düzenlenmesinde araç olarak kullanılmaktadır. Söylemler kültür ve tarihe göre şekillendiği için sürekli değişmeye maruz kalmaktadır (Punch'dan aktaran Çelik & Ekşi, 2013, s. 100). Potter'a göre, söylemler toplum içerisinde her daim var olan bir şey olarak görülmektedir çünkü bireylerin toplum içinde sembollerle anlaşmalarını sağlamaktadır (Çelik & Ekşi, 2013, s. 100).

Edim bilim söylemlerin sadece kelimelerden ibaret olmadığını, aynı zamanda belirli amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen eylemlerden oluştuğunu göstermektedir. Söylemlerin nasıl söyleme dönüştüğü ise Austin'ın araştırma konusu olmuştur. Bununla birlikte, Austin söz edimleri teorisinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Harvard Üniversitesinde 1955 senesinde verdiği derslerde geliştirdiği söz edimleri kuramının detaylarını açıklamıştır (Uslu, 2005, s. 79). Austin ilk olarak üniversitede verdiği derslerde kullandığı notlar ve öğrencilerin derslerde tuttuğu notları birleştirerek hazırladığı “Söylemek ve Yapmak” isimli eserinde bildirimleri iki kategoriye ayırmaktadır: *edimsel* (performative) ve *betimleyici* (constative) (Tuna, 2022, s. 24). Betimleyici ifadeler bir durumun veya ifadenin tasvir edilmesiyle ilgilidir ve doğru veya yanlış olabilirken, edimsel ifadeler bu değere sahip değildir. Edimsel ifadeler arasında emirler ve istek ifadeleri bulunmaktadır (Çelebi, 2014, s. 80).

Austin, bazı eylemleri gerçekleştirmek için sözcelerin söylenmesi gerektiği kanaatindedir. Örneğin, nikâh memuru: “*Sizi karı-koca ilan ediyorum.*” sözcüsüyle iki kişiyi evlendirme eylemini gerçekleştirmektedir veya mahkemede bir hâkim: “*Delil yetersizliğinden dolayı sanık hakkında beraat kararı verilmiştir.*” dediğinde, özgür bırakma eylemini gerçekleştirmiş olur. Kişiler bahsedilen sözceleri kullanmadıkları sürece bu eylemler gerçekleşemez. Bundan dolayı Austin ortaya şu ifadeyi koymuştur: “*(Bir şey) söylemek (bir şey) yapmaktır.*” (Austin, 2007, s. 49). Buradan yola çıkarak Austin, sözceleri iki gruba ayırmıştır: *edimsel* ve *saptayıcı/betimleyici sözce* (Özdemir, 2022, s. 11). Austin söylendiğinde eylem gerçekleştiren fiillere *edimsel fiil* (performatives) adını vermiştir (Özdemir, 2022, s. 21). Söylendiğinde bir eylemi gerçekleştirmeyen fiillere ise

saptayıcı/durumsal/betimleyici (constatives) ismini vermiştir. Hareket bildiren fiiller edimsel olarak görünmezler, bunun sebebi de dile getirilerek gerçekleşmemeleridir, daha doğrusu söylendiklerinde bir eylemi gerektirmemeleridir (Özdemir, 2022, s. 22). Saptayıcı/betimsel sözceler doğru veya yanlış olarak dış dünya gerçekliğini betimlerken, edimsel sözceler söylendikleri anda bir eylemin gerçekleşmesini sağlar ve doğru veya yanlış olmazlar. Edimsel sözceler edimsel fiilleri barındırır, örnek fiiller ise şunlardır: teşekkür etmek, söz vermek, özür dilemek, emretmek, tebrik etmek, onaylamak, affetmek, uyarmak, yasaklamak vb (Özdemir, 2022, s. 12).

Hazırladığı *How to Do Things With Words* kitabında konuşma sürecinde üç eylemin gerçekleştiğini belirtmiştir. Bunlar, *Düzsöz edimi* (locutionary), *Edimsöz edimi* (illocutionary) ve *Etkisöz edimi* (perlocutionary) eylemleridir (Çelebi, 2014, s. 84-85). Düzsöz edimi, anlamlı ses ve cümleleri temsil etmektedir. Edimsöz edimi, düzsöz ediminin kullanılmasıyla gerçekleştirilen eylemlerden oluşmaktadır. Etkisöz edimi ise söylenen sözün dinleyicide yarattığı etki ve tepkisiyle ilgilidir. “Demek ki Austin’in saydığı üç edim, bir şeyler söylemek; bir şeyler söylemiş olmakla edimde bulunmak yoluyla bir şeye etki etmek olarak karakterize edilebilir” (Çelebi, 2014, s. 84-85). En başta gelen ve söz söyleme edimi olarak tanımlanan düzsöz edimi (locutionary act), bir sözce söylendiği an gerçekleşmektedir. Bu edim için amaç ve içerik önemli değildir. Gerçekleştirilen bir sonraki edim ise söylendiği zaman yerine getirilen ve sözcenin söylenmesiyle onu söyleyen kişinin gerçekleştirdiği edim olarak bilinen edimsöz edimidir (illocutionary act) (Özdemir, 2022, s. 28). Örneğin, “*Yarın seni parka götüreceğim.*” cümlesinde *söz verme* edimsözü gerçekleştirilmektedir. Diğer bir örnek olarak, “*Seni kırmak istemedim, kusuruma bakma.*” cümlesinde *özür dileme* edimsözü gerçekleştirilmektedir. Edimsözler, insanların söz aracılığıyla gerçekleştirdikleri eylemler olarak bilinmektedir. Son olarak sözcenin ve onu söyleyen kişinin dinleyicide yarattığı etkiyi karşılayan etkisöz edimi gerçekleştirilir. Dinleyici edimsöze sözel veya hareketsetel karşılık verebilir (Özdemir, 2022, s. 29). Örneğin, bir anne çocuğuna: “*Odanı temizle.*” dediğinde *düzsöz edimini* gerçekleştirmiş oluyor. Bu cümledeki edimsöz emir verme, etkisöz ise çocuğun annesinin emrine uyararak odasını temizlemesi veya annesinin emrine sözel veya hareketsetel karşı çıkması.

Edimsözün gücüne göre Austin, söz edimlerini beş ana grupta incelemiştir. Birinci grupta bulunan karar belirticiler bir durum hakkında hem kesin olmayan tahminleri hem de bir otoriter kişi tarafından verilen kararı belirtmektedir. Örneğin, “Yarın kar yağacak gibi.”

cümlesinde tahmin bildirilirken “Sanık suçlu bulunmuştur.” cümlesinde otorite sahibi olan hâkimin verdiği karar bildirilmiştir. İkinci grubu oluşturan kullanım betimleyiciler bir kararın nasıl kullanılacağını belirtmektedir. Tavsiyede ve uyarıda bulunma eylemleri bu gruba örnek olarak verilebilir. Yükümleyiciler üçüncü grupta yer almaktadır ve bu söz edimleri kişinin bir eylemle ilgili sorumluluk aldığını göstermektedir. Buna örnek olarak söz verme, onaylama verilebilir. Dördüncü grupta yer alan davranış belirticiler kişinin bir durum karşısında hissettiği duyguları veya tutumlarını ifade etmektedir. Özür dilemek ve tebrik etmek anlık hissedilen duyguların söze dökülme biçimi olduğundan bu gruba örnek olarak verilebilir. Son grupta bir düşüncenin ortaya atılması ve kanıtlarla desteklenmesi için kullanılan serimleyiciler bulunmaktadır. Açıklamak, yorumlamak, örneklendirmek, varsaymak gibi eylemler bu gruba girmektedir (Güngör, 2022, s. 28-29).

Bir edimin gerçekleştirilmesinde üç koşulun sağlanması gerekmektedir: dilsel koşullar, toplumsal koşullar ve psikolojik koşullar. Dilsel koşul olarak “*Sizi karı-koca ilan ediyorum.*” örneği verilebilir. Dilsel koşul tamamlandıktan sonra toplumsal koşullara bakılmalıdır (nikâh gününü ve yerini belirleme, şahit seçme, gerekli belgeleri teslim etme, zorunlu sağlık kontrolünü yapma). Çifti evlendirecek olan kişinin buna izni olması gerekmektedir. Son olarak da psikolojik koşullar gelir. Çiftin kendi iradesiyle herhangi bir baskıya maruz kalmadan evlenmesi bu koşulları yerine getirir. Bu koşullardan herhangi birinin eksik olmasıyla evlendirme eylemi tamamlanamaz ve bu durumda başarısızlık ve isabetsizlik gerçekleşir (Özdemir, 2022, s. 13).

Austin’in söz edimleri kuramı Searle tarafından daha sistematik bir hâle getirilmiştir. Searle söz edimlerinin gerçekleştirilmesi ve başarılı olabilmesi için hangi koşulların gerekli olduğu üzerine derinlemesine araştırmalar yapmış ve dört temel koşul belirlemiştir. Tanımlayıcı içerik, hazırlık koşulu, samimiyet koşulu ve temel koşuldan oluşan bu koşullar, bir söz ediminin anlamının ve işlevinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Tanımlayıcı içerik koşuluna göre, bir cümlemin hem bir anlamı (önermesel anlam) hem de bir işlevi (edimsöz gücü) olmalıdır ve bu iki unsur arasında uyum sağlanmalıdır. Uyumun sağlanmaması durumunda iletişim bozukluğu gerçekleşebilir. Hazırlık koşulu bir söz ediminin gerçekleştirilmesi için konuşucunun ve dinleyicinin belirli özelliklere veya yetiye sahip olması gerektiği ile ilgilidir. Samimiyet koşulu çerçevesinde konuşucu ifade ettiği sözlere gerçekten inanmalı, sözlerini içten, samimi bir şekilde belirtmeli ve bu sözlerin arkasında durmalı. Son olarak da her söz ediminin kendine özgü bir amacı olduğunu ve bu amacın söz

ediminin türüne göre değiştiğini gösteren temel koşulun dikkate alınması gerekmektedir (Güngör, 2022, s. 29-30).

Başka bir önemli dil felsefecisi de Paul Grice'tır. Grice, söz edimlerinin anlamlarının ve gücünün eşit olmayabileceğini savunmuştur. “*Pencereyi açabilir misiniz?*” cümlesi soru şeklinde verilmiştir ancak gücü emir vermektir. Görünürde cümle bir soru cümlesi formatında olduğu için alıcı bu cümleye cevap verebilir oysa cümlenin etki gücü “emir”dir ve asıl istenen cevap verilmesi değil, pencerenin açılmasıdır. Grice bu durumda hem konuşan hem dinleyen kişinin etkisinin büyük olduğunu belirtmiştir (Kordić, 1990, s. 99). Konuşan ve dinleyen kişi arasında iletişim kopukluğu meydana gelebilir. Bu durumu Grice para ile karşılaştırır. Grice’a göre, bilgiler de tıpkı para gibi karşı tarafın onu nasıl kullanacağı bilinmeden karşı tarafa verilir. Habermas burada yanlış anlaşılmayı önlemeye dikkat çekmektedir. Yanlış anlaşılma ancak, ifade ve normlar doğru, konuşmacının niyeti ise samimi olursa önlenabilir (Kordić, 1990, s. 100).

İletişim esnasında insanlar konuşmanın anlaşılır ve etkili olmasını sağlamak için belirli kuralları kullanmaktadır. Diğer bir deyişle insanların iletişimde anlaşmaya varması belirli kurallarla sağlanmaktadır. *İş birliği İlkesi* olarak adlandırılan kurallar takımı Grice tarafından Nitelik, Nicelik, İlişki/Bağıntı ve Tarz olmak üzere dört ana başlık altında toplanmıştır. Nicelik kuralı bilginin gerektiği kadar verilmesiyle ilgilidir. Nitelik İlkesi doğru bilginin verilmesiyle ilgilidir. İlişki/Bağıntı kuralına göre konuşulan konudan sapmamalı ve konu ile ilgili bilgiler verilmelidir. Tarz kuralında ise konuşma esnasında net ve açık olmalı, belirsizlikten kaçınmalıdır. Söylenen şeyler ise mantık çerçevesine uygun olmalıdır (Özdemir, 2022, s. 39-40).

Bu ilkelerden herhangi birinin gerçekleşmemesi durumunda iletişimde iş birliği bozulur (Grice, 1989, s. 28). Grice bu kuralların önemini vurgularken bazı durumlarda bu kuralların hepsinin aynı anda uygulanamayacağını vurgulamaktadır. Konuşmacılar, konuşmayı daha ilginç hâle getirmek için kuralların bazılarını uygulamaktan bilinçli bir şekilde kaçınmaktadır (Özdemir, 2022, s. 40-41).

Grice, pragmatik yorumlamada rasyonalite, çıkarım ve akıl yürütmenin rolünü vurgulamıştır. Pragmatik anlamın bir çıkarıma bağlı olduğunu ve bu çıkarımın hem bilinçli hem de bilinçsiz olabileceğini savunmuştur. İmalar türetmek, konuşmacı ve dinleyici arasında akıl yürütme sürecini içeren rasyonel bir iş birliği gerektirir. Konuşmacının anlamını anlamak, konuşmacının amaçladığı anlamı çıkarmayı içerir ki bu da rasyonel bir

faaliyettir. Grice'ın İş birliği İlkesi rasyonel aktörlerin iletişimde iş birliği yapacağı varsayımına dayanmaktadır (Allott, 2005, s. 217-218, 221-222).

Edimbilimi araştıran diğer isimler arasında Fransız dilbilimci Oswald Ducrot da yer almaktadır. Ducrot “Slovenian Lectures” adlı eserinde, edim bilimle ve dilin tartışmaya açık yapısıyla ilişkili çeşitli temel kavramları ele almaktadır.

Oswald Ducrot, dil felsefesi alanında, dilin yalnızca bilgi aktarmakla kalmayıp aynı zamanda argümantatif bir yapı taşıdığı yönündeki görüşleriyle dikkat çekmektedir. Özellikle "çok seslilik" kavramı ile dilin karmaşık ve çok katmanlı yapısını ortaya koymuştur. Ducrot'a göre, bir ifade tek bir anlam taşımak yerine, farklı bakış açılarını ve sesleri bir arada barındırabilir. Daha doğrusu, ifadelerin doğruluk koşullarının öznel olabileceğini ve anlamın daha çok dinleyici üzerinde yarattığı etkiyle ilgili olduğunu savunmaktadır (Ducrot, 2009, s. 15-20).

Ducrot'un çok seslilik kuramı, özellikle olumsuzlama kavramı ve olumsuz emir kipi üzerinden daha net bir şekilde anlaşılır. Örneğin, "Ben gitmiyorum" cümlesi, sadece gitmeme eylemini ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda gitme olasılığının veya arzusunun da var olduğunu ima eder. Bu durum, olumsuzlamanın tek bir anlam taşımak yerine, birden fazla anlam potansiyeli taşıdığını gösterir (Pamukcu, 2024, s. 64-67)

Ducrot'un teorisi, "topos" kavramıyla da yakından ilişkilidir. Toposlar, dil kullanıcılarının belirli argümanları anlamlandırmasını sağlayan kültürel ve toplumsal olarak paylaşılan varsayımlardır. Bu varsayımlar, her dil ifadesinin dayandığı düşünsel temelleri sağlar ve argümanların nasıl yapılandırıldığını anlamamıza yardımcı olur. Toposlar, çok sesliliğin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynar, çünkü farklı toplumsal grupların farklı toposlara sahip olması, aynı ifadeye farklı anlamlar yüklenmesine neden olabilir (Ducrot, 2009, s. 62-63).

Ducrot'un çok seslilik kuramı, özellikle John Searle'in edim teorisiyle karşılaştırıldığında önemli farklılıklar gösterir. Searle, bir ifadenin hem önerme içeriğine hem de edim gücüne sahip olduğunu vurgularken, Ducrot anlamın daha çok argümantatif bir yapı taşıdığını ve dinleyici üzerindeki etkiyle ilgili olduğunu savunmaktadır.

Son olarak Bérard'ın iletişimsel yaklaşımına değinmek gerekir. Bérard'ın iletişimsel yaklaşımı, Dell Hymes'in “iletişim yetkinliği” (competence de communication) kavramından yola çıkar ve öğrencilerin yalnızca dilsel formlara değil, aynı zamanda dil

kullanımının sosyal ve bağlamsal normlarına da hâkim olmaları gerektiğini vurgular. Bu yetkinlik, yalnızca dil bilgisel olarak doğru cümlelerin nasıl kurulacağını değil, aynı zamanda bu cümlelerin ne zaman ve nerede uygun şekilde kullanılacağını anlamayı da içermektedir. Bérard, Searle'nin söz edimleri kuramına değinerek bu edimlerin gerçek hayattaki etkileşimlerde pragmatik yeterlilik için gerekli olduğunu savunmaktadır (Bérard, 1991, s. 19-23).

Edim bilim bazı durumlarda anlambilim ile karıştırılmaktadır ancak ikisi de anlam temelli olmasına rağmen aralarında anlam bakımından fark vardır. Anlambilim gösterge/işaretin gösterilen bölümünü anlam açısından inceleyen bir bilim dalıdır (Vardar, 1988, s. 18). Daha doğrusu, gösterge ve onun belirttiği şey arasındaki ilişkiyi inceler. Edim bilim ise göstergeler ve onları kullanan kişiler arasındaki ilişkiyi inceler (Rifat, 2005, s. 120).

Anlambilim ve edim bilim anlamla ilgilenmektedir ancak aralarındaki fark anlambilim söylenenin ne anlama geldiği ile ilgiliyken edim bilim söylenenle ne demek istediği ile ilgilidir. Diğer bir deyişle anlambilim söylenen ifadenin ne anlama geldiği ile edim bilim ise aynı ifadenin hangi durumda, anlamda ve kime söylendiği ile ilgilenmektedir. Anlambilim ikili ilişkiyle ilgilenirken, edim bilim üçlü ilişkiye odaklanmaktadır. Pragmatik anlam, dilin konuşmacısı veya kullanıcıya göre tanımlanırken, anlambilimde anlam belirli durumlardan, konuşmacılardan veya dinleyicilerden soyutlanarak yalnızca belirli bir dildeki ifadelerin bir özelliği olarak tanımlanır. Bu ayrım, öncelikle Morris ve Carnap tarafından yapılmıştır (Leech, 1983, s. 6).

Edim bilim bakımından önemli olan faktörler tümce ve sözcüktür. Tümce en başta soyut bir kavram olarak ortaya çıkar, onun kullanımıyla ve ona bir tür işlevin yüklenmesiyle anlam kazanıp somut hâle gelir. Belli bir bağlamda belli bir amaç doğrultusunda kullanılan tümcelere sözce denir. Sözce bir tümce olabildiği gibi bir kelime de olabilir. Sözcüklerin eyleme dönüşmesi konuşma sürecini oluşturur. Konuşma esnasında, sözce olarak kullanılacak tümceler kişiye, konuya, amaca ve koşullara göre seçilir. Söz konusu ölçütler önce zihinsel olarak belirlenmelidir. Bu şekilde edim bilime uygun olup olmadıkları tespit edilir (Uslu, 2005, s. 37). Sözce, belli bir amaçla/hedefle kullanılan bir dil örneğidir. Bir sözcük, tümce, tümcenin bir parçası veya tümceler dizisi olabilir. Örneğin; dikkat, imdat, dur kelimeleri de birer sözce görevini üstlenebilir. Sözce olarak bir tümce veya sözcüğün tekrarlanması durumunda hangi ses tonuyla kullanıldığına dikkat edilerek her tekrarlayışta yeni bir eylem gerçekleşmektedir. Örneğin, bir anne çocuğuna ilk defa seslendiğinde

seslenme eylemini gerçekleştirir. Çocuğun cevap vermemesi durumunda ısrarla tekrarlama eylemini gerçekleştirir. Buna da yanıt almaması durumunda bağırma eylemini gerçekleştirir (Özdemir, 2022, s. 16).

Bir diğer örnekte, su isteyen bir kişinin karşı tarafa söyleyebileceği tümceler şu şekilde sıralanmıştır: “*Suyu uzat! Suyu uzatır mısın? Suyu uzatabilir misin? Rica etsem suyu uzatabilir misiniz? Lütfen, suyu uzat! Suyu uzatman mümkün mü? Uzat şu suyu! Susadım! Su!*”

Yukarıdaki cümleler yapısal olarak doğru cümleler ancak anlamları ve kullanım amaçları farklıdır. Bu sebepten dolayı, önceden bahsedilen ölçütlere dikkat edilmelidir. Kime neyin, ne amaçla, hangi durumda ve nasıl söylenmesi gerektiği konusunda dikkatli davranılması gerekmektedir.

Bir sonraki bölümde edim bilimin yabancı dil öğretimine etkisi incelenmiştir.

2.1.2. Edim Bilimin Yabancı Dil Öğretimine Etkisi

Dilin dil dışı faktörlere dikkat edilerek, doğru ve yerinde kullanılmasına iletişim yetisi denir. Bu yeti; dil bilgisel, toplumsal, söylemsel ve stratejik becerileri içerir (Richard & Rogers, 1986, s. 71) ve dilin konuşulduğu toplumun kültürel bilgisini kapsar (Kocaman, 1996, s. 11).

Ana dili edinmek ve yabancı bir dil öğrenmek her açıdan farklılık göstermektedir. Ana dili ediniminde kişi, o dilin konuşulduğu toplumun dilsel kurallarını benimser ve kendisini bu kurallar doğrultusunda ifade eder. Büyüdüğü toplumun kültürü ve tüm değerleri kişiye dil sayesinde öğretilir. Yabancı dil öğrenen bir kişi ise hem o dilin kurallarını öğrenir hem de o dilde iletişim yetisini kazanmaya çalışır. Her ikisinde eşit bir şekilde başarılı olamaz. Dilin dil bilgisini öğrenmesine rağmen o dilde iletişim yetisini kazanması zordur. Bu yeti ancak, kişinin öğrendiği dilin konuşulduğu toplumda yaşaması ve sosyalleşmesi ile kazanılır. Edim bilim, bu yetinin kazandırılmasıyla ilgilenir. Bunu da günlük dil kullanımını, yabancı dil öğretimi için ders kitaplarında kullanarak sağlamaktadır (Uslu, 2005, s. 38).

Edim bilimsel bakımdan yetkin olmak için kişinin belirli becerileri gerçekleştirmesi gerekmektedir. Söz konusu beceriler şunlardır: “söz edimlerini gerçekleştirme becerisi, birebir olmayan anlamı aktarabilme ve yorumlayabilme becerisi, incelik işlevlerini gerçekleştirme becerisi, konuşma işlevlerini gerçekleştirme becerisi ve kültürel bilgiyi

kullanma becerisi” (Polat, 2010, s. 87-92). Bundan yola çıkarak ikinci bir dil öğrenen kişi o dildeki söz edimlerine hâkim olup onları doğru bir şekilde kullanmalı, sözcelerin diğer anlamlarını doğru bir şekilde yorumlamalı, iletişim esnasında belirli konuşma kurallarına ve söz edimlerini kullanırken nezaket kurallarına uyma konusunda dikkatli olmalıdır. Son olarak da söz edimlerinin kullanımının kültürel farklılıklara göre değiştiğini dikkate almalıdır.

1970’ten sonra İletişimsel Yaklaşım’ın yabancı dil öğretiminde benimsenmesiyle birlikte, anlamaya odaklı bilişsel öğrenme ve edim bilim temelli teknikler, yabancı dil öğretiminde sürekli gelişerek önemli bir rol oynamıştır (Neuner & Hunfeld, 1993, s. 84).

Edim bilim sayesinde yabancı dil öğretimi öğrenci merkezli olur, ders kitapları öğrenci grubuna göre belirlenir, ders içerikleri yeniden oluşturulur, dil bilgisi kısmen yeniden oluşturulur, günlük normal konuşmalar olduğu gibi ders kitaplarında yer alır. İletişimsel Yaklaşım’da dili öğrenen kişilerin gereksinimlerine göre öğretim yapılır. Kişinin yabancı bir dili hangi amaçla öğrendiğine bakılır. Öğrenci merkezli öğretim yapılır ve öğrencilerden ders sürecinde katılım sağlamaları beklenir. Öğretici ise bu durumda danışman olur (Uslu, 2005, s. 39). Ders kitapları günlük konuşmaları barındırır. Örneğin, Almanya dil bilgisinin temel olduğu ders kitaplarının yerini, insanların günlük konuşmalarını içeren “Deutsch Aktiv” ve “Themen” gibi kitaplar almıştır (Uslu, 2005, s. 40). Bu kitaplarda yer alan alıştırmalar da önem kazanır. İletişimci yaklaşım, dört temel başlık altında toplanan alıştırmalara dikkat çekmektedir:

1. Anlama becerisini geliştiren çalışmalar,
2. Yeniden üretmeye odaklı alıştırmalar,
3. Bildirim yeteneğini geliştiren serbest alıştırmalar,
4. Serbest ifade becerisini artırmaya yönelik alıştırmalar (Uslu, 2005, s. 39-42).

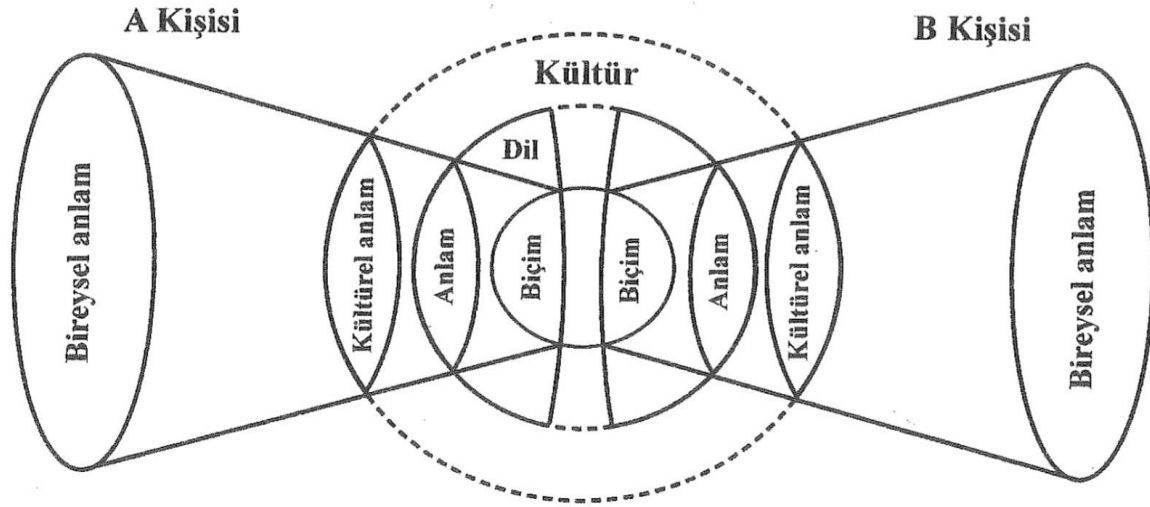
Pragmatizm, dilbilim yaklaşımlarında belirgin bir etkiye sahip olan, söylem çözümlemesinde dilin kullanımı ve işlevini vurgulayan bir felsefe akımıdır. Bir felsefe akımı olmasına rağmen, dil felsefesi çalışmalarıyla dilbilimde de yer almasından dolayı ona bazı kaynaklarda *dilbilimsel edim bilim* denmektedir. Kişinin bir yabancı dili sadece iletişim kurma kabiliyetine sahipken öğrenebileceğini savunan İletişimsel Yaklaşım sayesinde, edim bilim yabancı dil öğretimi alanına dâhil olmuştur (Özdemir, 2022, s. 8).

Bu alana dahil olmasına rağmen edim bilimsel yetinin ikinci dil öğrenen kişilere kazandırılması ile ilgili bazı sorunlar yaşanmaktadır. Fujimori ve Huck'a (2004) göre her bir dilde çok fazla söz edimi bulunmaktadır ve bu söz edimleri arasında öncelikli olarak öğretilmesi gerekenleri seçmek oldukça zordur. Bunun yanı sıra bir diğer sorun da öğretilen söz edimlerinin öğretilen dil bilgisi kurallarıyla uyumlu olmamasıdır. Ricada bulunma edimi –(y)Abil yeterlilik eki ile gösterilirken müfredata göre yeterlilik fiilinin sonradan öğretilmesi öğrencilerin ricada bulunma edimini yanlış bir şekilde gerçekleştirebileceği anlamına gelmektedir (Polat, 2010, s. 99).

Eğitimde de yer alan edim bilim ezbere ve anlatıma dayalı olan eğitim anlayışı yerine yaşam ve deneyimi temele almayı önceleyerek eğitimde de yerini almıştır. Böyle bir öğretimde merkezde öğrenci bulunur. Eğitimci ve iletişim uzmanı olan Edgar Dale, bu durumu açıklamak için bir *Yaşantı Konisi* grafiği çizmiştir. Dale'e göre öğrenme deneyimlerle artar, bu da öğrenmenin etkileşimli olması gerektiği anlamına gelmektedir. Piramit şeklinde çizdiği grafikte öğrenme yöntemleri somuttan soyuta ve kolaydan zora doğru sıralanmıştır. En üst sırada özel semboller bulunurken en alt sırada doğrudan ve bilinçli olarak kazanılan yöntemler bulunmaktadır (Özdemir, 2022, s. 10). Burada etkili öğretimin eylem üzerinden gerçekleştiği görülebilir. Bir insan herhangi bir bilgiyi yaparak ve yaşayarak en iyi şekilde öğrenir.

Öğretim sürecinde edim bilimsel oluşumların dilden dile değiştiğine dikkat edilmelidir. Bir kültürde ve toplumda iyi olarak algılanan bir hareket veya söz, diğer toplumda farklı anlama sahip olabilir veya farklı bir şekilde ifade edilebilir. Örneğin, Avrupa ve Orta Asya'da insanlar el sıkışarak selamlaşırken, Uzak Doğu'da bu selamlaşma iki kişinin birbirine eğilmesiyle gerçekleştirilir. Bir diğer örnekte, baş parmağı yumruk yapılmış elin işaret ve orta parmakların arasına koyarak göstermek, Orta Asya ve Avrupa'da ayıp bir hareket olarak görülürken, Latin Amerika ülkelerinde şanslı temsil etmektedir. Vatikan ve İspanya'da müzelerde bulunan resimlerde de bu harekete rastlanmaktadır. Portekiz ve Brezilya gibi ülkelerde bu işareti olan biblo ve takılar bulunmakta. Bu kültürlerde insanlar, bu hareketin onlara şans getirdiğini ve onları nazardan koruduğuna inanmaktadırlar (Can, 2023). Örneklerle bakıldığında dilin farklı kültürlerde farklı şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Bu sebepten dolayı dil ve kültür arasında kopması imkânsız bir bağ bulunmaktadır. Bu bağ ABD'li dilbilimci Lado (1975) tarafından bir çizim ile gösterilmiştir. Bu çizimde A ile B

kişisi arasında geçen iletişimde fikir aktarımının gerçekleşme sırası bulunmaktadır (Aşkın, 2017, s. 20).



Şekil 2. Lado'nun dil ve kültür arasındaki bağı gösteren çizim. Aşkın, H. (2017). Karşılaştırmalı ve kültürlerarası edimibilim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 19-27.

A kişisi ifade aktarımında öncelikle sözcenin kendisinde uyandırdığı bireysel anlama odaklanmaktadır. Ardından dil kullanımında kültürün etkisinden dolayı bireysel anlam kültürel anlam ile biçimlenir ve anlam ile biçimden oluşan dile dökülür. “Karşılaştırmalar yapılarak doğru anlama süreçleri başlamaktadır. Bu karşılaştırmalar dil içi karşılaştırma (intralingual), diller arası (interlingual) ve yanlış çözümleme şeklinde gerçekleşmektedir”. Dinleyici konumunda olan kişiler onlara yöneltilen anlamları kendi kültürel değerlerine göre yorumlamaktadır. Bu yorumlamalar zaman zaman iletişimde sorunlara yol açabilir ancak yeni bir dil öğrenen kişiler o dilin kültürüne alıştıkça sorunlar azalmaya başlar (Aşkın, 2017, s. 20). Humboldt’e göre bir dili öğrenmek beraberinde o dilin konuşulduğu toplumun kültürünü öğrenmeyi de getirir. Dash (2004)’a göre, dil öğrenen kişilerin iletişim sırasında iletişim bozukluğunun önüne geçmek için kültürel açıdan hassas ve ön yargılardan arınmış olmaları önemlidir (Aşkın, 2017, s. 20-22).

Bu durumda dil öğreniminde kültürler arası edim bilimin önemine vurgu yapılmaktadır. Kültürlerarası edim bilim ile ilgili yapılan çalışmalarda “nezaket” konusu dikkat çekmiştir. Nezaket çalışmaları kültürlerarası iletişimin temelini oluşturmaktadır. Bir sonraki bölümde nezaket ve nezaket teorileri açıklanacaktır.

2.2. Nezaket Teorisi

Nezaket Teorisi bölümü altında Brown ve Levinson'un ortaya koyduğu Nezaket Teorisi'nin tanımı ve bu teori çerçevesinde yüz kavramının açıklaması yapılmıştır.

2.2.1. Brown ve Levinson'un Nezaket Teorisi

Hem Batı'da hem Doğu'da kişinin kendisini doğru bir şekilde ifade etmesinde dinin büyük rolü olmuştur. Doğuda bu durum *edep* kelimesi ile karşılanabilir. Edep kelimesi Arapçadan gelmiştir ve güzel davranış anlamında kullanılmaktadır (Bakšić, 2012, s. 2). Bu güzel davranış zamanla nezaket olarak kabul edilmiş ve bu çerçevede teoriler üretilmeye başlamıştır.

Lakoff'a göre nezaket, insan ilişkilerinde olabilecek çatışmaları en aza indirmek ve iletişim sürecindeki etkileşimi daha sağlıklı tutmaktır (Lakoff, 1990, s. 34). Rong Chen ise nezaketi toplulukların sosyal değerlerinin temeli üzerinde kurulan bir fenomen olarak görmektedir. Watts'a göre, nezaket Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yeni bir disiplini temsil ederken, Çin ve Japonya'da binlerce sene araştırılmaktadır. Bu iki ülkede edim bilime hâkim olmamak bu iki ülkede konuşulan iki dilin dil bilgisine hâkim olmamak demektir (Bakšić, 2012, s. 2).

Nezaket terimi ilk defa Penelope Brown ve Stephen C. Levinson tarafından ortaya atılmıştır. Bu terim ile ilgili teori oluşturan Brown ve Levinson teorisinin temeli olarak Erving Goffman'ın ortaya çıkardığı *yüz (face)* kavramını belirlemiştir. Goffman'a göre yüz, bir toplumun üyesi olarak bireyin, toplumun diğer üyelerinin kendisiyle ilgili görmesini istediği bir resim, imajdır. Goffman'a göre bu kavram değişebilirken, Brown ve Levinson'a göre bu kavram insanın özünü oluşturan değişmeyen değerlerden oluşmaktadır. Goffman aynı zamanda bu resmin birey tarafından etkileşim sırasında ödünç alındığını ve bireyden çok diğer etkenlere de bağlı olduğunu savunmaktadır (Watts, 2003, s. 105).

Yüz kavramının çevirisi birçok dilde bulunmaktadır. Türkçede yüz haricinde, dilbilimciler itibar, gereksinim veya değer kelimelerini kullanmıştır (Bakšić, 2012, s. 7).

Yüzün sadece eylemlerle karşılanabilen birtakım dileklerden oluştuğu göz önünde bulundurulursa, etkileşimde bulunan iki kişinin birbirinin yüzünü koruması yararlarına olacaktır. Bu sebepten dolayı konuşmacı dinleyicinin isteklerini, çok fazla çaba veya maliyet

talep etmediği sürece karşılayarak onun yüzünü, daha doğrusu sosyal imajını korumaya çalışacaktır (Brown & Levinson, 1987, s. 60). Konuşmacı, başkasının yüzünü koruyarak kendi yüzünü de korumaktadır (Bakšić, 2012, s. 7).

Konuşmacı bir eylemin yanlış olduğunu iki şekilde belirtebilir: Dolaysızlık veya Yüz Tehdit Edici Eylemlerle. Örneğin, dinleyici çok büyük bir yanlış yapmıştır. Konuşmacı, dinleyiciyi hatası konusunda yüzünü (sosyal imajını) ve duygularını dikkate almadan eleştirirse ve onunla kamuya açık bir şekilde yüzleşirse bu, konuşmacının dolaysızlığı tercih ettiği anlamına gelir. Bunun yerine konuşmacı dinleyicinin hatasını kendisine özel olarak bildirip bu hatanın düzeltilmesi için bir yol bulmaya çalışırsa dinleyicinin sosyal imajına çok fazla zarar vermez ve bu durumda Yüz Tehdit Edici Eylemler'i kullanmış olur. Bir eylem veya strateji konuşmacı ve dinleyicinin yüzünü ne kadar tehdit ederse konuşmacı daha yüksek numaralı stratejiyi tercih eder çünkü yüksek numaralı stratejiler minimum risk taşımaktadır. Bu durumda konuşmacı, dinleyicinin yüzünü daha az zedeler. Yüksek numaralı stratejiler, olumsuz sonuçlardan veya utançtan kaçınmak için kullanılır. Model kişi bir risk ile karşı karşıya olduğu bir durumda, durumu gerçekte olduğundan kötü göstermemek için gerektiği kadar riskli bir strateji seçecektir çünkü kişinin küçük görülen bir soruna aşırı tepki vermesi sorunu başkalarının gözünde büyütecektir. Amaç ise sorunu olduğu gibi gösterip, sorunun derecesine göre strateji belirleyip çözüm bulmaktır (Brown & Levinson, 1987, s. 60).

Toplumdaki tüm yetişkin kişilerin yüze ve belirli rasyonel kapasiteye (rational capacities) sahip olduğu varsayımında bulunmaktadır. Yüz kavramı, her bireyin kendisine hak gördüğü kamusal öz imajıdır. Yüz iki ilgili husustan oluşur: *olumsuz yüz* ve *olumlu yüz*. *Olumsuz yüz*, kişinin özel alanı ve özgürlüğü ile ilişkilidir. Kişinin özel alana ve zamana sahip olma hakkının olduğunu ve rahatsız edilmeden veya kendisine dayatılmadan bir şeyler yapma özgürlüğüne sahip olmasını ifade eder. *Olumlu yüz* ise kişinin kendi imajı ve başkalarının onu nasıl görmesini istediği ile ilgilidir. Başkaları tarafından saygı görme, takdir edilme ve onaylanma arzusudur. Kişinin kendisini iyi hissetmesi ve başkalarının onun kişiliğini tanımasını ve ona değer vermesini istemesiyle alakalıdır (Brown & Levinson, 1987, s. 61).

Scollon ve Scollon'a (1995) göre, olumlu yüz ve olumsuz yüz kavramları yerine *yakınlayıcı yüz* ve *uzaklayıcı yüz* kavramlarını kullanmayı tercih etmektedir. Çubukçu (2005) da aynı düşünceye sahip olan araştırmacılar arasında yer almaktadır. Aynı şekilde Scollon ve

Scollon (1995) terimsel olarak *yakınlayıcı ve uzaklayıcı nezaket stratejilerini* kullanmayı tercih etmişlerdir (Öner, 2019, s. 22).

Yüz, küçük düşürülme ve utandırılma fikrinden gelmekte ve İngilizce “*losing face*” ifadesine bağlı olmaktadır. Yüz kaybedilebilir, sürdürülebilir veya duygusal anlamda iletilebilir. İletişim boyunca, kişiler birbirlerinin yüzünü korumaya çalışmaktadır çünkü kişilerin yüzü birbirine bağlıdır. Kültürlerdeki farklılıklara göre içerikler değişebilir ancak kişilerin kamusal öz imajı hakkındaki bilgi ve kişinin iletişimde kurallara göre davranması durumu evrenseldir. Yüze saygı, toplumsal normlardan çok, her kişinin içinde bulunan temel bir arzu olarak görülmektedir. Her birey kendisine saygı duyulmasını ister. Sağlıklı bir topluma sahip olmak için bu arzuların dikkate alınması ve en azından kısmen yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşıma göre, insanlar, onlara dayatılan değerleri sorgulamadan takip etmek yerine, hedeflerine ulaşmak için rasyonel bir şekilde davranır. Buna bağlı olarak iki kavramın açıklanması gerekmektedir: *Değer/inanç odaklı akılcılık* (Wertrational) ve *Amaçlı/araçsal akılcılık* (Zwerckrational). Bu iki kavram Alman sosyolog Max Weber tarafından ortaya atılmıştır. Değer/inanç odaklı akılcılık (Wertrational), kurallar ve normları, doğru olarak kabul edildikleri için herhangi bir çıkarım olmadan takip etmekle ilgilidir. Örneğin, otobüste büyüklere yer vermek toplumsal olarak doğru bir davranış olarak görülmektedir ancak bireyin bu hareketten dolayı herhangi bir çıkarı yoktur. Amaçlı/araçsal akılcılık (Zwerckrational), eylemleri amaçlara giden bir yol olarak gerçekleştirmektir. Birisine, ileride size yardımcı olabilmesine karşın iyi davranmak bu duruma örnek olarak verilebilir. Bireyler ikinci durumu kullanmayı tercih eder. Daha doğrusu, saygılı davranmayı herkesin uygulaması gerektiği bir kural olarak görmektense, bunu insanların saygı görme arzusu doğrultusunda oluşan bir istek olarak görmek gerekmektedir (Brown & Levinson, 1987, s. 61-62).

Brown ve Levinson, iletişim esnasında gerçekleşen etkileşimlerde bazı eylem ve söylemlerin bireylerin birbirine karşı saygınlığını tehdit edebileceğini ileri sürmektedir. Yüz Tehdit Eden Eylemler olarak bilinen bu eylemler hem kişisel hem de toplumsal saygınlığı tehlikeye atabilirler. Hem konuşmacının hem muhatabın yüzünü tehdit edebilecek eylemler Brown ve Levinson tarafından dört kategoriye ayrılır: “dinleyicinin olumlu ve olumsuz yüzünü tehdit eden eylemler, konuşmacının olumlu ve olumsuz yüzünü tehdit eden eylemler” (Hirik, 2023, s. 607-608).

Muhatabın olumsuz yüzünü tehdit eden sözeylemler şunlardır; talepler, emirler, öneriler, tavsiyeler, ricalar; hatırlatmalar, tehditler, uyarılar; teklifler, vaatler; kıskançlık ve hayranlık ifadeleri, nefret, kızgınlık (Brown & Levinson, 1987, s. 65-66). Olumlu yüzünü tehdit eden eylemler ise şunlardır: onaylamama, eleştiri, küçümseme, alay etme, şikâyet, kınama, suçlama ifadeleri; çelişkiler, anlaşmazlıklar, meydan okumalar; şiddetli duyguların ifade edilmesi, saygısızlık, tabu konuların dile getirilmesi; muhatap hakkında kötü haber vermek, ırk, siyaset, din, kadın hakları gibi duygusal bölücü konuları gündeme getirmek; açıkça iş birliği yapmama, saldırgan olma veya utanç verici hitap terimlerinin kullanılması (Brown & Levinson, 1987, s. 66-67).

Konuşmacının olumsuz yüzünü tehdit eden eylemler; teşekkür, iltifat veya özür almaktan oluşurken, olumlu yüzünü tehdit eden eylemler, hatasını veya bilgisizliğini kabul etmek, özür dilemekten oluşmaktadır (Brown & Levinson, 1987, s. 67-68).

Bir sonraki bölümde Türkçede kullanılan nezaket ifadelerine ve bu ifadelerin oluşma koşullarına değinilmiştir.

2.2.2. Türkçede Nezaket İfadeleri

John Z. Gumperz, kültür, toplum, birey ve dilbilimsel kodun bağlantılı olmasından bahsetmektedir. Bu sebepten dolayı sözlü iletişimin dil bilgisi, kültür bilgisi ve sosyal bilgisinden oluştuğu kanısındadır. Bu kodlar kültürden kültüre değişmektedir. Bazı kültürler bireysel yaşama odaklı olurken, bazı kültürlerde kolektif yaşam anlayışı ve birliktelik ön plana çıkmaktadır. Türk kültürü kolektif bilincini benimseyen kültürlerden biridir. Bireylerin farklı gruplara ait olmasına rağmen, hepsinin ortak noktası aile ve vatanını en önemli yere koymasısıdır. Walter G. Andrews'un örneğinde Osmanlı Dönemi'nde tüm otorite sultanlara bağlı olduğu için, herkesin sultana hizmet etmesi için kendi çıkarlarından vazgeçmesi gerekmiştir. Benzer bir durum Andrews'a göre sufiler için de geçerlidir çünkü sufiler daha büyük bir amaca hizmet etmek için kendi benliğinden vazgeçmektedirler (Bakšić, 2012, s. 12-13).

Batı ve doğu ülkelerinde nezaket bakımından çarpıcı farklar bulunmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere, Türkler için aile kavramı çok önemlidir. Türk toplumunda bireyin tanımadığı birisine “*Evli misiniz? Çocuklarınız var mı?*” gibi sorular sormak, Batı’da nezaket dışı bir hareket olarak algılansa da Türkiye’de nezaket kavramına uygundur. Zeyrek,

Türk toplumunda saygı kavramına da değinmiştir. Türkiye’de yaşlıların elini öpüp alınına koyma saygıyı gösteren bir harekettir. Türkiye’de aile, görevlerinin farkında olan ve yardım isteğinde bulunmak zorunda kalmayan, yardım ettiğinde teşekkür beklemeyen yakın bireylerden oluşan bir birliği temsil etmektedir. Türk ailelerinde sevgi ve güven ifadeleri çok kullanılmaz çünkü onların aile içinde var olduğu bir gerçektir (Zeyrek, 2001, s. 45-46). Aileden daha geniş olan ancak neredeyse aile kadar önem taşıyan bir sonraki birlik komşuluktur. Bu kavram artık şehirlerde çok yaygın olmasa da köylerde hâlen aynı önemi taşımaktadır. Bu durum dile de yansımaktadır (Bakšić, 2012, s. 13). Örneğin, Türkçede *bizim mahalleden*, *bizim mahalleli* kavramları bulunmaktadır. Bu ifadeler tasvir edilen bireyin tehlikeli olmadığını belirtmek için kullanılır (Zeyrek, 2001, s. 47).

Türklerin farklı ülkelerden gelen kişiler için kullandıkları kavramlar değişebilir. Çoğunlukla *yabancı* kelimesi kullanılır (Bakšić, 2012, s. 14). Bu kelime, Farsçadan gelen ve *çöl*, *çorak yer*, *barbar* anlamında kullanılan *yabanı* kelimesinden gelmektedir (Nişanyan, 2024). Türklerin bu kelimeyi tercih etmelerinin sebebi dışarıdan gelen her şeyin bilinmeyen ve tehlikeli olarak görülmesidir. Ancak bunun tersine, Tanrı misafiri ifadesi de oldukça yaygındır ve eve gelen misafirler için kullanılır (Zeyrek, 2001, s. 51).

Nezaket stratejileri ile ilgili olan alt bölümde Brown ve Levinson’un dolaysızlık, dolaylılık, olumlu ve olumsuz stratejiler olmak üzere dört ana nezaket stratejiden ve onların alt stratejilerinden bahsedilmiştir.

2.3. Nezaket Stratejileri

Nezaket stratejileri dört ana stratejiden oluşmaktadır. Brown ve Levinson’un *dolaysızlık stratejisi (on record)*, muhatapla doğrudan iletişimi karşılamaktadır. Bu strateji, Grice’in İlkeleri’ne uygun tek strateji grubu olarak görülmektedir. Konuşmacı acil durumlarda veya göreve yönelik eylemlerde kullanmaktadır. Bunun yanında üstünlüğünü kurmak veya mesafeyi korumak için bu stratejiye başvurur (Brown & Levinson, 1987, s. 69). Bunun tersine *dolaylılık stratejisinde (off record)* üstü kapalı anlamlar ve dinleyicinin yorumuna bırakılan ifadeler bulunmaktadır. Bu stratejide kullanılan ifadeler bazen aynı anda birçok anlama sahip olabilirler (Bakšić, 2012, s. 8).

Brown ve Levinson, Durkheim’den esinlenerek diğer iki stratejiye *olumlu nezaket stratejileri* ve *olumsuz nezaket stratejileri* ismini vermiştir (Brown & Levinson, 1987, s. 43).

Durkheim'a göre her ritüelin olumlu ve olumsuz tarafı vardır. Olumsuz taraf, dindar olan kişiye belirli eylemlerde bulunmaması için yasak koymaktan ibarettir. Etnografide bu gibi yasaklara tabu denilmektedir. Bu yasaklar kutsallığı temsil eder. Olumlu taraf ise kişinin kutsal tarafla olumlu ilişki kurup onu sürdürmek için yaptığı ve hayatını düzene sokan dinsel eylemlerden oluşmaktadır (Durkheim, 1982, s. 276). Durkheim'e göre, kişilik genel olarak kutsal bir şeydir ve kimse onu veya sınırlarını ihlal etme cesaretini gösteremez (Brown & Levinson, 1987, s. 1).

Lakoff'a göre olumlu nezaket arkadaşlık nezaketine uygundur (Lakoff, 1990, s. 35). Roger D. Sell, nezaketi, insanlığın her zaman uyanık olan süper-egosu olarak görmektedir. Sell, nezaketin Brown ve Levinson'dan çok önce var olduğunu düşünmektedir (Bakšić, 2012, s. 11).

Öncelikle dolaysızlık stratejileri olmak üzere çalışmanın devamında olumlu ve olumsuz nezaket stratejilerinin ve dolaylılık stratejisinin açıklaması yapılmıştır.

2.3.1. Dolaysızlık

Nezaket stratejileri arasında, dolaysızlık yaklaşımı tam bir tezatlığın örneğidir. Konuşmacıların herhangi bir nezaket göstergesi veya yumuşatıcı dil kullanmadan niyetlerini açıkça ifade ettiği basit ve doğrudan bir yaklaşımdır.

Dolaysızlık stratejisini kullanan kişiler, yüzlerini korumak veya olası sosyal rahatsızlıklardan kaçınmak yerine mesajlarını verimli bir şekilde iletmeye öncelik verirler (Brown & Levinson, 1987, s. 95).

Bu strateji genel olarak emir kipinden oluşmaktadır ve diyalogu başlatma ve bitirme durumlarında kullanılır. Örneğin, Türkçede *buyurmak* kelimesinden gelen *buyur(un(uz))* ifadesi dolaysızlığın kullanımının açık bir örneğidir. Acil durumlarda da aynı şekilde bu stratejiye ait ifadeler kullanılır (Bakšić, 2012, s. 22). Brown ve Levinson bu ifadelere *acil emirler (urgent imperatives)* ismini vermiştir (Brown & Levinson, 1987, s. 96).

Örnek: *Dur! Bekle! Bir dinle beni!*

Son olarak bu tür ifadeler yönerge ve yemek, yol tariflerinde de kullanılmaktadır (Bakšić, 2012, s. 23).

Örnek: *Öncelikle bir kaba üç yumurta koyun, ardından bir bardak şeker ilave edip karıştırın.*

Yönergeler aynı zamanda gelecek zaman ile de ifade edilebilir (Čaušević, 1996, s. 252).

Örnek: *Evine döneceksin!*

Dolaysızlık stratejisi bazı durumlarda kişinin diğer bir kişi üzerinde üstünlük kurması için kullanılır. Böyle durumlar aile içinde yaşanır, daha doğrusu anne ve babalar çocukları üzerinde bir üstünlük kurar (Bakšić, 2012, s. 23).

Örnek: *Dersini çalış!*

Bu strateji nezaket çerçevesinde de kullanılabilir. Buna örnek olarak arkadaşça tavsiyeler veya uyarılar verilebilir (Mrazović & Vukadinović, 1990, s. 619).

Örnek: *Ağlama, değmez!*

2.3.2. Olumlu Nezaket Stratejileri

Olumlu nezaket, muhatabın olumlu yüzünü, daha doğrusu olumlu bir ışık altında görülme arzusunu ve isteklerinin arzu edilir olarak kabul edilmesini aktarmayı amaçlayan bir üst nezaket stratejisidir. Bu stratejiler günlük konuşmanın bir parçası olarak kabul edilirler. Konuşmacı ile dinleyici arasındaki mesafeyi en aza indirirler, iletişimin kolay ve rahat akmasını sağlar ve sosyal hızlandırıcılar olarak bilinirler (Brown & Levinson, 1987, s. 103).

Karşı tarafın olumsuz yüzüne yönelik potansiyel tehditleri hafifletmeye odaklanan olumsuz nezaketten farklı olarak olumlu nezaket, konuşmacı ile muhatap arasında *ortak bir nokta oluşturmayı* veya vurgulamayı amaçlar. Bu ortak nokta iddiasını öne sürmenin üç ana yolu vardır. Stratejiler de bu üç ana yol sayesinde belirlenir.

Birinci yol, muhatabın isteklerine hayranlık veya ilginin ifade edilmesidir. İkinci yol grup üyeliğini vurgulamaktan geçer. Üçüncü yol ise ortak bakış açısını ileri sürmektir. Bir insan tartışmalı bir konu hakkında başka bir kişinin bakış açısını anladığını ifade ediyorsa ortak bir bakış açısına işaret ediyor demektir (Brown & Levinson, 1987, s. 103).

Ortak nokta oluşturma stratejisine ait alt stratejiler aşağıda sıralanmıştır.

2.3.2.1. Dinleyicinin İlgi, İstek ve İhtiyaçlarının Farkına Varmak

Bu alt strateji, konuşmacının dinleyicinin ilgisine, isteklerine, ihtiyaçlarına ve sahip olduklarına nasıl dikkat etmesi gerektiğine odaklanmaktadır. Örneğin, dinleyicinin hata

yapması, konuşmacının ise bu hatayı görmezden gelmemesi, hayranlık duymak, övmek, yardım sunmak bu alt stratejinin kapsadığı bazı unsurlardır (Brown & Levinson, 1987, s. 103-104).

İltifatların bu guruba girmediğini düşünen Brown ve Levinson'un aksine Şükriye Ruhi ve Gürkan Doğan'a göre Türk kültüründe birisine ilgi ve alaka göstermek iltifatla bağlantılıdır (Ruhi & Doğan, 2001, s. 365).

Brown ve Levinson iki sebepten ötürü iltifatları ayrı tutmaya karar vermiştir. İltifatlar, bazı durumlarda imrenme ve kıskanma ifadelerine dönüşerek kişinin olumsuz yüzüne tehdit oluşturabilirler. İkinci olarak da bu strateji iltifatların da ötesindedir. Bunun sebebi ise bu stratejiyle sadece ilginin değil, aynı zamanda endişenin de ifade edilmesidir (Bakšić, 2012, s. 26).

Örnek 1: *Çok güzel olmuşsun.*

Örnek 2: *Büyük adamsın.*

2.3.2.2. Dinleyiciye Olan İlgiyi, Sempatini, Onayı Abartmak

Kişinin başka bir kişiye olan ilgisini, onayını veya sempatisini abartmayı içeren bir dilsel stratejidir. Bu abartma tonlama, vurgu gibi farklı dil unsurlarıyla dile getirilebilir. *Korkunç*, *harika* veya *şaşırtıcı* gibi sözcükler kullanılarak, durum bu kadar aşırı ifadeleri gerektirmese bile konuşmacı, dinleyiciyle olan duygusal bağını ve dayanışmasını vurgular (Brown & Levinson, 1987, s. 104).

Örnek: *Yemek harika olmuş. Bayıldım!*

İltifatlara gösterilen tepkiler ve verilen cevaplar kültürden kültüre farklılık göstermektedir (Bakšić, 2012, s. 28). Örneğin, Türkiye'de ve cevap verme durumunun cinsiyete bağlı olduğu, kadınların iltifatlara teşekkürle cevap verirken erkeklerin sadece gülümsediği veya onay anlamında kafasını salladığı tespit edilmiştir. Leech Japonya örneğini vererek iki Japon kadından biri diğerine iltifat ettiğinde diğerinin bu iltifatı ısrarla kabul etmediğini belirtmiştir. Bundan dolayı Leech, Japon toplumunda Tevazu İlkesi'nin Uyum İlkesi'nden daha baskın olduğunu düşünmektedir (Bakšić, 2012, s. 29).

2.3.2.3. Dinleyicinin İlgisini Artırmak

Bu strateji hikâye anlatmak ile ilgilidir. Hikâye anlatma ve dinleme ihtiyacı medeniyetlerin oluşmasından bile daha eski sayılır. Hikâyeler insan hayatının her bir alanında bulunmaktadır (Bakšić, 2012, s. 40). Konuşmacı, dinleyici ile aynı dilekleri, düşünceyi paylaştığını, iletişimde kendi katkı payını güçlendirerek gösterebilir. Örneğin, kişi bir durumu anlattığında şimdiki zamanı kullanmasıyla olaya canlılık katar ve karşı tarafa o olaya dâhil olmuş veya o olayı yaşamış gibi hissettirir (Brown & Levinson, 1987, s. 106).

Örnek: *Bir de ne görüyorum dersin...*

2.3.2.4. Gruba Aitliği Gösteren İşaretleyicilerin Kullanılması

Bu strateji dilin belirli hitap şekillerinin bir gruba aitliği ve dayanışmayı belirtmek için nasıl kullanıldığını araştırır (Brown & Levinson, 1987, s. 107).

Türkçenin özelliklerinden biri hem mesafeyi hem yakınlığı gösteren hitap şekillerinin aynı anda kullanılabilmesidir (Bakšić, 2012, s. 42). Deniz Zeyrek bu duruma birkaç örnek vermiştir: *Ayşe Hanım Teyze, Hanım Kızım, Polis Bey Oğlum vb* (Zeyrek, 2001, s. 61).

Hitap şekillerinde kullanılan bir diğer örnek de *hocam* kelimesidir. Hoca kelimesi tek başına kullanıldığında mesafeyi gösterir ancak bu kelimeye aitlik ekinin eklenmesiyle aradaki mesafe biraz azalır. Hocalar kendi aralarında da bu şekilde hitap eder. Aynı şekilde öğrenciler de birbirlerinin isimlerini bilmemeleri durumunda *hocam* kelimesini kullanır (Bakšić, 2012, s. 43).

Yakınlık gösteren kelimelerden bazıları küçültmelere veya özel isimlere aitlik ekinin eklenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Örneklerden bazıları: *anne+cık+ım = anneciğim, Fatma+cık+ım = Fatmacığım* (Bakšić, 2012, s. 43). Bazı durumlarda “-ş” eki de eklenmektedir *Fatma → Fatoş, Ali → Aliş* (Bakšić, 2012, s. 44).

Sevgi ve yakınlığı ifade etmek için *tatlım, canım, hayatım, balım, bir tanem* gibi kelimeler de kullanılır. Bunun yanında hitap şekillerinde hayvan kelimeleri de kullanılmaktadır (Bakšić, 2012, s. 48).

Örnek: *Aslanım benim!*

2.3.2.5. Selamlaşmak

Brown ve Levinson selamlaşmadan çok kısa bir şekilde dolaysız stratejide bahsetmişlerdir. Janet Holmes'a göre selamlaşma dayanışmanın en önemli göstergesidir (Holmes, 1995, s. 150). Charles A. Ferguson, Kur'an'daki sözlerin selamlaşmanın önemini ve her selama cevap verilmesi gerektiğini vurgulamasından bahsetmektedir. Ayrıca, selamlaşma ifadelerinin birçoğu fonetik olarak değişime uğramış dinî ifadelerdir (Bakšić, 2012, s. 55). Zeyrek'e göre Türkçe, bu ifadelerle zengin bir dildir (Zeyrek, 2001, s. 62).

Örnekler: *Günaydın, Merhaba, Selam, Ne haber? Hoş geldin, Görüşmek üzere, Güle güle, Görüşürüz, Allaha emanet ol...*

2.3.2.6. İyi Dilekte Bulunmak

Brown ve Levinson bu stratejiden bahsetmese de Bakšić'e göre bu stratejinin işlevi sebebiyle olumlu nezaket stratejileri arasında yer alması gerekmektedir. Emir kipi ve dilek kipi ifadeleriyle kullanılmaktadır. Çoğu dilek kipi *Allah* kelimesini içerir bu da Türkiye'nin ve Türk toplumunun dine ve geleneğe önem vermesinden kaynaklanır (Bakšić, 2012, s. 62).

Örnekler: *Allah şifa versin, Allah sabır versin, Güle güle kullan, Çok yaşa, İyi şanslar.*

2.3.2.7. Anlaşma İsteğinde Bulunmak

Bu strateji, kişilerin konuşma sırasında belirli konular hakkında anlaşmasını içermektedir. Muhatapın onaylanmış ve haklı hissetme arzusu tatmin olur. Hava durumu, ortak deneyimler gibi konular uyumu sağlamak ve anlaşmak için tercih edilen konulardır (Brown & Levinson, 1987, s. 112). Bu durumda dikkat edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları güvenli konu seçmek, ortak bir dil bulmak ve tekrarlamaktır. Türkçede bulunan sohbet ve hoşsohbet ifadeleri Türkiye'deki iletişimin önemini göstermektedir (Zeyrek, 2001, s. 54). Güvenli konuların yanında Türk toplumunda nazara inanma durumundan dolayı, kişiler iyi konuları bırakıp, başlarına gelen kötü konulardan günlük sohbette bahsederler (Bakšić, 2012, s. 70).

Konuşmacı: *Hava bugün çok güzel.*

Dinleyici: *Evet, çok güzel.*

Bu örnekte dinleyicinin konuşmacının dediğini tekrarlayarak dediklerini onayladığı görülmektedir.

2.3.2.8. Anlaşmazlıktan Kaçınmak

İletişim esnasında oluşabilecek anlaşmazlıktan kaçınmak üç şekilde sağlanmaktadır: sembolik anlaşma, sözde anlaşma ve beyaz yalanlar söyleme.

Sembolik anlaşma konuşmacının uyumu korumak ve çatışmayı önlemek için muhatapla aynı fikirdeymiş gibi davranması durumlarını ifade etmektedir (Brown & Levinson, 1987, s. 113). Konuşmacı *hayır* demektense “evet ama...” cevabını vererek söylenen şeyi tamamıyla kabul etmese de sembolik olarak bir anlaşmaya varır (Bakšić, 2012, s. 72).

Kişinin yüzeysel olarak aynı fikirde olduğunu belirtirken aynı zamanda aynı fikirde olmadığını incelikli bir şekilde ifade etmesine anlaşma kuralı denmektedir (Brown & Levinson, 1987, s. 114).

Örnek: *Filmi beğendim ama, görsel efektleri biraz zayıf kalmış.*

Kişinin sorulan sorulara cevap vermesi ancak cevap verme durumunda cevapların yer değiştirilerek verilmesi durumuna bitişiklik kuralı denmektedir (Brown & Levinson, 1987, s. 114).

Örnek: K: *Yarın gelecek misin?* D: *Bilemiyorum. Çok fazla işim var.*

Sözde anlaşma durumunda konuşmacılar, önceden bir anlaşma olmasa bile anlaşmanın yanılsamasını yaratmak için *o zaman* veya *öyleyse* gibi işaretler kullanır. Bu durum, iş birliğine dayalı iletişimi sürdürmenin bir yoludur (Brown & Levinson, 1987, s. 115).

Örnek: *Öyleyse akşam yemeğine katılıyorsun?*

Son olarak da konuşmacılar olumlu nezaketi korurken doğrudan anlaşmazlıktan kaçınmak için “beyaz yalanlar” söyleyebilir veya fikirlerini koruyabilirler. Riskten korunma, kişinin gerçek fikrini gizlemek için belirsiz bir dil kullanmayı içerir (Brown & Levinson, 1987, s. 115).

Örnek: *Sanırım bu partiye katılamayacağım, kendimi pek iyi hissetmiyorum.*

2.3.2.9. Ortak Noktaları İleri Sürmek/Çoğaltmak/Varsaymak

Günlük hayatta kullanılan konuşmalarda konuşmacının dinleyici ile ortak noktayı ileri sürmesi herhangi bir çatışmanın veya anlaşmazlığın oluşmasını önlemektedir. Konuşmacı bunu belirli stratejilere başvurarak gerçekleştirir.

Çeşitli kültürlerde, sohbete veya dedikoduya vakit ayırmak, ilişkileri güçlendirmeye ve ortak çıkarları vurgulamaya hizmet eder (Brown & Levinson, 1987, s. 117). Örneğin, günlük konuşmada hava durumundan bahsetmek konuşmacı ve dinleyicinin ortak bir yorumda bulunabilme ihtimalini yükseltmektedir.

Örnek 1: *Yeni açılan restoranı duydun mu?*

Örnek 2: *İndirim sezonu başlamış.*

Bakış açısı işlemleri stratejisi, dilin konuşmacının perspektifi, zamanı ve konumu da dâhil olmak üzere bağlamın çeşitli yönlerine nasıl bağlandığını ifade eder (Brown & Levinson, 1987, s. 118-119).

Kişi değişimi konuşmacının, dinleyiciye konuşmacının yerindeymiş ve dinleyicinin bilgisine kendisinininkine eşitmiş gibi bakmasını sağlar (Brown & Levinson, 1987, s. 119). “Biliyorum, zor dönemden geçiyorsun.” cümlesinde kişilerin değişimi görülmektedir. *Zaman değişimi* şimdiki zamanın kullanımıyla sağlanmaktadır (Brown & Levinson, 1987, s. 120-121). Bu durum “Şimdi eğlenmeye gidelim diyorum.” cümlesinde görülmektedir. *Mekân değişimi* esnasında empatiyi iletme için yakın göstericiler kullanılır (Brown & Levinson, 1987, s. 121). Örneğin, “Bu parti güzeldi.” cümlesindeki *bu* kelimesi yer değişiminin bir göstergesidir.

2.3.2.10. Şaka Yapmak

Şakalar birilerini rahatlatmak için kullanılabildiği gibi, bir talebin az dayatılmış bir şekilde yapılmasını sağlar. Bazı durumlarda ise sosyal dinamikleri ve beklentileri yeniden tanımlamak için stratejik olarak kullanılır. Örneğin, birisi masadan yemek tabağını düşürür. Diğer kişi de kendisine bununla ilgili atmosferi yumuşatmak için şaka yapar. Amaç, mizahı kişinin yaptığı bir hatadan sonra olumlu atmosferin korunması için kullanmaktır (Brown & Levinson, 1987, s. 124). Diğer bir örnekte, bir kişi başka birinden bir eşyayı ödünç almak ister. Ödünç aldığı anda şöyle bir cümle kullanabilir: “Sanki altından yapılmış da vermeye

kıyamıyorsun.” Burada talepte bulunan kişi mizah kullanarak o talebi yumuşatmaya çalışmıştır.

Şakalar zaman zaman kırıncı da olabilir. Bu durum özellikle 8 ila 14 yaş arası erkekler için geçerlidir (Dundes, Leach, & Özkök, 1986, s. 160).

Şakanın içindeki ironi doğru bir şekilde anlaşılırsa konuşmacı ile muhatap arasında daha derin bir bağ oluşur (Blakemore, 1992, s. 170). Türkçede şakayı belirtmek için “şaka, dermişim, takılıyorum” gibi ifadeler kullanılır (Bakšić, 2012, s. 83).

Örnek: *Burnunun üzerinde çikolata kalmış. Şaka şaka!*

Konuşmacı ve Dinleyicinin İş birliği İletimi, belirli bir durumda konuşmacı ile dinleyici arasındaki iş birliği ilişkisini vurgulamak ile alakalıdır. Ortak hedeflerini öne çıkarmayı hedefler. Bu stratejiler konuşmacı ile dinleyici arasındaki iş birliği algısının güçlendirilmesi için kullanılır (Brown & Levinson, 1987, s. 125).

2.3.2.11. Konuşmacının, Dinleyicinin İstekleri Hakkındaki Bilgisini ve İlgisini İleri Sürmesi

Konuşmacı, dinleyicinin arzularının farkında, eylemleriyle bu arzuları karşılamaya istekli olduğunu belirtir. Dinleyicinin isteklerini anlayışla karşılar ve önemser (Brown & Levinson, 1987, s. 125).

Örnek: *Çok sevdiğini bildiğim için bu akşam sana baklava yapacağım.*

2.3.2.12. Teklifte Bulunmak, Söz Vermek

Konuşmacı, dinleyiciyi dikkate aldığını belirtmek için istek veya ihtiyaçlarını karşılayacağına dair söz verir veya dinleyicinin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda kendisine teklifte bulunur (Brown & Levinson, 1987, s. 125).

Deniz Zeyrek, Türkiye’de en çok kullanılan tekliflerden birinin yeme ve içme teklifleri olduğunu belirtir (Zeyrek, 2001, s. 52). Bu teklifler yeme içme, ulaşım gibi konularda yapılabilir. Türkçede özellikle misafirperverlik anlayışı bakımından yeme ve içme konusunda neredeyse ısrar anlamında teklifte bulunulur.

Örnek 1: *Size ne ikram edebiliriz?*

Örnek 2: *Bir çay daha alır mısın?*

Türkçede söz vermek için *söz veriyorum*, *söz* gibi ifadelerin yanı sıra, gelecek zaman (-ecek/-acak) ve geniş zaman eki kullanılır (-r/-ir/-er). Birçok dilde olduğu gibi gelecek zaman Türkçede de gerçekleşme ihtimali yüksek olan veya kesin gerçekleşecek planlar için kullanılmaktadır.

Örnek 1: *Her şey düzelecek, söz.*

Örnek 2: *Hallederiz, merak etme.*

2.3.2.13. İyimser Olmak

Konuşmacının sonuç ve konuşulanlar hakkında iyimserlik ve pozitiflik ifade etmesi, muhatabın da bu olumlu duyguları paylaşacağını varsayması ile ilgilidir (Brown & Levinson, 1987, s. 126). Olumlu nezaket stratejisini olumsuz nezaket stratejisinden ayıran en temel özelliklerden biridir (Bakšić, 2012, s. 95).

Örnek 1: *Umarım çok iyi bir filmidir.*

Örnek 2: *Partiye bu şekilde gidebilirim, değil mi?*

2.3.2.14. Konuşmacı ve Dinleyicinin Aynı Etkinliği Paylaşmaları

Konuşmacı, dinleyiciyi ve kendisini kapsayan bir dil kullanmakta, iş birliği ve ortak sorumluluk duygusunu teşvik etmektedir (Brown & Levinson, 1987, s. 127). Türkçede bu durumun ifade edilmesi için birinci çoğul şahıs ve dilek kipi kullanılır (Bakšić, 2012, s. 97-98).

Örnek 1: *Haydi yürüyüşe çıkalım.*

Örnek 2: *Gel, kahve içelim.*

2.3.2.15. Açıklama Gereğinde Bulunmak (Talep Etmek)

Konuşmacı, eylemleri ve istekleri için nedenlerini sunar ve bunu dinleyiciyi karar alma sürecine dâhil ederek ve iş birliğini ima ederek yapar (Brown & Levinson, 1987, s. 128).

Örnek: *Uzun süre oldu görüşmeyeli. Tabii buluşabiliriz, neden olmasın.*

2.3.2.16. Karşılıklılık

Konuşmacı, dinleyici ile olan ilişkisinin karşılıklı doğasını, birbirlerine karşı yükümlülüklerini ve iş birliğini öne sürerek vurgular (Brown & Levinson, 1987, s. 129).

Örnek: *Tabii ki mutfağı temizlerim, yalnız senden bir ricam var. Çıkarken çöpleri atabilir misin?*

Dinleyicinin İsteklerini Karşılama durumunda ise konuşmacı, dinleyicinin isteklerini yerine getirmekte istekli olduğunu belirtir. Onun isteklerini yerine getirmekle konuşmacı, dinleyicinin isteklerine öncelik tanımak istediğini gösterir.

2.3.2.17. Dinleyiciye Hediye Vermek

Konuşmacı, dinleyiciyi memnun etmek için kendisine hediyeler verir. Bu hediyeler eşyalar gibi somut ögeler veya sempati, anlayış gibi soyut jestler olabilir. Yardım teklifinde bulunmak veya karşı tarafın sorununu dikkatlice dinleyip ona destek olmak, onu rahatlatmak da hediye verme olarak kabul edilmektedir (Brown & Levinson, 1987, s. 129).

2.3.3. Olumsuz Nezaket Stratejileri

Olumsuz nezaket, muhatabın olumsuz yüzünü, özellikle de hareket özgürlüğü ve engelsiz dikkat arzusunu korumayı amaçlayan eylemleri içerir.

Açık sözlülük bir isteği veya ifadeyi doğrudan belirtmeyi içerir. Aşırı derecede doğrudan olmak bazen muhatabın saygı duyulması ve empoze edilmesi arzusunu tehdit edebilir. Örneğin, “*Bana şekeri uzatır mısın, lütfen?*” cümlesi doğrudandır ve konuşmacının talebini açıkça iletir. Aşırı açık sözlü veya “bald-on-record” değildir çünkü kibar bir dil içerir. Dolaylılık, muhatabın duygularını ve özerkliğini dikkate alarak olumsuz yüzünün korunmasına yardımcı olur (Brown & Levinson, 1987, s. 130).

2.3.3.1. Geleneksel Olarak Dolaylı Olmak

Bir şeyi tam olarak kastedilmeyen şekilde söylemek, dinleyicilerin ise neyin kastedildiğini bilmesi ile ilgilidir. Bu strateji, ima etme durumuna denktir (Brown & Levinson, 1987, s.

132). Dinleyicinin özel alanına saygı duyulduğunu gösterir ve konuşmacının dinleyiciye doğrudan hitap etmesini sağlar (Bakšić, 2012, s. 101).

Örnek: *Lütfen, bardağı uzatır mısınız? yerine Bardağı uzatır mısınız?*

Farklı dil ve kültürlerde insanlar dolaylı konuşma eylemleri kullanır ancak belirli ifadeler ve bunların ne kadar kibar olduğu farklılık gösterebilir. Normlara, sosyal statüye ve konuşmacının kibar olmak için ne kadar çaba harcadığına bağlıdır (Brown & Levinson, 1987, s. 132).

Bir kişinin ne istediği veya neye inandığı ona sormadan önce tahmin edilmemesi gerekir. Önemli olan şey hemen bir sonuca varmamak ve karşıdaki kişiye ne istediğini söyleme şansı vermektir. Bunun için de *varsayımda bulunma* stratejisi kullanılır (Brown & Levinson, 1987, s. 144-145).

Örnek: *Bu gece dışarı çıkmak ister misin, yoksa başka planların mı var?*

2.3.3.2. Dolaylı Konuşmak

Dolaylı konuşmak, söylenen ifadelerin etkisini yumuşatmaktadır. Bu stratejide Brown ve Levinson'un “yumuşatıcı” olarak adlandırdığı ifadeler kullanılır (Bakšić, 2012, s. 105). Bu tür ifadeleri kullanan kişiler onları daha az doğrudan veya mutlak hâle getirerek dinleyicinin yorumuna yer verirler. Konuşmacı bu stratejiyi kibar olmak ve varsayımlarda bulunmaktan kaçınmak istediğinde zorlayıcı gözükmemek için kullanır (Brown & Levinson, 1987, s. 145).

Konuşmacının dinleyicinin yüzünü tehdit ettiğinin farkında olmasını belirten dolaylı ifadeler genellikle kötü haberleri iletme için kullanılır (Bakšić, 2012, s. 107). Konuşmacı, bu ifadelere başvurduğunda muhatabın yüzünün tehdit edilebileceğinin farkındadır.

Örnek: *Söze nasıl başlayacağımı bilmiyorum. Maalesef, kaybettik.*

Dolaylılığı ifade etmek için kullanılan bazı kelimeler vardır. İngilizcede bu durumu ifade etmek için *only, perhaps, merely, maybe/possibly* gibi kelimeler kullanılırken, Türkçede *biraz, belki, herhalde* gibi kelimeler yer almaktadır (Bakšić, 2012, s. 109).

Örnek 1: *Sınırı biraz aşmışsın.*

Örnek 2: *Anlaşmazlık oldu herhalde.*

Zarf cümleleri ifadeleriyle dolaylı anlamın ifade edilmesinin bir biçimi olarak kabul edilmektedir (Brown & Levinson, 1987, s. 162).

Örnek 1: *Her şey hazır, değil mi?*

Örnek 2: *İsterseniz birlikte gidebiliriz.*

Grice'ın İlkeleri'ne göre kullanılan dolaylı ifadeler, Grice'ın Nitelik, Nicelik, İlişki (Bağıntı) ve Tarz gibi ilkelerinin savunduğu iletişimin iş birlikçi boyutlarına yöneliktir. Örneğin Uygunluk İlkesi'nde konuşmacı dinleyicinin yüzünü tehdit edebilecek konuları değiştirir (Brown & Levinson, 1987, s. 164).

Örnek 1: *Az önce aklıma geldi, biz buluşacağımızı kimseye söylemedik.*

Örnek 2: *Neyse, bunları tartışmanın bir anlamı yok.*

Bir sonraki strateji, muhatabı bir eyleme zorlamayı önler ve ona baskı uygulamadan reddetme seçeneği sunar (Brown & Levinson, 1987, s. 172).

Örnek: *Çok meşgul değilseniz bu görevde bana yardımcı olabilir misiniz?*

2.3.3.3. Karamsar Olmak

Konuşma eyleminin uygunluğu için gerekli koşullar hakkında şüphe veya belirsizlik ifade etmeyi içerir. Bu durum, doğrudanlık ve olası dayatmalardan kaçınarak dinleyicinin olumsuz yüzüne saygı duymaya hizmet etmektedir (Brown & Levinson, 1987, s. 173).

Örnek: *Belki bana yardım etmek istersin...*

Bu cümlede kişi, düşük beklentiyi öne sürerek talebi yumuşatır.

2.3.3.4. Dayatmayı en aza İndirmek

Bu stratejinin kullanımında konuşmacı, muhataptan istediği şeyin büyük bir şey olmadığını belirtir. Konuşmacı, dinleyicinin olumsuz yüzüne saygı gösterir ve talebin aşırı derecede külfetli olmadığını kabul eder. Bunun için *problem olmayacaksa, zahmet olmazsa, sakıncası yoksa, biraz, birkaç, azıcık, bir tanecik, sadece, bir kerecik* gibi kelimeler kullanır (Brown & Levinson, 1987, s. 176-177).

Örnek 1: *Pastadan küçük bir parça alabilir miyim?*

Örnek 2: *Sadece konuşmak istedim.*

2.3.3.5. Saygı Göstermek

Dinleyicinin daha yüksek sosyal statüsünü kabul etmeye ve potansiyel yüz tehdit edici eylemleri etkisiz hâle getirmeye hizmet etmektedir. Bu, kişinin kendisini küçük düşürmesini veya dinleyicinin statüsünü yükseltmesini içerebilir. Saygı olgusu sıklıkla katılımcılar arasında göreceli sosyal statüyü doğrudan aktaran saygı ifadeleri aracılığıyla dilde kodlanır. Dinleyicinin konuşmacıya daha yüksek sosyal statüsünü kabul etmeyi ve buna saygı göstermeyi içerir (Brown & Levinson, 1987, s. 178-179).

Lütfen ve teşekkür ederim gibi ifadeleri ve *doktor, hanımefendi, sayın, efendim* gibi hitap şekillerini, *sen* yerine *siz* kullanmak bu stratejinin özelliklerinden biridir (Bakšić, 2012, s. 119-123).

Konuşmacının Dinleyiciyi Etkileme İsteği, olası bir dayatma konusunda farkındalığın belirtilmesini ve dayatma konusunda isteksizliğin ifade edilmesini içerir (Brown & Levinson, 1987, s. 187).

Örnek: *Böldüğüm için özür dilerim ama bu konuyu tartışmak için biraz zamanını alabilir miyim?*

2.3.3.6. Özür Dilemek

Bu strateji, yapılan yüz tehdit edici eylem için özür dileyerek dinleyicinin olumsuz yüzüne etki etmesindeki pişmanlığı veya isteksizliği ifade etmeyi içerir. Dinleyicinin yüzündeki etkiyi kısmen gidermeyi ve olumlu toplumsal uyumu sürdürmeyi amaçlar. Brown ve Levinson'a göre dört şekilde ifade edilir (Brown & Levinson, 1987, s. 187):

Birinci ifade şeklinde konuşmacı dinleyicinin yüzüne uygulanan dayatmayı aşağıdaki ifadeleri kullanarak doğrudan kabul etmektedir (Brown & Levinson, 1987, s. 188).

Örnekler: *Su getirir misin, sana zahmet? Rahatsız ettim ama bir sorum olacaktı.*

İkinci ifade şeklinde konuşmacı dinleyicinin yüzüne vurma konusundaki isteksizliğini, aşağıdaki gibi ifadeler veya çekinmeler kullanarak aktarmaya çalışır ve böylece karşı tarafa istemsizce baskı uygular (Brown & Levinson, 1987, s. 188).

Örnekler: *Umarım seni bölmüyorum. Söylemeye çekiniyorum ama paraya ihtiyacım var.*

Bir sonraki özür dileme şeklinde konuşmacı kendisinde gördüğü beceriksizliği dile getirerek, dinleyicinin yüzünü tehdit edecek istekte bulunur (Brown & Levinson, 1987, s. 189).

Örnekler: *Bunu nasıl yapacağımı gösterir misin çünkü yapamıyorum. Çok çaresizim, yardım et.*

Son olarak da konuşmacı belirli ifadelerle af diler veya dinleyiciye yüz tehdit edici eylemlerden kaynaklanan zımni borcu iptal etmesi için yalvarır (Brown & Levinson, 1987, s. 189). Pişmanlığı belirtmek ve özür dilemek için kullanılan ifadelerin yanı sıra, Lakoff'a göre bazı kafa karıştırıcı ifadeler bulunmaktadır (Bakšić, 2012, s. 128). Örneğin, “Üzgünüm, Ayşe Hanım iki gün evde olmayacak.” cümlesinde üzünlüğünü belirten kişi gerçekten üzgün değil.

Örnekler: *Kusura bakma, seni görmek zorundayım. Seni kırdığım için özür dilerim. Affet beni.*

2.3.3.7. Konuşmacı ve Dinleyiciyi Kişisellikten Çıkarmak

Bu strateji, doğrudanlığın yüz tehdit edici olarak algılanabileceği durumlarda konuşma sırasında kişinin kendisine ve muhatabına doğrudan atıfta bulunmaktan kaçınma ile ilgilidir. Konuşmacı konuşma sırasında birinci ve ikinci tekil şahıs zamirleri kullanmaktan kaçınır, böylece baskıyı hem kendisinin hem de dinleyicinin üzerinden çeker (Brown & Levinson, 1987, s. 190).

Öznesiz gereklilik kipi ile oluşturulan cümleler (Bakšić, 2012, s. 135): *Konuşmamız lazım. İşin yarına kadar bitmesi gerek.*

Edilgen (Bakšić, 2012, s. 136): *Böyle bir kitap okunur mu? Arkadaşa bu söylenir mi?*

Belirsiz zamirler: *İnsan nedir şimdi bildim. İnsan nelere alışmaz.*

Bir ifadenin nezaket çerçevesinde olmasını sağlayan unsurlardan belirsiz zamirler, birçok dilde bulunmaktadır. Türkçede zamir olmasa da *insan* kelimesi genel olduğu için cümlelerde zamir olarak kullanılır (Bakšić, 2012, s. 137).

Edim bilimsel açıdan bakıldığında insan kelimesinin kullanımı, öznel bakış açısını nesnele dönüştürmeyi, mesafenin korunmasını ve dinleyicinin yüzünün tehdit altında kalmamasını sağlar (Kordić, 2002, s. 63).

Kişi zamirlerinde tekil yerine çoğul eklerinin kullanılması: *Emredersiniz, Paşa Hazretleri. Tamam sustuk, merak etme.*

Bakış açısı manipülasyonu: *Sana bir konuda danışmak istiyordu. Ahmet'e bakmıştım. Bir şey soracaktım.*

Birleşik zamanlı fiillerin kullanımı uygulanan baskıyı yumuşatır ve mesafeyi korumayı sağlar (Bakšić, 2012, s. 149-141).

2.3.3.8. Yüz Tehdit Edici Davranışların Genel Bir Kural Olduğunu Belirtmek

Konuşmacı, muhatabın üzerinde kurduğu baskının kendi isteği doğrultusunda oluşmadığını, bunun yerine objektif etkenlere bağlı olduğunu savunmaktadır. Bu durumda konuşmacı dinleyicinin dikkatini, belirli bir kuralın var olmasına çeker (Brown & Levinson, 1987, s. 206).

Konuşmacı direktifleri veya komutları, konuşmacının kişisel tercihi veya dayatmasından ziyade, bazı dış otoriteler veya toplumsal normlar tarafından dikte ediliyormuş gibi sunacak şekilde formüle eder. Genel kuralların kullanımına benzer şekilde, bireysel konuşmacılar yerine gruplar veya kuruluşlar direktiflerin kaynağı olarak sunulabilir (Brown & Levinson, 1987, s. 207).

Örnek: *Yemeğe başlamadan önce dua okunur.*

Bu örnekte konuşmacı, yemekten önce dua okunması gerektiğini kendi kararı olarak değil, herkes tarafından dikkat edilmesi gereken ama yazılı olmayan dinî ve geleneksel bir kural olarak göstermektedir.

2.3.3.9. Adlaştırmak

Adlaştırmak stratejisi, konuşmanın bazı bölümlerini, özellikle de fiilleri ve sıfatları isimlere dönüştürmeyi içerir. Fiilleri veya sıfatları isimlere dönüştürdükçe cümleler daha resmî bir hâl alır. Bir ifade ne kadar adlaştırılırsa, konuşmacının kendisi bahsettiği olaydan o kadar uzaklaşır (Brown & Levinson, 1987, s. 207). Bu strateji sayesinde eylemler daha sakin bir hâlde gösterilir (Bakšić, 2012, s. 143).

Örnek: *Acil olarak iş birliğini talep ediyorum. / İş birliği yapmanız acil olarak talep edilmektedir. / İş birliğiniz için acil talepte bulunuldu.*

Dinleyicilerin Diğer İsteklerini Reddetme stratejisi, muhatabın diğer ihtiyaçlarını veya arzularını ele alarak yüz tehdidini telafi eder. Kişi, muhatabın zaman kısıtlamalarını kabul eder (Brown & Levinson, 1987, s. 209).

Örnek: *Meşgul olduğunuzu anlıyorum, bu yüzden bu konuyu kısa tutacağım.*

2.3.3.10. Minnettarlık Durumunda Açık Olmak

Bu strateji, borçluluk hissi kavramına odaklanarak iyiliklerin söz konusu olduğu sosyal etkileşimlerin yönlendirilmesi ile ilgilidir (Brown & Levinson, 1987, s. 210). Konuşmacı bu stratejiyi kullanmayı tercih ettiğinde çoğu zaman *borçlu* kelimesini kullanır (Bakšić, 2012, s. 144). Bu strateji altında iki tür ifade grubu bulunmaktadır.

Talepler için kullanılan ifadeler yapılan iyiliğin önemini vurgulamakta ve borçluluk duygusunu ima etmektedir. Talepte bulunan kişi, talebi yerine getiren kişiye borçlu olduğunu kabul etmektedir (Brown & Levinson, 1987, s. 210). Bu durumda *ne olur, yalvarırım, gözünü seveyim, kurban olayım* gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Örnek: *Eğer benim için bunu yaparsan sana sonsuza kadar minnettar kalacağım.*

Teklifler için kullanılan ifadeler sunulan iyiliğin çabasını veya önemini küçümsemektedir. Teklifi yapan kişi bu ifadeleri kullanarak karşı tarafta borçluluk duygusunun oluşmasını engeller (Brown & Levinson, 1987, s. 210).

Örnek: *Sorun değil, zaten o yoldan gidecektim ben de.*

2.3.4. Dolaylılık

Konuşma sırasında dolaylı olmak, birden fazla şekilde yorumlanabilecek şekilde bir açıklama yapmayı içerir ve konuşmacıya, gerçek niyetine ilişkin makul bir inkâr olanağı sunar. Konuşmacılar dinleyicinin, dolaylı ifadenin amaçlanan anlamını çıkarmasına yardımcı olacak bağlam, tonlama, prozodi ve beden dili aracılığıyla ipuçları vermektedirler. Bu ipuçları, konuşmacı ve dinleyici arasındaki paylaşılan bilgiyi konuşmacının tutumunu ve konuşmanın gidişatını gösterebilir. Örneğin, alaycı bir ifadede sözler zararsız görünse bile,

konuşmacının ses tonu ve yüz ifadesi, ifadenin ardındaki gerçek niyeti gösterebilir (Brown & Levinson, 1987, s. 211-212).

Bir ifade birden fazla şekilde yorumlanabiliyorsa özellikle de bu yorumlardan bazıları daha açık veya daha dolaylı ise bu daha dolaylı olma olarak kabul edilir.

Örnek: *Onun kötü biri olduğunu söylemiyorum ama...*

Bu ifadenin, kişinin açıkça birisini kötü biri olarak görmediğini ima eden yüzeysel bir anlamı var. Ancak *söylemiyorum ama* ifadesi dolaylı olarak olumsuz bir şeyin ima edildiğini gösterir. Bu oluşan belirsizlik yorumlara açık olup ifadeyi daha “kayıt dışı” hâle getirir.

Dolaylılığın alt stratejileri iki strateji altında incelenmektedir. Birincisi *konuşmaya özgü sezdirimlerdir*. Bu stratejinin kullanılması durumunda konuşmacı bir mesajı açıkça belirtmeden dolaylı olarak iletmek ister. Konuşmacı, Davranış İlkesi'ni ihlal ederek, dinleyiciyi kastedilen anlamı çıkarmaya teşvik eder. *Burası havasız kaldı* dediğinde konuşmacı, dinleyiciden pencereyi açmasını istiyor olabilir. Dinleyicinin ima edilen talebi anlayacağını ve o talebe göre hareket edeceğini düşünmektedir. Dinleyici ise bir sonuç ile karşılaşmadan ima edilen isteği görmezden gelmeyi seçebilir veya havasızlığa ilişkin gözlemi, herhangi bir eylemde bulunmak zorunda hissetmeden kabul edebilir (Brown & Levinson, 1987, s. 213).

Bu stratejiye ait alt stratejiler şunlardır:

2.3.4.1. İpucu Vermek

Konu hakkında dinleyiciye daha detaylı ve daha özel ipuçları vererek kendisinin sonuca daha kolay bir şekilde ulaşmasını sağlayan stratejidir. Konuşmacı dinleyiciye bir konu ile ilgili bir ipucu verir, dinleyici ise anladığı şekilde bir eylemde bulunmayı veya hiçbir eylemde bulunmamayı seçer (Brown & Levinson, 1987, s. 213-215).

Örnek 1: *Burası soğuk.*

Örnek 2: *Canım sıkıldı.*

Örnek 3: *Çay soğudu.*

İlk örnekteki cümlede konuşmacı dinleyiciden bulundukları yeri ısıtmasını veya pencereyi kapatmasını isteyebilir. İkinci cümlede konuşmacı dinleyiciden onu eğlendirmesini veya

ortamı değiştirmelerini isteyebilir. Üçüncü cümlede ise dinleyiciden çayını tazelemesini isteyebilir.

2.3.4.2. Çağrışım İpuçları Sunmak

Bu strateji, kişiyi bir kavram veya bir konu hakkında düşünmeye teşvik etmektedir. Kişinin bir cevaba ulaşması için bağlantılar kurmasını sağlamaktadır. Konuşmacı ile dinleyici arasındaki geçmiş deneyimlere veya karşılıklı bilgi yoluyla paylaşılan ilişkilere dayanır. Kişinin aşına olduğu veya kolayca anlayacağı şeylerden bahsedilir (Brown & Levinson, 1987, s. 215-216).

Örnek 1: *Yazın onu tüketmeyi seviyoruz. Hem tatlı hem sulu olur.*

2.3.4.3. Varsayımlar

Belirli bilgilerin doğru olduğunun varsayıldığı veya bir konuşma sırasında olduğu gibi kabul edildiği dilsel bir olgudur. Varsayımlar, Bağıntı İlkesini ihlal eder (Brown & Levinson, 1987, s. 217). Türkçede yine, bir daha gibi kelimelerle ifade edilmektedir (Bakřić, 2012, s. 147).

Örnek 1: *Yine hastaneye gittim.*

Bu örnekten hastaneye gittiğini söyleyen kişinin, “yine” ifadesini kullandığı için önceden de bir rahatsızlıktan ötürü hastaneye gittiği anlaşılabılır.

2.3.4.4. Gerektiğinden Az Söylemek

Gereęinden daha az şey söylemek, kişinin düşüncelerinin veya duygularının ifadesini kasıtlı olarak en aza indirmeyi içerir ve çoęu zaman dolaylı anlamlar içerir (Brown & Levinson, 1987, s. 217). Konuşmacının ifade ettiği şeyler yetersiz kalır ve bu durumda konuşmacı Nicelik İlkesini ihlal eder (Katnić-Bakarřić, 2001, s. 328).

Örnek 1: *Mutsuz değilim.*

Örnek 2: *Artık genç değilim.*

2.3.4.5. Abartmak

Abartılı ifade bir mesajı iletme için abartmayı veya gereğinden fazlasını söylemeyi içerir (Brown & Levinson, 1987, s. 219). Leech'e göre abartılı ifadeler karşı tarafı övmek için kullanılır (Leech, 1983, s. 146). Eleştiri belirtmek ve özür ifadelerinin yanında da yer alırlar (Bakšić, 2012, s. 150).

Örnek 1: *Bin kere aradım cevap vermedin.*

Örnek 2: *Hayatımda böyle bir şey görmedim, muazzamdı.*

Örnek 3: *Dünyalar kadar seviyorum.*

2.3.4.6. Totoloji Kullanma

Totolojiler her zaman doğru olan ve dolaylı olarak anlam ima etmek için kullanılabilen ifadelerdir. Nicelik İlkesi'ni ihlal eden bu stratejide konuşmacı, bariz ve herkes tarafından kabul edilen olaylardan dolayı bir şekilde bahsetmektedir (Brown & Levinson, 1987, s. 220). Totoloji ile onay, eleştiri veya özürler ifade edilir (Bakšić, 2012, s. 151).

Örnek 1: *Savaş savaştır.*

Birinci örnekte savaşın doğasının ve beraberinde getirdiklerinin kabulü görülmektedir.

Örnek 2: *Erkek erkektir.*

İkinci cümlede ise cinsiyet konusunda ön yargılar belirtilmektedir.

Örnek 3: *Kanun kanundur.*

Son örnekte ise kanun denilen kuralın değişmez ve herkes tarafından kabul edilmiş olduğu belirtilmektedir.

2.3.4.7. Tezatlık

Tezatlık, iki çelişkili önermenin belirtilmesini, dinleyicinin bunlardan ek anlamlar çıkarmasıyla ilişkilidir ve Nitelik İlkesini (*Dürüst Ol! Doğruyu Söyle!*) ihlal eder (Brown & Levinson, 1987, s. 221).

Örnek 1: *John burada ama burada değil.*

Örnek 2: *Hem sevindim hem üzüldüm.*

2.3.4.8. Alaycı Olmak (İroni)

Çoğunlukla eleştiri veya alay etme amacıyla kastedilenin tam tersini söylemeyi içerir. Nitelik İlkesini ihlal eder çünkü ifadenin gerçek anlamı, konuşmacının amaçladığı anlamla çelişir. Ses tonu, yüz ifadesi ironiyi işaret eder (Brown & Levinson, 1987, s. 221-222). İroniye cevap vermek zordur çünkü içinde hem saldırıyı savunma şekli olarak masumiyeti barındırır (Leech, 1983, s. 142).

Örnek 1: *Uyuyan güzel uykusundan uyanmış.*

Örnek 2: *Sen bir dâhisin. Aferin sana! Biz bunu düşünemedik*

2.3.4.9. Metafor (Mecaz) Kullanmak

Metaforlar, daha derin bir anlam iletmek veya canlı görüntüler yaratmak için bir şeyi diğeriyle karşılaştırmayı içerir. Bir metaforun yorumlanması bağlama ve konuşmacının kastettiği anlama bağlı olarak değişebilir (Brown & Levinson, 1987, s. 222). Metafor, eski (tanıdık) ve yeni (henüz ismi konulmayan) şeylerin arasındaki engellerin aşılması için kullanılır (Katnić-Bakaršić, 2001, s. 323). Türkçede çok sayıda hayvan metaforları kullanılır: aslan, koç, kuzu, eşek, it, hayvan vb. (Bakšić, 2012, s. 155).

Örnek 1: *O işlenmemiş bir elmas.*

Örnek 2: *Seni gidi eşek!*

İki anlamlı metaforlardan *maymun* kelimesi kullanılmaktadır. Maymun kelimesi hem fiziksel özelliği belirtmek için çok kötü bir anlamda kullanılır (maymun suratlı) hem de birisinin haylazca davranışını işaret eder (maymunluk yapma) (Bakšić, 2012, s. 156).

2.3.4.10. Retorik Sorular Sormak

Retorik sorular doğrudan bir cevap beklemeden sorulur ve çoğunlukla bir noktaya değinmek veya dolaylı olarak bir mesajı iletmek için kullanılır ve bu da Nitelik İlkesini ihlal etmektedir (Brown & Levinson, 1987, s. 223). Bu sorular olumlu/olumsuz cümlelerin görevini görmektedir (Katnić-Bakaršić, 2001, s. 318).

Örnek 1: *Bunlar neden benim başıma geliyor?*

Örnek 2: *Ne söyleyeyim ki?*

Örnek 3: *Beğendin mi yaptığını?*

Bir sonraki stratejilerde konuşmacı ipucu vermek yerine mesajı kasıtlı olarak belirsiz veya karmaşık hâle getirmektedir. Dinleyici benzer bir şekilde belirsiz bir yanıtla karşılık verebilir veya açıklama talep edebilir. Belirsizlik veya çok anlamlılık her iki tarafa esneklik sağlar (Brown & Levinson, 1987, s. 225).

2.3.4.11. Anlam Karmaşası

Belirsizlik, konuşmacının birden fazla olası anlamı aktarmasına olanak tanır ve çoğu zaman yorumu dinleyiciye açık bırakır. Konuşmacı bu stratejiyi seçerek çok fazla mecaz anlam kullanır (Brown & Levinson, 1987, s. 225).

Örnek: *Hey gidi dünya, ne hâle geldin.*

Hey gidi Ramiz dayı, ne kadar da iyi bir insandı.

2.3.4.12. Belirsizlik

Belirsizlik, genellikle dolaylı bir eleştirinin veya yüz tehdit eden eylemlerin etkisini yumuşatmak için kullanılan bir ifadenin açık ve anlaşılır olmaması ile ilgilidir (Brown & Levinson, 1987, s. 226). Bu strateji, Grice'ın Tarz İlkesi'ni ihlal eder. Çoğunlukla “biri” kelimesi kullanılmaktadır. Konuşmacı bu kelimeyi kullanarak muhatabı hedefler (Bakšić, 2012, s. 158).

Örnek 2: *Birileri yaramazlık yapmış olabilir.*

2.3.4.13. Aşırı Genelleme Yapmak

Bir kuralın veya ilkenin geniş veya genel bir şekilde belirtilmesini ve FTA'nın amacının belirsiz bir şekilde kayıt dışı bırakılmasını içerir. Dinleyici bu kuralın onunla ilgili olup olmamasına karar verir. (Brown & Levinson, 1987, s. 226).

Örnek 1: *Gözden irak gönülden irak.*

Örnek 2: *Yaa Esma, anne olmak hiç de kolay değil.*

2.3.4.14. Dinleyicinin Yerine Geçmek

Konuşmacı bu stratejiyi dinleyici ile doğrudan muhatap olmamak için kullanır. Örneğin, konuşmacı bir kişiyi eleştirmek niyetindeyken herkesten bahseder ve genel bir yorum yapar (Brown & Levinson, 1987, s. 226). Diğer bir örnekte ise konuşmacı birinden olumsuz nezaket stratejilerini kullanarak bir obje ister ancak o istediği obje aynı ortamda bulunan üçüncü kişiye daha yakındır. O üçüncü kişi bu durumda, yüzü tehdit altında kalmadan, konuşmacıya istediği objeyi uzatarak yardımcı olabilir.

2.3.4.15. Eksiltili Cümle Kullanımı

Konuşmacı eksiltili cümleler ile bir yüz tehdit edici eylemi yarım bırakarak dinleyiciyi amaçlanan anlamı çıkarmaya davet eder (Brown & Levinson, 1987, s. 227). Bu cümlelerin sonunda yüklem bulunmaz ve sonlarına üç nokta eklenir (Čaušević, 1996, s. 472). Bu strateji, Grice'ın Nitelik ve Açıklık İlkesi'ni ihlal etmektedir (Bakšić, 2012, s. 160).

Örnek 1: *Seni göremedim...*

Örnek 2: *Emin... Öldü... Üzgünüm...*

Bir sonraki bölümde görsel ve işitsel araçların eğitimde ve özellikle Türk dizilerin ve filmlerin yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde kullanılması ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.4. Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Görsel ve İşitsel Araçlardan Dizi ve Filmlerin Kullanılması

Görsel ve işitsel araçların geleneksel basılı medyadan farkı içinde görüntü veya ses şeklinde hareket barındırmasıdır. Teknolojik aletler bu hareketler sayesinde eğitimi daha ilgi çekici hâle getirmektedir ve öğrencilerde motivasyonu artırmaktadır (İşcan & Delen, 2017, s. 13). Bu sebepten dolayı eğitimde kullanılan araçların neredeyse tüm duylara hitap etmesi önem göstermektedir. Görsel işitsel araçların kullanımı özellikle dil öğreniminde kolaylık sağlamaktadır. Demirel, Seferoğlu ve Yağcı'ya (2002) göre birçok duyuya hitap eden araçların yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılması öğrenmenin kalıcılığını artırmaktadır (Erdem, 2019, s. 54).



Şekil 3. Duyu organlarına göre bilgilerin kalıcılık oranları. Demirel, Ö. (1999). *Planlamadan değerlendirmeye öğrenme sanatı*. Ankara: Pegem A.

Demirel'in hazırladığı şekilde, insanlar bir bilgiyi öğrenirken okuduklarının sadece %10'unu, duyduklarının %20'sini, gördüklerinin %30'unu hatırlarken, tüm duyularına hitap eden araçları kullanma durumunda bilginin %90'ını hatırlamaktadır.

Görsel ve işitsel araçların konuları ilgi çekici kıldığını ve öğrenmenin kolay bir şekilde gerçekleşmesini sağladığını belirten Demirel, Seferoğlu ve Yağcı (2002), bu araçların etkinliklerin uygulanması bakımından da önemli olduğunu ileri sürmektedir (Erdem, 2019, s. 56).

Travis (1947), filmin "söz ile hareketi birleştirerek dile canlılık kattığını" vurgulamış ve film kullanımının dil öğretiminde henüz başlangıç aşamasında olduğunu belirterek, gelecekte bu amaçla birçok film üretileceğini öngörmüştür. 1970'lerin başında Johnson (1971), eğitimi kolaylaştırması için kütüphanelerin çeşitli medya kaynaklarına erişimi sağlaması ve öğrencilerin analiz ve akıl yürütme, değerlendirme gibi yetilerini geliştirmeye yönelik adımlar atılması gerektiğini vurgulamıştır. Stoller (1988) ise, sınıf ortamında pek rastlanmayan özgün dil yapılarını içeren filmlerin, öğrencilerin gerçek dünyada kullanılan dile maruz kalmalarını sağladığını belirtmiş; film kullanımının bir amaç değil, dil öğretiminde bir araç olduğunu savunmuştur (Gülbüz, 2022, s. 10-11). Başka bir görüşe göre

filmlerin derste araç olarak kullanılması vakit kaybı olmasının yanı sıra, sadece eğlence amaçlı kullanılmaktadır (Dursun, 2017, s. 15).

Voller ve Widdows (1993), filmlerin genellikle derslerde zaman doldurmak ya da eğlence amacıyla kullanıldığını belirterek, bu durumun filmin eğitsel değerini azaltmadığını, aksine bir öğretim aracı olarak daha fazla kullanılmasını teşvik ettiğini ifade etmektedir. Yavaş ilerleyen, aşırı monolog içeren, birçok ağız özelliği barındıran ve fazla ön bilgi gerektiren filmlerden kaçınılması gerektiğini savunarak, karakterlerin belirgin olduğu ve hikâyenin net bir şekilde aktarıldığı filmlerin tercih edilmesini önermektedirler. King (2002), geleneksel ders materyallerinin gerçekçiliği yansıtmaktan uzak olduğunu ve bugünkü öğretim sistemi için yeterince yararlı olmadığını ileri sürmektedir. Filmlerin öğrencilere motive edici bir içerik sunduğunu, kültürel bilgiyi aktardığını ve gerçek dünyada olabilecek örnekler sunduğunu belirtmektedir. Saraç (2012), eğitiminde sanatsal filmlerin öneminden bahsederken, Od (2013) öğrencilerin küçük yaşlardan itibaren çizgi film izlemelerinin dil öğreniminde olumlu etkilerine dikkat çekmiştir (Gürbüz, 2022, s. 12, 24).

İkinci bir dilin öğrenimi o dilin konuşulduğu toplumun kültürün öğrenilmesiyle gerçekleşmektedir. Daha doğrusu kültürün aktarımı dil ile gerçekleşir. Dil ise doğru bir şekilde kültür ile iç içe olarak öğrenilir. Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde diziler ve filmler kültürü aktaran bir unsur olarak kullanılmaktadır (Yılmaz & Irşı, 2017, s. 149).

Bunun yanı sıra Gülseven'e (2014) göre, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dizilerin ve filmlerin kullanımı kelime öğrenimi, dil becerilerinin geliştirilmesi ve dil bilgisinin öğrenimi bakımından katkı sağlamaktadır. Türk dizileri ve filmleri, Türkçenin doğal ve güçlü bir dil ortamını sunarak, öğrenciler için dinleme pratiği yapma fırsatları sağlar. Bu diziler ve filmler sayesinde öğrenciler, günlük yaşamda kullanılan Türkçeye daha fazla aşina olup günlük yaşamda kullanabilirler. Türk dizileri ve filmleri, estetik sahneler, duygusal anlar ve güçlü oyunculuklar sayesinde öğrencilerin Türkçeyi öğrenme motivasyonunu artırmaktadır. İscan (2011), Türk dizileri ve filmlerinin öğrencilerin Türk kültürü, gelenekleri ve sosyal ilişkilerini anlamalarına yardımcı olduğunu belirtmektedir. Filmler ve diziler aracılığıyla öğrenciler, yalnızca Türkçe öğrenmekle kalmaz, aynı zamanda Türkiye'nin tarihini ve coğrafyasını öğrenmektedirler (Dursun, 2017, s. 19-21).

Filmlerin ve dizilerin yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılması dil becerilerinin de gelişmesine olanak sağlamaktadır. Filmler ve diziler, dinleme becerisinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynar, çünkü öğrenciler günlük dil, ifadeler, jestler ve

mimikler aracılığıyla öğrenme fırsatı bulurlar. Ayrıca, sosyal yaşamda kullanılan jargonlar, argo ifadeler, kalıplaşmış ifadeler hakkında bilgi edinirler. Öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmesi, öğrendikleri kelimeleri doğru bir şekilde telaffuz etmelerini sağlamaktadır. Filmlerin ve dizilerin yazma becerisine katkısı ise, öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesi ve dil bilgisi kurallarının edinimi bakımından yararlı görülmektedir (Yılmaz & Irşı, 2017, s. 147-148).

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde filmlerin ve dizilerin seçiminde dikkatli davranmak gerekmektedir. Önemli noktalar şunlardır: filmler ve diziler öğrencilerin seviyesine ve amacına uygun olmalıdır; dil seviyesine göre alt yazı kullanılmalıdır; cinsellik ve şiddet barındırmamalıdır; kullanılan filmler kısımlar, diziler ise bölüm kesitleri halinde tüm dersi kapsamayacak şekilde gösterilmelidir; filmin ve dizinin konusu basit ve anlaşılır olmalıdır; standart Türkçenin konuşulduğu filmler ve diziler tercih edilmelidir; ağızlar çok kullanılmamalıdır; dil becerilerinin gelişmesine yönelik filmler ve diziler tercih edilmelidir. Bir diğer önemli unsur ise seçilen filmlerin IMDB puanının yüksek olmasıdır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılabilecek dizi ve film örnekleri şunlardır: “Babam ve Oğlum” (2005), “Beyaz Melek” (2007), “Bizim Aile” (1975), “Çöpçüler Kralı” (1977), “Diriliş Ertuğrul” (2014), “Fetih 1453” (2012), “Hababam Sınıfı” (1975), “Kabadayı” (2007), “Kelebeğin Rüyası” (2013), “Mavi Boncuk” (1974), “Mucize” (2014), “Nefes: Vatan Sağ Olsun” (2009), “Neşeli Günler” (1978), “Seksenler” (2012-2017), “Selvi Boylum Al Yazmalım” (1977), “Veda” (2010), “Vizontele” (2001) (Dursun, 2017, s. 21-22).

Türkiye’de ilk yayımlanan dizinin 1974 yılında yayına giren “Kaynanalar” olduğu bilinmektedir. Bu diziden sonra “Aşk-ı Memnu” dizisi yayımlanmaya başlamış (Doğanay & Aktaş, 2021, s. 858-859) ve 1981’de Fransa’ya satılarak yurtdışına satılan ilk dizi olmuştur (Şentürk, 2018, s. 15). Bu diziden sonra yayımlanan diziler romanlardan uyarlanmışlardır (Hancıgaz & Hülür, 2024, s. 725). İlk başarılı dizi satışı “Deli Yürek” dizisinin Kazakistan’a 2001 yılında satılmasıyla sağlanmıştır. Balkanlar’a ise “Gümüş” dizisi ile giriş yapmıştır (Öztürk & Atik, 2016, s. 72). Dizilerin yurt dışına satılma amacı Türkiye’yi ve Türkçeyi doğru bir şekilde tanıtmak, kültürü ve özellikle dili yayarak “yumuşak güç” kavramını uygulamaktır.

Sabah (2022) Balkanlar, Bosna-Hersek, Sırbistan, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ ve Kosova gibi farklı din ve kültürlere sahip toplulukları bir araya getirmektedir. Bölge analistleri, bu ülkelerde Türkçeye olan ilginin arttığını da ifade etmektedir (Setav, 2022). Bu

bağlamda, Balkanlarda Türk dizileri ve filmlerinin büyük bir ilgiyle izlendiği, aynı zamanda yabancı dil olarak Türkçe öğrenmeye yönelik motivasyonun yüksek olduğu gözlemlenmektedir (Kırbaş, 2022, s. 203).

Bir araştırma sonucuna göre, Balkanlı katılımcıların tamamı (48 kişi), dinleme becerilerinin anlama yeteneklerine, konuşma becerilerinin ise anlatım yeteneklerine katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca, katılımcıların 43'ü (%89,6) deyim öğreniminde, 41'i (%85,4) kalıplaşmış ifadelerin öğreniminde, 40'ı (%83,3) dil bilgisi konularında ve 39'u (%77,1) atasözlerinin öğreniminde olumlu etkiler gördüklerini ifade etmiştir. Deyim öğrenimine dair verilen yanıtların sayısının fazla olması dikkat çekici bir bulgudur. Bunun yanı sıra, katılımcıların 39'u (%81,3) Türk dizileri ve filmlerini Türkçe altyazılı izleyerek okuma becerilerini, 27'si ise (%56,3) yazma becerilerini geliştirdiklerini ifade etmiştir. Sonuç olarak sürekli Türkçe dinledikleri için Türkçeye daha hâkim olduklarını ve bu sebepten ötürü öğrenmenin daha hızlı ve verimli gerçekleştiğini belirtmişlerdir (Kırbaş, 2022, s. 215).

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Yöntem bölümünde çalışmanın deseni, çalışma grubu, verilerin toplanma süreci ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

3.1. Araştırma Deseni

Söz konusu çalışmada araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Fenomenoloji, insanların belirli bir fenomenle ilgili deneyimlerini ve algılarını tanımlamalarını sağlayan bir araştırma yöntemidir. Edmund Husserl fenomenolojinin kökeninde yer alan felsefi hareketin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Fenomenoloji, bir bireyin bir olay veya konu ile ilgili deneyimlerini anlamaya odaklanmaktadır. Katılımcıların algıları, bakış açıları ve yaşadıkları deneyimlerin derinlemesine anlaşılması amaçlanır (Tekindal & Uğuz Arsu, 2020, s. 156, 159).

Çalışmada katılımcıların deneyim ve görüşlerinin derinlemesine araştırılması planlanmıştır ve bu duruma uygun olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme tekniği, katılımcıların belirli bir konu üzerine deneyimlerini, düşüncelerini ve duygularını derinlemesine anlamak için kullanılmaktadır.

Creswell (2021), nitel araştırmalarda görüşme tekniğini, katılımcıların deneyimlerini ve bakış açılarını derinlemesine anlamak için önemli bir veri toplama aracı olarak tanımlarken, bu tekniğin araştırma ihtiyaçlarına göre farklı biçimlerde uygulanabileceğini ve araştırmacının katılımcıyla işbirliği içinde çalışmasının gerekliliğini vurgula olmaktadır; bu da güvenilir ve geçerli verilerin elde edilmesinin, görüşme sürecinin dikkatli bir şekilde yürütmesine bağlı olduğunu göstermektedir (Akman Dömbekci & Erişen, 2022, s. 143-146).

Görüşme esnasında katılımcılar bir konu hakkında fikirlerini ve hislerini belirtmektedir (Karataş, 2017). Kvale'in (1996:5) düşüncesine göre, görüşme sürecinde araştırmacı, değerli madene derin kazılar yaparak ulaşmaya çalışan bir madenciye benzetilmiştir (Türnüklü, 2000, s. 544).

Görüşme yönteminin seçilmesinin sebebi katılımcıların çalışmanın konusu hakkında düşüncelerini ve deneyimlerini derinlemesine anlamak ve böylece daha zengin veriye ulaşmaktır. Görüşme yöntemi Boşnak öğrencilerin Türkçe öğrenme amaçları, Türkçe iletişim kurmada yaşadıkları zorluklar, Türkçedeki nezaket ifadelerini kullanma ve anlama düzeyleri ile ilgili bilgilerin elde edilmesi için en uygun yöntem olarak görülmüştür. Görüşme yöntemi çerçevesinde hazırlanan görüşme formları, katılımcılarla etkileşimin sağlanmasında katkıda bulunmuştur. Katılımcıları bu konu ile ilgili duygu ve düşüncelerini daha rahat ifade etmeleri ve daha samimi cevaplar vermeleri için teşvik etmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu, Türkiye'nin Ankara ilinde farklı düzeylerde öğrenim gören ve eğitimini Ankara'nın üniversitelerinde tamamlayan, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ ülkelerinden gelen 10 Boşnak kökenli öğrenciden oluşmaktadır. Boşnak kökenli öğrencilerin seçilmesinin sebebi, Ankara'da Bosna Hersek, Sırbistan ve Karadağ'dan gelip yabancı öğrenci olarak eğitim gören öğrencilerin çoğunun Boşnak kimliğine sahip olmasıdır. Katılımcılar, Ankara'daki üniversitelerde lisans veya yüksek lisans seviyesinde öğrenim gören veya Ankara'daki üniversitelerden mezun olan bireylerdir. Ayrıca, tüm katılımcıların Türkçe dilinde C1 seviyesinde yeterliliğe sahip olmaları, grup seçiminde önemli bir kriter olarak belirlenmiştir. Bu kriter, görüşme sırasında yöneltilen soruların doğru anlaşılması için gereklidir. Bu sebeple, öğrencilerin C1 seviyesinde Türkçe bilmesi, katılımcıların grup içindeki iletişiminde ve araştırmanın doğruluğunda önemli bir faktör olarak kabul edilmiştir. Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş olup, anonimlik sağlamak amacıyla her bir katılımcı 'K' harfiyle kodlanmıştır. Katılımcıların demografik bilgileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1.

Katılımcıların Demografik Bilgileri

Demografik bilgiler		N	Katılımcılar	%
Cinsiyet	Kadın	9	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9	90
	Erkek	1	K10	10
Yaş	21	2	K2, K3	20
	23	2	K4, K10	20
	24	5	K1, K5, K6, K8, K9	50
	25	1	K7	10
	Bosna Hersek	4	K2, K3, K9, K10	40
Geldiği Ülke	Karadağ	4	K1, K4, K7, K8	40
	Sırbistan	2	K5, K6	20
Eğitim Durumu	Lisans	4	K2, K3, K4, K10	40
	Yüksek lisans	1	K1	10
	Mezun	5	K5, K6, K7, K8, K9	50
Türkçe Seviyesi	B2 – C1 arası	1	K4	10
	C1	9	K1, K2, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10	90

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılım sağlayan on Boşnak öğrencinin 9'unun kadın, 1'inin erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan 2'si 21, 2'si 23, 5'i 24 ve 1'i 25 yaşındadır. Hangi ülkeden geldikleri sorusuna verilen yanıtlardan 4'ünün Bosna Hersek, 4'ünün Karadağ ve 2'sinin Sırbistan'dan gelen Boşnaklar olduğu tespit edilmiştir. Eğitim durumu bakımından katılımcıların 4'ü lisans, 1'i yüksek lisans öğrencisi, 5'i ise lisans mezunudur. Son olarak tabloda katılımcıların Türkçe seviyesi yer almaktadır ve tabloya göre tüm katılımcıların C1 seviyesinde olduğu görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda katılımcıların bilgilendirilmesi için yönerge verilmiştir. Katılımcıları tanımaya yönelik 5 soru sorulmaktadır. Görüşme soruları, dördü Türkçe ile ilgili, altısı görsel ve işitsel araçların eğitimde kullanımı ile ilgili ve on biri nezaket stratejilerinin kullanımı ile ilgili olmak üzere toplam 21 sorudan oluşmaktadır.

Tablo 2.

Görüşme Soruları

Türkçeyi hangi amaçla öğrendiniz?
Dizi ve filmleri Türkçeyi öğrenmede araç olarak kullanıyor musunuz?
Dizi ve film izlemenin Türkçeyi öğrenmenize katkısı oldu mu? Katkısı olduysa hangi yönüyle (kelime, cümle, sesleri ayırt etme, kalıp sözler ve kalıp sözlerin kullanımı) katkı sağladı?
Türkiye’de iletişim kurma açısından ne gibi zorluklar yaşadınız?
Eğitimde görsel işitsel araçlar kullanıyor musunuz?
Hangi görsel ve işitsel araçları kullanıyorsunuz?
Eğitimde görsel işitsel araçları hangi sıklıkla kullanıyorsunuz?
Hangi amaçla daha çok ne yapmak için kullanıyorsunuz?
Sizce görsel işitsel araçların eğitime katkısı var mı?
Görsel ve işitsel araçların eğitime katkısını genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?
Nezaket stratejileri deyince aklınıza ne geliyor? Tarif ediniz.
Türkçede kullanılan nezaket ifadeleri nelerdir? Örneklendiriniz.
Türkçede kullanılan nezaket ifadelerinden hangileri kültürünüzden farklıdır ve farkları nelerdir?
Türkçede nezaket stratejilerini kullanarak bir anlaşmazlığı çözdünüz mü? Örnek verebilir misiniz?
İzlediğiniz Türk dizi ve filmlerinde nezaket ifadelerinin kullanımını nasıl değerlendiriyorsunuz? Olumlu mu, olumsuz mu, öğretici mi, özensiz mi...?
Türkçede konuşma esnasında selamlaşma, iltifat, iyi dilekte bulunma, hitap, anlaşmayı sağlama, şaka yapma gibi stratejiler olumlu nezaket stratejilerine aittir. Konuşma esnasında olumlu nezaket stratejilerinin kullanılması konuşmaya nasıl bir katkı sunar?
Olumlu nezaket stratejilerinin kullanımı iki kişi arasındaki ilişki biçimine nasıl yansır?
Türkçede konuşma esnasında dolaylı konuşma, saygı gösterme, özür dileme gibi stratejiler olumsuz nezaket stratejilerine aittir. Konuşma esnasında bu tür olumsuz nezaket stratejilerinin kullanılması hakkında ne düşünüyorsunuz?
Olumsuz nezaket stratejilerinin iki kişi arasında mesafe ve saygıyı göstermek için kullanılması hakkında ne düşünüyorsunuz?
Türkçede konuşma esnasında ironi, metafor, retorik sorular, belirsizlik gibi stratejilerin kullanılması hakkında fikirleriniz nedir?
Türkçede nezaket stratejilerinin kullanımının iletişiminize sağladığı katkı hakkında ne düşünüyorsunuz?

3.4. Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada Türkiye’de eğitim gören veya Türkiye’de lisans mezunu olan Boşnak öğrencilerin Türkçeyi öğrenme amaçlarını, Türkçede yaşadıkları zorlukları, nezaket ifadelerini kullanma ve anlama düzeylerini anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemi

kullanılmıştır. Veriler 2024 senesinin ağustos ayında yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır ve ses kaydı alınmıştır. Katılımcılar, Türkiye’de eğitim gören veya eğitimini Türkiye’de tamamlayan ve amaçlı örneklem yöntemi ile seçilen 10 Boşnak öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerle yapılan görüşmeler, öğrencilerin görüşme esnasında farklı ülkelerde bulunması sebebiyle çevrim içi platform Zoom üzerinden yapılmıştır. Tüm görüşmeler ses kaydı ile kaydedilmiş ve dijital formatta şifrelenerek depolanmıştır. Veri toplama sürecinin öncesinde Gazi Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan araştırma için onay alınmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Veri analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, sosyal bilimlerde transkriptler ve kayıtların incelenmesi için kullanılan bir araştırma yöntemidir. Berelson’a (2003) göre, içerik analizi tekniği mesajların ve transkriptlerin nesnel, sistematik ve nicel olarak betimlenmesini sağlamaktadır (Olgun, 2008, s. 66). Çalışmada öğrencilerin konu hakkında detaylı bilgiyi edinmek için hazırlanan görüşme sorularına verilen yanıtlar içerik analizi yapılarak elde edilen kodlar ve benzer kodlardan oluşturulan kategoriler bir araya getirilip sınıflandırılmıştır. Sınıflandırmaya göre dört soru grubu bulunmaktadır. Birinci soru grubunda Boşnak öğrencilerin Türkçeyi öğrenmesinin amacı, Türkçe iletişim kurma esnasında yaşadıkları zorluklar ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci soru grubunu görsel ve işitsel araçların eğitimde kullanımı hakkındaki sorular oluşturmaktadır. Görsel ve işitsel araçlardan dizilerin ve filmlerin Türkçe ve nezaket ifadelerinin öğreniminde kullanımı ile ilgili sorular üçüncü grupta yer almaktadır. Son olarak dördüncü soru grubunu nezaket stratejilerinin kullanımı ve anlaşılma düzeyi ile ilgili sorular oluşturmaktadır. Öğrencilerin verdiği yanıtlar, frekans kullanılarak tablolar halinde sunulmuştur. Çalışmaya katılan Boşnak öğrencilerin görüşme esnasında görüşlerine hiçbir şekilde müdahalede bulunulmamıştır. Öğrenciler katılımcılar olarak “K” koduyla tablolarda yer almıştır. Görüşmeler ise sayı şeklinde gösterilmiştir. Tabloların sonunda katılımcıların doğrudan alıntılarına yer verilmiştir.

BÖLÜM 4

BULGULAR

Bu bölümde Türkiye’de Türk dilinde eğitim gören veya eğitimini Türkiye’de tamamlayan on Boşnak öğrencinin araştırma amacı doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdiği cevaplara ilişkin bulgular ve yorumlar bulunmaktadır. Öğrencilerin Türkçe öğrenimi, nezaket stratejileri, eğitimde görsel işitsel araçların kullanımı, araçlardan dizilerin ve filmlerin kullanımı, araçların katkısı ve değerlendirmesi ve öğrencilerin Türkçe iletişimde karşılaştığı sorunlar ile ilgili görüşleri tablolar halinde sunulmuştur. Bunun yanı sıra, bu bölümde öğrenci görüşlerinden alıntılar yer almıştır. Boşnak öğrenciler, K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10 katılımcı olarak ifade edilmiştir.

İlk olarak öğrencilerin Türkçeyi öğrenme amaçları ve Türkçede iletişim kurma esnasında yaşadıkları zorluklar ile ilgili oluşturulan kodlar ve kategoriler aşağıdaki tablolarda (tablo 3 ve 4) gösterilmiştir. Tablo 3’te “Türkçeyi hangi amaçla öğrendiniz?” sorusuna verilen cevaplardan alınmış kodlar yer almıştır.

Tablo 3.

Öğrencilerin Türkçe Öğrenme Amaçları

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Türkçeyi Öğrenme Amacı	Türkiye’de eğitim alma/görme	7	K1, K2, K4, K5, K6, K7, K8
	Dil öğrenme isteği	3	K1, K5, K6
	Türkiye sevgisi	3	K1, K9, K10
	Günlük yaşama uyum	1	K2
	Türkçe ilgisi	5	K3, K5, K6, K9, K10
	Meslek seçimi	1	K5
	Kültürel benzerlik	1	K9

Tablo 3’te görüldüğü üzere, katılımcıların Türkçeyi öğrenme amaçları çeşitlidir. On katılımcıdan yedisinin amacı Türkiye’de eğitim almaktır. Bununla birlikte Boşnak öğrencilerin en çok Türkiye’de eğitim almak için Türkçeyi öğrendiği tespit edilmiştir. On katılımcıdan beşi Türkçeye duyduğu ilgiden dolayı Türkçe öğrenmek istediğini belirtmiştir. Üç katılımcı ise Türkiye’ye karşı sevgisinden bahsederken, üç katılımcı dil öğrenme isteğine değinmiştir.

(K5): “Aslında öncelikle dillere olan merakım, öyle söyleyeyim, merakım ve sevgim nedeniyle Türkçe öğrenmeye başladım ve tabii daha sonra üniversiteye gittiğim zamanda daha çok akademik hayatımın bir parçası haline geldi ve bugüne kadar bile Türkçe bilgimi daha çok geliştirmeye çalışıyorum. Yani hem öğretmen olarak hem de bir Türkçe dilini seven olarak da geliştirmeye çalışıyorum.”

(K6): “Tabii ki, öncelikle ben Türkçeyi sadece hobi olarak öğrenmeye başladım. Ondan sonra dilin ne kadar güzel olduğunu ve ilgimi ne kadar çektiğini farkında oldum yani onun üzerinden daha fazla öğrenmeye başladım ve sonunda yani üniversiteyi okumak için daha da fazla Türkçeyi öğrendim ve neredeyse bir Türk olarak konuşabilirim diye düşünüyorum. O seviyeye geldim.”

Öğrencilerin verdiği yanıtlardan görüldüğü üzere, Türkçeyi öğrenmelerinin ana sebebi Türkiye’de eğitim görmektir. Türkiye’nin kapsamlı burs programı, yaz okulları veya kursları Boşnak öğrencilere bu olanakları sağlamaktadır. Bunun yanı sıra çeşitli sebeplerden ötürü Türkçeye karşı duydukları merak ve ilgi onları bu dilin konuşucusu olmaya teşvik etmiştir.

Tablo 4'te “Türkiye’de iletişim kurma açısından ne gibi zorluklar yaşadınız?” sorusuna verilen cevaplardan oluşturulan kategoriler ve kodlar yer almaktadır.

Tablo 4.

Boşnak Öğrencilerin Türkçede Yaşadığı Zorluklar

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Konuşmada yaşanan zorluklar	Konuşma hızı	2	K2, K3
	Aksan	2	K2, K3
	Lehçeler	1	K3
	Telaffuz	1	K9
	İletişim kurmada çekingenlik	1	K10
Kalıp ifadelerin kullanımında yaşanan zorluklar	Deyimler	2	K2, K3
	Argo	1	K3
	Atasözleri	1	K5
Dilin kullanım şeklinde yaşanan zorluklar	Resmî dil kullanımı	2	K2, K6
	Günlük Türkçe	1	K4
	Nezaket ifadelerinin kullanımı	2	K7, K8
Dil bilgisinden dolayı yaşanan zorluklar	Cümle yapısı	1	K2
	Ekler	1	K1
Kültür farkından dolayı yaşanan zorluklar	Kültür farkı	2	K5, K7
	Mizah anlayışı	1	K5

Tablo 4'te katılımcıların Türkçe konuşurken yaşadıkları zorluklar belirtilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere, kodlar beş ana kategori altında toplanmıştır: konuşmada yaşanan zorluklar, kalıp ifadelerinin kullanımında yaşanan zorluklar, dilin kullanım şeklinde yaşanan zorluklar, dil bilgisinden dolayı yaşanan zorluklar ve kültür farkından dolayı yaşanan zorluklar. Genel olarak katılımcıların her konuda neredeyse eşit bir şekilde zorlandığı tespit edilmiştir. Zorlandıkları konular arasında “konuşma hızı”, “aksan”, “deyimler”, “resmî dil kullanımı” ve “nezaket ifadelerinin kullanımı” bulunmaktadır.

(K3): “Türkiye’de iletişim kurarken birkaç zorlukla karşılaştım ama onlar da o kadar büyük değildi. İlk olarak, hızlı konuşulan konuşmaları anlamakta zorlandım başlangıçta. Bir de şey bazı yerel lehçeler ve aksanlar da anlamayı zorlaştırdı. Ayrıca günlük dilde kullanılan

bazı argo ve deyimleri anlamak da başlangıçta zordu. Ancak pratik yaparak ve insanlarla daha fazla iletişime geçerek bu zorlukların üstesinden gelmeye başladım.”

(K7): *“Ben mesela bu konuda çok zorlandım Türkiye’ye geldiğimde çünkü bazı şeyleri bizden gibi değil, bizim dilimizde gibi değil. Mesela birine bir şey söylemek istersen birine bir şey yani direkt bir şey söylemek bana için çok şey oldu eğer birinden bir şey istemek oluyorum direkt söylerim. Mesela “Bana kalemi ver!” diyecektim, bu Türkiye’de mesela çok sert oluyor, bizim dilimde mesela böyle değil. Bizim dilimde mesela böyle bir şey söylersen herkes normal bir şekilde seni anlayacak ama Türkiye’de bazı ben gördüm insanlar çok kırılıyor mesela yani yerinde öyle direkt söylemesin onun yerinde “Kalemi verebilir misin?” diyeceksin. Ben mesela bu konuda çok zorlar yaşadım ama şimdi öğrendim tabii.”*

İkinci bir dil öğrenen kişilerin o dilde iletişim kurmada zorluklar yaşadığı bilinmektedir. Boşnak öğrenciler de Türkçe öğrenirken çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorluklar konuşma, dil bilgisi, söz varlığı, dilin kullanım şekli veya kültür farkı bakımından oluşabilir. Öğrencilerin verdiği yanıtlara göre en çok konuşmada ve dilin kullanım şeklinde zorluklar yaşamaktadırlar. Konuşma hızı, aksan, nezaket ifadelerinin kullanımı ve resmî ifadelerin kullanımı Boşnak öğrencilerin en çok zorlandığı konulardan bazılarıdır. Hız ve aksan bölgeye bağlı olarak değişiklik gösterebilirken, nezaket ifadeleri ve resmî dil kullanımı öğrencilerin iletişiminin kaçınılmaz bir parçası olarak görülmektedir.

İkinci olarak görsel ve işitsel araçların eğitimde kullanılmasına dair sorular aşağıdaki altı tabloda gösterilmiştir. Araştırmaya katılan Boşnak öğrencilere “Eğitimde görsel ve işitsel araçlar kullanıyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya verdiği cevaplar Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5.

Eğitimde Görsel ve İşitsel Araçların Kullanılması

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Görsel ve işitsel araçların eğitimde kullanımı	Kullananlar	10	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10
	Kullanmayanlar	-	-

Tablo 5’te katılımcıların görsel işitsel araçları eğitimde kullanıp kullanmadığı gösterilmiştir. Katılımcıların hepsi eğitimde görsel işitsel araçlardan faydalandığını belirtmiştir.

Araştırmada birkaç katılımcının görsel ve işitsel araçlarının kullanımına dair görüşüne yer verilmiştir:

(K3): *“Evet, eğitimde görsel veya işitsel araçlar kullanıyorum. Bu araçlar, konuları daha iyi anlamamı ve akılda kalıcı hâle getirmemi sağlıyor. Videolar, sunumlar böyle online ders materyalleri gibi kaynaklar, özellikle karmaşık konuları daha anlaşılır kılıyor.”*

(K5): *“Evet, şimdi ben dediğim gibi ben öğretmen olarak çalışıyorum. Hem Türkçe hem de İngilizce öğretmeni olarak çalışıyorum ve son zamanda teknolojimiz çok yardımcı bir şekilde işimizde yardımcı bir şekilde amaçları gösterdi. Eğitimde en çok görsel işitsel araçlar kullanıyorum. Hangi? Belki yani neden kullanıyorum? Mesela dersleri daha ilgi çekici ve daha etkileşimli hale getirerek öğrenme deneyimini geliştirmede önemli bir rol oynuyorlar. Onun için de sık sık kullanıyorum görsel işitsel araçlar.”*

Görsel işitsel araçların eğitimde gittikçe daha fazla kullanılması çok sayıda katkı sağlamaktadır. Boşnak öğrencilerin de herkes gibi eğitimde bu araçlardan faydalandığı görülmektedir. Katılımcılardan biri bu araçları sadece eğitim amaçlı değil, mesleki anlamda da kullandığını belirtmiştir.

Tablo 6’da katılımcıların “Hangi görsel ve işitsel araçları kullanıyorsunuz?” sorusuna cevaplarından belirlenen kodlar ve kategoriler yer almıştır.

Tablo 6.

Eğitimde Kullanılan Görsel ve İşitsel Araçlar

Kategori	Kod	N	Katılımcılar
Görsel ve işitsel araçlar	Dizi	2	K2, K10
	Film	2	K1, K2
	Video	8	K1, K2, K3, K5, K6, K7, K8, K9
	Animasyon	2	K2, K6
	Simülasyon	1	K3
	Prezi	1	K5
	Sesli sunum	1	K5
İşitsel araçlar	Radio	2	K1, K9
	Podcast	1	K1
	Ses kayıtları	2	K8, K9
	Sesli kitap	1	K8
	Müzik	1	K10
Görsel araçlar	Grafik	2	K2, K3
	Şema	1	K2
	İnfografik	1	K3
	PowerPoint sunum	4	K2, K3, K6, K8
	3D materyaller	1	K5
	Fotoğraf	1	K7
	Tahta	1	K9
Basılı medya	Kitap	2	K5, K7
	Dergi	1	K5
	Roman	1	K5
Dijital teknoloji	Online platform	1	K3
	Bilgisayar	1	K4
	Tablet	1	K4
	Telefon	1	K4
	Ses kayıt cihazı	1	K4
	İnteraktif tahta	1	K4
	YouTube	1	K5
	Storybird	1	K5

Tablo 6’da katılımcıların eğitimde kullandığı görsel ve işitsel araçlar yer almaktadır. Araçlar beş kategori altında toplanmıştır. Bunlar görsel ve işitsel araçlar, işitsel araçlar, görsel araçlar, basılı medya ve dijital teknoloji. Katılımcıların eğitimde belirli bir farkla görsel ve işitsel araçlardan “video” ve görsel araçlardan “PowerPoint sunumları” kullandığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, “dizi”, “film”, “animasyon”, “ses kayıtları”, “kitap” da sık sık kullanılan araçlar arasında yer almaktadır. Katılımcıların kategori bakımından tercihi ise görsel ve işitsel araçlardan yana olmaktadır.

(K4): “Aslında her şeyi kullanıyoruz. Mesela özel şey kendi kendime olduğum zamanda mesela böyle tabletimi kullanıyorum, bilgisayar, telefon tabii ki de. Bir de bazen nasıl diyorlar ses kayıt cihazı, ses kayıtları şey telefon üzerinden yapıyorum bir de onları kullanıyorum. Ama okuldayken mesela üniversitedeyken böyle interaktif, şimdi interaktif tahtalar var. Sanırım onları da sıklıkla kullanıyoruz.”

(K7): “Ben en çok kitaplar ve videoları kullanıyorum ama zaten fotoğraflarda çok önemli benim için ama en çok videoları diyebilirim, çünkü benim bölümüm için videoları en verimli, en kolay bir şekilde bir şey öğrenmek istersem video izlerim.”

Son zamanlarda eğitimin her alanında çeşitli görsel işitsel araçlar kullanılmaktadır. Bu araçların bazıları eğitimi oldukça kolaylaştırır ve her an her yerde ulaşılır hâle getirir. Katılımcıların çok büyük bir farkla eğitimde en çok video kullandığı görülmekte. İkinci en çok kullanılan araç PowerPoint sunumları iken, diğer araçların tercihe göre kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 7, “Eğitimde görsel işitsel araçları hangi sıklıkla kullanıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplardan oluşturulan kodlardan ve kategorilerden oluşmaktadır.

Tablo 7.

Görsel ve İşitsel Araçların Eğitimde Kullanım Sıklığı

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Görsel ve işitsel araçların kullanım sıklığı	Her gün	3	K1, K4, K7
	Sıklıkla	7	K2, K3, K5, K6, K8, K9, K10

Tablo 7’de görüldüğü üzere on katılımcıdan yedisi eğitimde görsel ve işitsel araçları sıklıkla kullandığını belirtirken üçü her gün kullandığını belirtmiştir.

(K3): “Oldukça sık kullandığımı söyleyebilirim. Neredeyse her gün ders çalışırken veya böyle derslere hazırlanırken bu araçlardan faydalaniyorum. Özellikle karmaşık konuları anlamak ve tekrar etmek için bu araçlar oldukça faydalı oluyor.”

(K5): “Mesela dersleri daha ilgi çekici ve daha etkileşimli hâle getirerek öğrenme deneyimini geliştirmede önemli bir rol oynuyorlar. Onun için de sık sık kullanıyorum görsel-ışitsel araçlar.”

Öğrencilerin çoğu eğitimde görsel ve işitsel araçlardan her gün olmasa da sıklıkla faydalandığını belirtmiştir. Birkaç öğrenci özellikle ders çalıştığı zaman bu araçları kullandığını belirtmiştir. Tabloda görüldüğü üzere öğrencilerin hiçbiri bu araçların daha az kullanımına işaret etmemiştir.

Bir sonraki tabloda Boşnak öğrencilerin görsel ve işitsel araçların kullanım amacına ilişkin “Hangi amaçla daha çok ne yapmak için kullanıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplardan oluşturulan kategoriler ve kodlar yer almaktadır.

Tablo 8.

Görsel ve İşitsel Araçların Eğitimde Kullanılmasının Amacı

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Eğitim için	Zor konuları anlamak	8	K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K10
	Eğitimi verimli hâle getirmek	1	K2
	Tekrar yapmak	1	K3
	Yeni kavramların öğrenimi	1	K5
	Dinleme becerisini geliştirme	1	K5
	Dersleri ilgi çekici kılma	3	K5, K8, K9
İş amaçlı	Meslek için	1	K7

Tablo 8’de katılımcıların çoğunun görsel ve işitsel araçları eğitim amaçlı kullandığı gösterilmiştir. Boşnak öğrencilerin sekizi “zor konuları anlamak” için kullandığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, üç katılımcı bu araçların “dersleri ilgi çekici kıldığını” belirtmiştir. Katılımcılardan biri mesleki amaçla Türkçe öğrenmeyi tercih etmiştir.

(K8): “Yani genelde bir konu anlamak için yani çocukları da anlamak için ve motivasyon vermek için işitsel ve görsel araçlar kullanıyorum. Yani her ders için genelde yani böyle işitsel ve görsel yani daha kolay anlamak için ve daha zenginleştirmek bir ders için kullanıyorum.”

(K9): “Hangi amaçla kullanıyorum, mesela öğrencilere derslerde işlerde konu daha iyi ya da daha anlayışlı bir şekilde anlatmak için kullanması gerek diye düşünüyorum o amaçla mesela ya da öğrencilere ders konusu kolaylaştırmak için kullanabiliriz, onu tercih etmemiz gerek. Mesela ben yabancı olarak bir yabancı dil öğrenmek istediğimde hoca mesela derse gelince ders böyle işitsel araçlar kullanacak mı kullanmayacak mı çok merak ettim çünkü daha iyi anlayabilmemiz için, daha eğlenceli geçiyor bir de ilgimizi de çekiyor o şekilde diye düşünüyorum.”

Tablo 8, katılımcıların neredeyse hepsinin görsel ve işitsel araçları eğitim amaçlı kullandığını göstermektedir. Katılımcılar genel olarak eğitimde zor konuları anlamadıklarında bu araçlara başvurduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra araçların eğitimi çoğu zaman daha ilgi çekici kıldığı bilinmektedir. Katılımcıların düşünceleri de bu fikri onaylamaktadır.

“Sizce görsel işitsel araçların eğitime katkısı var mı?” sorusuna Boşnak öğrencilerin verdiği cevaplardan oluşturulan kodlar ve kategoriler Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9.

Görsel ve İşitsel Araçların Eğitime Katkısı

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Katkısı var	Genel olarak katkısı var	10	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10
	Öğrenmeyi kolaylaştırır	5	K1, K2, K3, K5 K8
	Motivasyonu artırır	2	K2, K10
	Dil becerilerini geliştirir	1	K2
	Öğrenmeyi daha ilgi çekici kılar	1	K3

Tablo 9’da görsel ve işitsel araçların eğitime katkısı iki kategori halinde belirtilmiştir: katkısı var ve doğru kullanılırsa katkısı var. Katılımcıların tümü söz konusu araçların eğitime katkı

sağladığını söylemiştir. Beş katılımcı “öğrenmeyi kolaylaştırma” ve iki kişi “motivasyonu artırma” bakımından katkısı olduğunu belirtmiştir.

(K2): “Evet, kesinlikle dediğim gibi yani görsel işitsel araçlar eğitime katkı sağlar, yani konuları daha anlaşılır kılar, dil becerilerini geliştirir. Aslında en önemlisi de motivasyonu artmış oluyor.”

(K10): “Çok var yani dediğim gibi, hele ki çocuklar için ilkokulda lisede çok büyük bir katkı sağlıyor. Hem de eğitimde. Yani eğitim... işitsel ve görsel araçları kullandığımızda eğitim daha heyecanlı daha hevesli oluyor. Yani çocuklar böyle yani bir, ne bileyim, bir resmi görürken hemen anlayabilir. Ya da bir heyecan geliyor onun aklına, bir merak gelir onun aklına. A bu nedir bu konu nedir falan filan. Yani çok büyük bir katkı sağlıyor.”

Görsel ve işitsel araçların eğitime katkısı genel olarak tartışmaya açık bir konudur. Bunun sebebi bu konuda farklı görüşlerin olmasıdır. Ancak Boşnak öğrencilere bu soru yöneltildiğinde hepsi eğitime genel olarak katkı sağladığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin birkaçı bu araçların öğrenmeyi her anlamda kolaylaştırdığını savunmuştur. Yanıtlar dikkate alındığında öğrencilerin bu araçlarla kötü deneyimleri olmadığı tespit edilmiştir.

Son olarak öğrencilerin “Görsel ve işitsel araçların eğitime katkısını genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?” sorusuna verdiği cevaplardan alınan kodlar ve kategoriler Tablo 10’da yer almıştır.

Tablo 10.

Görsel ve İşitsel Araçların Eğitime Katkısının Değerlendirilmesi

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Görsel ve işitsel araçların katkısının değerlendirmesi	Olumlu	10	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10
	Olumsuz	-	-

Görsel ve işitsel araçların değerlendirmesini konu eden tablo 10’da tüm katılımcıların görsel ve işitsel araçların eğitime katkısı olduğunu düşündüğü tespit edilmiştir. Öğrencilerin değerlendirmesinin olumlu yönde olduğu kaydedilmiştir.

(K6): “Bence olumlu ama tabii ki her teknoloji olarak olumsuz tarafları da var ama daha çok fazla olumlu olarak görüyorum ben, çünkü en azından ben kendim için söylüyorum bir şeyi gördüğümde ve o konu ile ilgili daha fazla şeyleri araştırdığımda, duyduğumda,

gördüğümde o konuyu daha fazla anlıyorum ve benim için çok daha büyük bir katkı sağlıyor bu.”

(K9): *“Genel olarak değerlendirmem gerekirse yani ya da ben bakarsam büyük bir etkisi ve faydası da var. Olumlu yani, olumsuz kesin olmaz bence. Çünkü öğrencilere hem konu hem metni ne bileyim duyunca hem görünce biraz önce söylediğim gibi daha aktif bir şekilde derslere katılabilir. Yani bu dersten kaçmayacak yani bu derse gitmeyelim mesela demeyecek öğrenciler.”*

Bir önceki tablonun yorumlanmasında belirtildiği üzere, katılımcılar görsel işitsel araçların eğitime katkısını olumlu değerlendirerek bu araçlar konusunda kötü deneyimlere sahip olmadıklarını belirtmişlerdir.

Bir diğer soru grubu ise dil öğrenmede ve eğitimde görsel ve işitsel araçlardan dizilerin ve filmlerin kullanımı hakkında sorulardan oluşmaktadır. Tablo 11’de “Dizi ve filmleri Türkçeyi öğrenmede araç olarak kullanıyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin verdiği cevaplardan kategori ve kodlar yer almaktadır.

Tablo 11.

Dizilerin ve Filmlerin Türkçe Öğrenmede Araç Olarak Kullanılması

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Dizilerin ve filmlerin Türkçe öğrenmede araç olması	Kullananlar	9	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K10
	Kullanmayanlar	1	K9

Tablo 11’de öğrencilerin Türkçe öğreniminde dizi ve film araçlarını kullanıp kullanmadıkları gösterilmiştir. On öğrenciden dokuzu dizileri ve filmleri Türkçe öğrenmede araç olarak kullandığını ve bu araçların kolaylık sağladığını belirtmiştir. Bir öğrenci ise dizileri ve filmleri kullanmadığını, bunun yerine müzik gibi başka araçlar tercih ettiğini belirtmiştir.

(K7): *“Tabii ki, eskiden daha çok kullanıyordum çünkü yani epey bir isteğim vardı Türkiye’de okumak bu yüzden Türk dizi ve filmleri çok izledim, Türkçeyi öğrenmek için. Şimdi de izliyorum mesela ama yani eskiden gibi değil.”*

(K9): *“Dizileri ve filmleri kullanmadım çünkü ben dizileri filmleri sevmiyorum ama müzik dinlerken bilmediğim kelimeleri bir defterde öyle yazıp onu çevirdim. Yani işte bittikten*

sonra öğrenmeye ya da bu şarkıyı anlamaya çalışırken dil öğrendim ama dizileri sevmiyorum.”

Dizi ve filmler yeni bir dil öğreniminde oldukça faydalı araçlar olarak görülmektedir. Boşnak öğrencilere dizi ve filmleri Türkçeyi öğrenmede kullanıp kullanmadıkları sorulduğunda bir öğrenci hariç diğer tüm öğrenciler kullandığını belirtmiştir. Kullanmadığını belirten öğrenci ise genel olarak dizilere ve filmlere ilgi duymadığını, bunun yerine müzik gibi farklı araçları kullandığını paylaşmıştır. Buna rağmen diğer katılımcıların görüşlerine bakarak dizilerin ve filmlerin Türkçe öğrenmek için faydalı araçlar olduğu kabul edilebilir.

Bir sonraki tabloda “Dizi ve film izlemenin Türkçeyi öğrenmenize katkısı oldu mu? Katkısı olduysa hangi yönüyle (kelime, cümle, sesleri ayırt etme, kalıp sözler ve kalıp sözlerin kullanımı) katkı sağladı?” sorusuna katılımcılar tarafından verilen cevaplardan belirlenen kategoriler ve kodlar yer almaktadır.

Tablo 12.

Dizilerin ve Filmlerin Boşnak Öğrencilere Türkçe Öğreniminde Katkısı

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Söz varlığına katkı	Kalıp sözler	6	K2, K3, K5, K6, K9, K10
	Kelime dağarcığını genişletme	5	K1, K3, K5, K7, K8
Konuşma becerisine katkı	Cümle kurma	3	K4, K5, K7
	Konuşma pratiği	1	K6
	Telaffuz	1	K9
Dil bilgisi öğrenimine katkı	Cümle yapısı	3	K2, K3, K10
	Ekler	1	K9
	Kelimeleri ayırt etme	1	K4
	Sesleri ayırt etme	3	K3, K7, K9
Kültürel katkı	Kültürel anlayış	1	K2

Tablo 12’de dizilerin ve filmlerin Türkçe öğrenimine katkısıyla ilgili beş kategori bulunmaktadır. Katılımcıların çoğu Türkçe öğrenme sürecinde Türk dizilerinin ve filmlerinin kelime ve kalıp sözlerinin öğreniminde katkı sağladığını düşünmektedir. Bunun yanı sıra dizi ve filmlerin konuşma becerisi kategorisinde “cümle kurma” bakımından, dil

bilgisi kategorisinde “cümle yapısı” ve “sesleri ayırt etme” bakımından katkı sağladığı tespit edilmiştir. En az katkı ise “konuşma pratiği”, “telaffuz”, “ekler”, “kültürel anlayış” ve “kelimeleri ayırt etme” alanlarında sağlanmaktadır.

(K8): “Tabii ki de katkısı oldu. Ben diziler sık sık izliyorum ve filmler. Şimdi en çok. Bir de bana çok yardım olduruyorlar. Yani üniversite okumadan önce ben çok kelimeler yani dizilerden öğrendim bir de bana çok yardım ettiler. Yani etkili oldu yani ilk başta ilk geldiğimde Türkiye’de.”

(K10): “Şimdi bu soruyu cevaplamak için nasıl diyeceğim, ilk başta ben cümleleri öğrenerek kelimeleri de öğreniyordum. Yani ben kalıpları öğrenerek kelimeleri de öğreniyordum. Atasözleri, kalıp sözleri falan filan yani dizilerden filmlerden yani bu şekilde ben öğreniyordum ve çok iyi bir katkı sağladı benim için.”

Tablo 12’ye bakıldığında dizilerin ve filmlerin Boşnak öğrencilerin Türkçe öğrenme sürecinde en çok söz varlığına katkı sağladığı görülmektedir. Dizilerde ve filmlerde günlük konuşmalarda bile kullanılmayan ifadelerin kullanılması ve ağızların olması bu araçların söz varlığına katkı sağladığını göstermektedir. Bu durum özellikle deyimler ve atasözleri gibi kalıp ifadelerin öğrenimi ve genel olarak kelime dağarcığını genişletme için geçerlidir. Bunun yanı sıra öğrenciler diziler ve filmler sayesinde Türkçe dil bilgisini ve konuşma becerisini geliştirdiğini paylaşmıştır.

Son olarak da bu soru grubunda bulunan “İzlediğiniz Türk dizilerinde ve filmlerinde nezaket ifadelerinin kullanımını nasıl değerlendiriyorsunuz? Olumlu mu, olumsuz mu, öğretici mi, özensiz mi...?” sorusuna verilen cevaplardan alınan kodlar Tablo 13’te gösterilmiştir.

Tablo 13.

Dizilerde ve Filmlerde Kullanılan Nezaket İfadelerinin Değerlendirmesi

Kategori	Kod	N	Katılımcılar
Nezaket İfadelerinin Kullanımının Değerlendirilmesi	Olumlu	10	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10
	Öğretici	9	K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10

Tablo 13’te Türk dizi ve filmlerinde kullanılan nezaket ifadelerinin değerlendirilmesi gösterilmiştir. Katılımcıların hepsi ifadelerin kullanımını olumlu değerlendirmektedir. Bir katılımcı hariç, geri kalan dokuz katılımcı ifadelerin kullanımını öğretici bulmaktadır.

(K1): *“Olumlu değerlendiriyorum, çünkü Türk dizilerden bir sürü nezaket ifadeleri öğreniyoruz sürekli olarak.”*

(K2): *“İzlediğim Türk dizilerinde ve filmlerinde nezaket ifadelerinin kullanmasını kesinlikle olumlu ve öğretici buluyorum. Bu yapımlar, mesela günlük hayatta nasıl kibar nasıl saygılı dil kullanılması gerektiğini gösteriyor ve farklı nezaket stratejilerini pratik örneklerle öğretiyor. Bu da benim Türkçeyi daha doğal ve doğru bir şekilde öğrenme yardımcı oluyor. Yani kesinlikle olumlu ve öğretici olarak kabul ediyorum.”*

Öğrencilere dizilerde ve filmlerde kullanılan nezaket ifadelerinin değerlendirilmesi sorulduğunda hepsi değerlendirmenin olumlu olduğunu ve birçoğu öğretici olduğunu savunmuştur. Bu durum görsel işitsel araçların kullanımında olduğu gibi ğrencilerin Türk dizileri ve filmleri hakkında düşüncelerinin tamamıyla olumlu olduğunu göstermektedir.

Son soru grubunu nezaket stratejileri ile ilgili sorulan sorular oluşturmaktadır. İlk olarak öğrencilerden nezaketi tarif etmeleri istenmiştir. Öğrencilerin “Nezaket stratejileri deyince aklınıza ne geliyor? Tarif ediniz.” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 14’te gösterilmiştir.

Tablo 14.

Nezaket Stratejileri Tarifi

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Tarif edebilirim.	İyi davranış	1	K1
	Güzel konuşma	5	K1, K2, K3, K6, K10
	Değer verme	4	K1, K2, K3, K9
	Saygı	4	K2, K3, K8, K9
	Yöntem	2	K2, K6
	İncelik	3	K2, K3, K8
	Çatışma önleme	2	K2
	Empati	3	K2, K3, K5
	Anlayış	1	K3
	Olumlu ilişki	2	K3, K8
	Takdir	1	K5
	Hoşgörü	1	K5
	Fedakârlık	1	K5
	Hayırseverlik	1	K5
	Sevgi	1	K5
	Hassasiyet	1	K5
	Destek	1	K5
	Nasıl konuşulacağını bilme	1	K7
	İletişim	1	K8
	Samimiyet	1	K10
Bilmiyorum.	Sosyalleşmek	1	K4

Tablo 14’te katılımcıların nezaket stratejileri tarifi gösterilmiştir. Katılımcıların dokuzu stratejileri tarif edebilirken, bir katılımcı nezaket stratejileri hakkında bir bilgisi olmadığını belirtmiştir. Tarif edebilenler arasında beş katılımcı nezaket stratejilerini “güzel konuşma”, dört katılımcı “değer verme”, dört katılımcı “saygı”, üç katılımcı “incelik” ve üç katılımcı “empati” olarak tarif etmiştir.

(K9): “Mesela ilk aklıma ne geliyor, mesela karşıdakine saygı göstermek. O ilk aklıma geliyor, çünkü mesela örnek verebilirim bir kişiye konuşunca yani konuşma sırasında ne

bileyim karşınızdaki kişinin fikirlerine değer vermek ya da göz teması kurmak çünkü herkes bir şey konuşunca karşıdaki kişilerden yani en azından göz teması kurması gerek yani onun söylediklerine değer vermek sonra bizim ne bileyim fikrimizden söylemek ve konuşma sırasında bu kişiyi dinlediğimiz için göstermemiz gerek bence.”

(K10): *“Yani nezaket kelime kendisinden bile söylüyor. Nezaket güzel bir davranış oluyor yani konuşmada konuşurken insan çok, nasıl diyeceğim, samimi olmalı, güzel, güler yüzlü olmalı, ifadelerini güzel ve anlamlı bir şekilde bize söylemeli falan. O şekilde. Aklıma bu geliyor yani bir samimiyet bir nezaket olması lazım.”*

Nezaket kuralları deyince insanların aklına etik çerçevesinde olan güzel davranış gelmektedir. Ancak nezaket kuralları sadece beden dili ile sınırlı değil, aynı şekilde dil ile de ilgisi vardır. Boşnak öğrencilerden nezaket ifadelerinin tarifinin yapılması istendiğinde öğrencilerin çoğu güzel konuşma olarak tarif ederken, bazıları saygı ve değer kavramlarıyla ilişkilendirmiştir. Bunun yanı sıra incelik ve empati kavramları da kullanılmıştır. Kavramsal çerçeveye bakıldığında nezaket stratejilerinin olumlu ve olumsuz olmak üzere iki tarafı olduğu görülmektedir. Öğrencilerin verdiği kavramlara bakıldığında bu iki stratejiyi doğru bir şekilde tasvir ettikleri anlaşılabılır çünkü tüm bu kavramlar aynı zamanda hem olumlu nezaket stratejilerini hem de olumsuz nezaket stratejilerini anlatmaktadır.

Tablo 15’te, “Türkçede kullanılan nezaket ifadeleri nelerdir? Örneklendiriniz.” Sorusuna verilen cevaplardan elde edilen kodlar ve kategoriler gösterilmiştir.

Tablo 15.

Türkçede Nezaket İfadelerinde Kullanılan Dil Yapıları

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Olumlu nezaket ifadeleri	İyi dilekte bulunma	3	K1, K5, K7
	Teşekkür etme	4	K2, K3, K4, K8
	Samimi hitaplar	1	K7
	İş birliğini kurma	2	K3, K6
	Selamlaşma ifadeleri	2	K7, K8
	İltifat	3	K3, K5, K8
Olumsuz nezaket ifadeleri	Özür dileme	4	K1, K2, K4, K8
	Ricada bulunma	6	K1, K2, K4, K6, K8, K9
	Karşılıklı nezaket göstergesi	1	K2
	Resmî hitaplar	2	K5, K10

Katılımcıların Türkçede kullandığı nezaket ifadeleri tablo 15’te iki kategori şeklinde gösterilmiştir: olumlu nezaket ifadeleri ve olumsuz nezaket ifadeleri. Katılımcıların üçü olumlu nezaket ifadelerinden en çok “iyi dilekte bulunma”, dördü “teşekkür etme” ve üçü “iltifatta bulunma” ifadelerini kullandığını belirtmiştir. Olumsuz nezaket ifadelerinden ise dört kişi “özür dileme”, altı kişi ise “ricada bulunma” ifadelerini kullandığını belirtmiştir.

(K5): “Yani benim belki en çok duyduğum ve en bildiğim belki ifadeler, hangileri “hayırlı olsun”, ifade gibi, “elinize sağlık” yani mesela eğer birisi bir şey bizim için yaptı ise elinize sağlık diye söylüyoruz ya da eğer bir insan hasta olduğu zamanda “geçmiş olsun” diye ifade söylüyoruz, ya da “başarılar dilerim” gibi ifade, ya da “sıhhatler olsun”, mesela bizim kültürümüzde, sıhhatler olsun, öyle bir ifade yok. Bunu da bana çok yani Türkiye’ye ilk geldiğimde bana çok ilgi çekici ifade oldu, sıhhatler olsun. Ya da mesela eğer bir üniversiteden bir profesör ile konuşuyoruz hangi ifadeler kullanacağız, mesela “sayın hocam” ya da markete gittiğimiz zamanda “beyefendi”, öyle bazı ifadeler kullanıyoruz, nezaket ifadeleri.”

(K8): “Mesela selamlaşma için “merhaba, günaydın, iyi günler, iyi akşamlar” böyle nazik istek ve teşekkür etmek için “lütfen, teşekkür ederim, rica ederim, zahmet olmaz” etc. Ve “ellerine sağlık” yani ona göre teşekkür etmeye göre, “ellerine sağlık, çok nazıksınız, çok

güzel olmuş”. Bir de özür dilemek için “özür dileme, kusura bakmayınız, affedersiniz”. Onlar gibi.”

Boşnak öğrencilerin çoğu bildikleri olumlu nezaket ifadelerinin teşekkür etme, iyi dilekte ve iltifatta bulunma, olumsuz nezaket ifadelerinin ise özür dileme ve ricada bulunma olduğunu paylaşmışlardır. Kavramsal çerçeveden nezaket stratejilerinin çeşitliliğine bakıldığında Boşnak öğrencilerin tüm nezaket stratejilerine hâkim olmadığı görülmektedir.

Bir sonraki tabloda kodlar üç kategori altında gösterilmiştir: Boşnak kültüründe bulunmayan ifadeler, Türkçe ile Boşnakça arasında nezaket ifadeleri bakımından ana farklar ve iki kültürün benzediği düşüncesi. Bu kategoriler, “Türkçede kullanılan nezaket ifadelerinden hangileri kültürünüzden farklıdır ve farkları nelerdir?” sorusuna verilen cevaplardan oluşturulmuştur.

Tablo 16.

Nezaket İfadeleri Bakımından Türkçe ile Boşnakça Arasındaki Farklar

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Boşnak kültüründe bulunmayan ifadeler	“Kolay gelsin” ifadesi Boşnak kültüründe yok	2	K1, K7
	“Ellerine sağlık” ifadesi Boşnak kültüründe yok	2	K4, K8
	“Sihhatler olsun” ifadesi Boşnak kültüründe yok	1	K5
	“Kusura bakma” ifadesi Boşnak kültüründe yok	1	K10
Türkçe ile Boşnakça arasında nezaket ifadeleri bakımından ana farklar	Türkçede çok yakın olmayan kişiler için samimi hitap şekillerinin kullanımı	1	K3
	Boşnakçada emir kipinin sıkça kullanılması	1	K7
	Nezaket ifadelerinin Türkçede daha fazla kullanılması	1	K6
Boşnak ve Türk kültürünün benzediği düşüncesi	İki kültür arasında benzerlik var	4	K2, K6, K8, K9

Tablo 16’da katılımcıların kendi kültüründe kullandıkları nezaket ifadeleri ile Türkçede kullanılan nezaket ifadeleri arasındaki farklar gösterilmiştir. Birinci kategoride Boşnak kültüründe bulunmayan ifadeler yer almaktadır. Katılımcıların cevaplarına göre bu ifadeler “kolay gelsin”, “ellerine sağlık”, “sihhatler olsun”, “kusura bakma” şeklindedir. Bunun yanı sıra Türkçe ile Boşnakça arasında nezaket ifadeleri bakımından ana farklar kategorisi altında Türkçede samimî ilişkiler dışında da samimî hitap şekillerinin kullanıldığı, Boşnakçada emir kipinin konuşma esnasında sıkça kullanıldığı ve Türkçede nezaket ifadelerinin Boşnakçaya nazaran daha fazla kullanıldığı düşünceleri bulunmaktadır. Dört katılımcı ise iki kültürün benzediğini ve arada fazla farkın olmadığını belirtmiştir.

(K1): *“Aslında sadece bir tanesi var o da “kolay gelsin” oluyor. Kolay gelsin bizim kültürümüzde yok. Onu Türkiye’de öğrenmişim ve bence çok güzel bir ifade.”*

(K2): *“Aslında Türkçede kullanılan nezaket ifadeleri, çok Boşnakça diline de benziyor diye söyleyebilirim. Örneğin, Türkçedeki mesela “teşekkür ederim” ifadesi, bizde Boşnakçadaki “hvala” ifadesine karşılık gelir. Bu nedenle, ben şey diyebilirim nezaket ifadelerinde böyle kültürel olarak çok büyük farklar bulunmamaktadır bana göre.”*

(K6): *“Aslında Boşnakça ve Türkçe nezaket stratejiler ile ilgili çok benziyor aslında. Kullandığımız ifadeler neredeyse aynı. Ama bazen böyle daha fazla, Türkçede daha fazla kullanıyor bizden diye düşünüyorum ben. Mesela bizde çok nazik bir şekilde değil ama dolaylı bir şekilde kullanılıyor bizde. Ricada bulunmak gibi bir şeyler değil atıyorum, birinden bir şeyler istiyorsam direk bana bunu verebilir misin diyeceğim. Ama Türkçede öyle değil. Dolaylı bir şekilde kullanıyor tabii ki ama çok daha fazla nazik bir şekilde kullanır. Mesela birinden atıyorum kalem istiyorum. “Bana kalemini verebilir misin?” şeklinde söyleyebilirim veya “Kalemini ver bana!” emir gibi şeklinde ama emir kipi değil, öyle gibi kullanıyoruz biz Boşnakçada. Ama Türkçede daha fazla nazik bir şekilde “Bana kalemini verebilir misiniz?” veya nasıl desem çok daha fazla nazik daha güzel bir şekilde kullanıyor.”*

Boşnaklar ve Türklerin ortak tarihi yüzyıllara dayanmaktadır. Bu ortak tarih iki kültürün arasında benzerliklerin oluşmasına vesile olmasına rağmen aralarında farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıkların oluşmasının sebebi ise iki dilin farklı dil ailelerine mensup olmasıdır. Bundan dolayı iki dilde başta nezaket ifadeleri olmak üzere o dillerin kullanım biçimlerinde, günlük konuşmalarda kullanılan ifadelerde farklılıklar bulunmaktadır. Öğrencilere yöneltilen nezaket ifadeleri bakımından Türkçe ile Boşnakça arasındaki farklar nedir sorusuna öğrenciler farklı cevaplar vermiştir. Bu da çok sayıda farkın olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin bazıları Türkçede kullanılan günlük ifadelerin Boşnakçada yer almadığını veya aynı anlamda ve şekilde kullanılmadığını belirtmiştir. Başka bir katılımcı Türkçede nezaket ifadelerinin daha fazla olduğunu vurgularken, dört katılımcı kültürler arasında farklılıkların çok olmadığını savunmuştur.

Tablo 17.

Boşnak Öğrencilerin Türkçede Yaşadığı Zorlukların Nezaket Stratejilerinin Kullanımıyla Çözülmesi

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Boşnak Öğrencilerin Türkçede Yaşadığı Zorlukların Nezaket Stratejilerinin Kullanımıyla Çözülmesi	Anlaşmazlık yaşamayanlar	1	K1
	Anlaşmazlık yaşayıp nezaket ifadelerini kullanarak anlaşmazlığı çözenler	9	K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10

Tablo 17’de katılımcıların Türkçede anlaşmazlık yaşama ve bu anlaşmazlıkları nezaket stratejilerinin doğru kullanımıyla çözme durumu gösterilmiştir. On katılımcının dokuzu farklı yerlerde ve farklı şekillerde anlaşmazlık yaşadığını ve bu anlaşmazlıkları nezaket ifadelerini kullanarak çözdüğünü belirtmiştir. Bir katılımcı ise (K1) anlaşmazlık yaşamadığını söylemiştir.

(K4): “*Tam bir şey çözmedim ama mesela böyle bir durum vardı. Ben ilk geldiğim zamanda Türkçe biraz sanırım kaba bir şekilde konuştum çünkü nezaket ifadeleri kullanmadım pek. O yüzden mesela bir arkadaşım vardı ben bir cümle dedim. Dedi ki “Neden böyle diyorsun Sara? Böyle olmuyor.” O zamandan sonra ben dedim tamam ben yanlış bir şekilde söyledim. Nezaket ifadeleri mesela böyle “Bunu benim için lütfen yapar mısın?” gibi bir şey dedim. Ondan sonra arkadaşım biraz daha anladı. Yani kaba değildim sadece bunları kullanmadım. Özür dilerek çözdük işte sorunu.*”

(K7): “*Tabii ya hem anlaşma oldu ve ondan sonra çözüldüm aynı şekilde. Mesela restorana gittim ve garsona “Ağabey limon koy.” dedim yani çok sert tepki verdi biraz kırıldı gibiydi ama hemen anladım bir de arkadaşım söyledi yani biraz daha nazik söyleyebilirdin. Hemen toparladım, “Ağabey biraz daha bol limon koyabilir misin?” dedim yani yabancıyım falan yani sonra çözüldü tabii.*”

Tablo 17’de öğrencilerin genel olarak Türkiye’de anlaşmazlık yaşayıp yaşamadıkları ve bu anlaşmazlıkları nasıl çözdükleri ile ilgili soruya verdikleri cevapların kodları yer almaktadır. Bu kodlara göre Boşnak öğrenciler çoğunlukla Türkiye’de eğitim gördükleri sırada anlaşmazlık yaşamaktalar, ancak zamanla Türkçedeki nezaket kurallarına ve ifadelerine alışarak bu anlaşmazlıkları çözüme ulaştırmaktadırlar.

“Türkçede konuşma esnasında selamlaşma, iltifat, iyi dilekte bulunma, hitap, anlaşılmayı sağlama, şaka yapma gibi stratejiler olumlu nezaket stratejilerine aittir. Konuşma esnasında olumlu nezaket stratejilerinin kullanılması konuşmaya nasıl bir katkı sunar?”, “Olumlu nezaket stratejilerinin kullanımı iki kişi arasındaki ilişki biçimine nasıl yansır?” sorularına verilen cevaplardan oluşturulan kategoriler ve kodlar Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18.

Olumlu Nezaket İfadelerinin İletişime ve İlişkiye Katkısı

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
İlişkiye katkı	Samimî ilişkiler kurmak	9	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K10
	Güçlü ilişkiler kurmak	5	K3, K4, K5, K6, K9
	Saygılı olmak	6	K1, K2, K4, K5, K7, K8
İletişime katkı	Çatışmaları önlemek	3	K2, K6, K9
	Anlaşılmayı sağlamak	1	K3
Duygusal katkı	Güven vermek	5	K2, K3, K5, K7, K9
	Moral yükseltmek	1	K5
Ortama katkı	Olumlu ortam oluşturmak	4	K2, K3, K4, K9

Olumlu nezaket ifadelerinin iletişime ve ilişkiye katkısı katılımcıların cevaplarından yola çıkarak ilişkiye katkı, iletişime katkı, duygusal katkı, ortama katkı olmak üzere dört kategori şeklinde tablo 18’de gösterilmektedir. Katılımcıların çoğu olumlu nezaket ifadelerinin ilişkiye katkısından bahsetmiştir. On katılımcıdan dokuzu “samimî ilişkilerin kurulmasına”, altısı “saygılı olmaya” katkı sağladığını vurgulamıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların altısı duygusal bakımdan “güven verme” konusunda katkı sağladığını belirtmiştir. Katılımcıların dördü bu ifadelerin “olumlu ortam oluşturmaya” katkı sağladığını söylemiştir. Bu ifadelerin en az “anlaşılmayı sağlama” ve “moral yükseltme” bakımından katkı sağladığı tespit edilmiştir.

(K1): “Bence en çok karşıdaki kişiye daha yakın hissetmemizi sağlar ve onlara karşı saygılı oluyoruz bu şekilde. Daha saygı gösteriyoruz.”

(K3): “Şöyle iletişimde pek çok olumlu katkı sağlar. Mesela samimiyet ve güven oluşturma, selamlaşma, iltifat ve iyi dilekte bulunma gibi olumlu nezaket ifadeleri, konuşmayı daha

samimi ve böyle dostane hâle getirir. Bu, taraflar arasında güven ve yakınlık hissi oluşturur. Sonra pozitif atmosfer yaratma. Olumlu nezaket stratejileri, konuşmanın genel atmosferini iyileştirir. Hitap şekilleri, mesela 'Beyefendi', 'Hanımefendi' gibi nazik ve saygılı ifadeler, konuşmanın daha yapıcı ve pozitif geçmesini sağlar. Sonra anlaşmayı kolaylaştırma gibi ya da motivasyon ve destek sağlama, iltifat ve teşvik edici ifadeler, karşı tarafın motivasyonunu artırır ve destek sağlar. Mesela böyle bir cümle 'Harika bir iş çıkardınız', 'Sizinle çalışmak çok keyifli' gibi ifadeler, pozitif geri bildirim sunarak kişilerin kendine olan güvenini pekiştirir. Sonra sosyal bağları güçlendirme ya da kültürel normlara uygunluk bir de genel olarak olumlu nezaket stratejilerinin konuşma esnasında kullanılması, iletişimi daha etkili, keyifli ve yapıcı hâle getirir. Bu stratejiler, taraflar arasında daha iyi bir ilişki kurulmasına ve karşılıklı anlayışın artmasına katkıda bulunur.”

(K5): *“Bence konuşma esnasında olumlu nezaket stratejileri, ifadeleri çok önemli. Neden? Nasıl bir katkı sağlıyor? En çok konuşma esnasında güven ya da saygı göstermek ya da yani karşılıklı saygı katmaktadır yani samimiyet kurmak öyle söyleyeyim samimiyet kurmak. Ve bence bu stratejiler insanların birbirlerine daha çok değer verdiğini onların ilişkilerini daha güçlendirmek için katkı sağlıyor. Mesela yani birine dilekte bulunmak, ya da karşı tarafın moralini yükseltir bu bazı nezaket ifadeler ve daha akıcı ve verimli hâle getiriyor, iki insan arasında iletişim daha verimli halinde getiriyor. Ayrıca şaka yapmak bazen hem olumlu hem de olumsuz da olabilir. Çünkü bazı insanlar belki yanlış anlayabilirler yani bu konuda daha çok duyarlı olacağız tabii. Ama kesinlikle şaka yapmak yani espri yapmak daha sıcak bence daha samimi daha dostane bir atmosfer kuruyor.”*

Boşnak öğrencilere olumlu nezaket ifadeleri ile ilgili düşünceleri sorulduğunda öğrencilerin neredeyse hepsi bu nezaket stratejilerinin samimi ilişkiler kurmak için önemli olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra saygılı olma, güven verme ve güçlü ilişkiler kurma gibi tanımlar da çok fazla kullanılmıştır. Genel olarak bu stratejilerin kişiler arasında samimiyeti artırdığı ve güven duygusu oluşturduğu için önemli olduğu görülmektedir. Boşnak öğrencilerin ise detaylı olmasa da bu stratejiler hakkında genel bir bilgiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

“Türkçede konuşma esnasında dolaylı konuşma, saygı gösterme, özür dileme gibi stratejiler olumsuz nezaket stratejilerine aittir. Konuşma esnasında bu tür olumsuz nezaket stratejilerinin kullanılması hakkında ne düşünüyorsunuz?”, “Olumsuz nezaket stratejilerinin iki kişi arasında mesafe ve saygıyı göstermek için kullanılması hakkında ne

düşünüyorsunuz?” sorularına verilen cevaplardan yola çıkarak belirlenen kategoriler ve kodlar Tablo 19’da yer almıştır.

Tablo 19.

Olumsuz Nezaket İfadelerinin İletişime ve İlişkiye Katkısı

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
İlişkiye katkı	Samimî ilişkiler oluşturma	1	K4
	Mesafeyi korumak	5	K2, K4, K5, K6, K10
	Hataları anlamak	1	K1
	Özel alana saygı duymak	1	K3
	Saygılı olmak	6	K1, K3, K4, K5, K6, K7
	Mesafe koymamak	2	K1, K7
İletişime katkı	Çatışmaları önlemek	2	K3, K5
Duygusal katkı	Empati duygusu	1	K3
	Değer vermek	1	K1
Kullanıldığı yer	Resmî ortamlarda kullanılır	6	K2, K5, K6, K7, K8, K10
	İletişimi olumsuz etkileyebilir	4	K2, K5, K8, K9
	Samimiyetsizliğe yol açabilir	3	K2, K5, K7
	Gereksiz mesafe oluşturma	1	K8
	Gereksiz saygı gösterme	1	K8
	Çok etkili değil	1	K9

Katılımcılar olumsuz nezaket ifadelerinin ilişki, iletişim ve duygusal bakımdan katkı sağladığını belirtmiştir. Tablo 19’a göre ilişkiye katkı kategorisi altında “mesafeyi korumak” ve “saygılı olmak” bakımından katkı sağladığı kaydedilmiştir. Katılımcılardan iki kişi mesafeyi korumak yerine bu ifadelerin iki kişi arasında “mesafe koymadığını” belirtmiştir. On katılımcıdan sekizi bu ifadelerin resmî ortamlarda kullanıldığını söylemiştir. Son olarak da bazı katılımcılar olumsuz nezaket ifadelerinin “iletişimi olumsuz etkileyebileceğini” ve “samimiyetsizliğe yol açabileceğini” düşünmektedir.

(K2): “*Olumsuz nezaket stratejilerinin kullanılması, konuşma esnasında bazen gerekli olabilir ancak böyle genellikle ilişkilerde olumsuz etkiler de yaratabilir. Dolaylı konuşma, saygı gösterme ve özür dileme gibi stratejiler, dikkatli kullanıldığında önemli olabilir dediğim gibi ancak aşırıya kaçılması durumunda iletişimi karmaşık kılabilir yani samimiyeti azaltılabilir. Bu yüzden bu stratejiler böyle gereksiz anlaşmazlıkları önlemeye, karşılıklı*

saygıyı korumaya yardımcı olabilir, ancak dediğim gibi, yani doğru zamanda ve doğru bir şekilde kullanılmaları önemlidir. Aksi taktirde, iletişimi ve ilişkileri olumsuz etkileyebilir diye düşünüyorum.”

(K4): *“Aslında bu çok güzel bir şey, çünkü şey mesela böyle arkadaşlar, hoca böyle herkes... tanıdığımız kişi aynı dostluk seviyesinde değil. Bir de böyle çok güzel bir saygı mesafe kurabilmek için onları kullanıyoruz anladığım kadarıyla. Yani bir kişiye saygı gösterebilmek için onları...Daha böyle güzel ilişki kurabilmek için böyle sağlayabiliriz ondan.”*

Boşnak öğrencilerin olumsuz nezaket stratejileri ile ilgili daha fazla tanım verdiği görülmüştür. Öğrencilerin çoğu bu stratejilerin resmî ortamlarda kullanıldığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra öğrenciler saygıya ve mesafeyi korumaya da değinmiştir. Tanımların çoğu kavramsal çerçeveye uysa da bazı öğrencilerin yanlış tanımları veya ifadeleri kullanması olumsuz nezaket ifadeleri ile ilgili derin bir bilgiye sahip olmadığını göstermektedir. Bunların başında da bu stratejilerin tam aksine mesafe koymadığını ve yakınlık gösterdiğini söyleyen öğrenciler bulunmaktadır.

“Türkçede konuşma esnasında ironi, metafor, retorik sorular, belirsizlik gibi stratejilerin kullanılması hakkında fikirleriniz nedir?” sorusuna verilen cevaplar Tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20.

Türkçede Dolaylılık İfadelerinin Kullanımı Hakkındaki Düşünceler

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Olumlu katkıları	Kullanımı iyi	2	K1, K6
	Konuşmaya zenginlik katar	5	K2, K3, K4, K5, K8
	Samimî ortamlarda kullanılır	1	K3
	Fikrin anlaşılmasını sağlar	2	K3, K5
	Güzel hisler uyandırabilir	1	K9
	Dilde yardımcı araç olarak kullanılır	1	K10
Riskli kullanım	Tonlama önemli	2	K1, K7
	Dikkatli kullanılmalı	6	K2, K4, K5, K6, K8, K9
	Herkes anlayamaz ve kullanamaz	1	K7

Tablo 20'ye göre dolaylılığın kullanımı on katılımcıdan sekizine göre risk taşımaktadır. Altı katılımcı dolaylılık ifadelerinin dikkatli kullanılması gerektiğini düşünmektedir. Diğer taraftan katılımcılar dolaylılığın olumlu tarafları ve katkılarını vurgulamaktadır. Beş katılımcı bu ifadelerin konuşmaya zenginlik kattığını savunmaktadır.

(K4): “Ben onları çok severim genel olarak. Sadece yabancı olarak hâlâ Türkçe yetmiyor bunları kullanabilmek için. Sadece mesela böyle daha arkadaşlar arasında daha bir zengin ortam kurabilir daha böyle bir komedi mesaj bir de böyle daha neşeli bir şekilde arkadaşlar arasında şey kurabiliriz. Sadece çok dikkatli olmamız lazım sanırım bunları kullandığımızda çünkü insanlar yanlış anlaşmayabilir bunları dikkatli kullanmadıysa. Mesela benim için böyle bir şey oldu Karadağca farklı bir tür şakalar ironik olanlar ama Türkçede farklı oluyor. Sonra bazı anlaşma kavga içinde girdim arkadaşlarımla çünkü anlaşılmadık birbirimizle.”

(K6): “Şahsen ben çok sevmeyi kullanıyorum böyle ironi ama bazen karşımızda bulduğumuz kişi anlamayabilir veya çok daha nasıl desem resmî bir şekilde böyle aramızda bir mesafe olduğunu anlayabilir veya ne bileyim daha fazla, yani, nasıl desem, şakayı veya ironi olarak

değil de gerçekten öyle bir şey söylediğimizi de düşünebilir. Ne bileyim, mesela hava çok sıcaksa ben mesela burada çok soğuk diyebilirim. Aslında öyle gibi bir şey değil de, ironi olarak kullandım o ifadeyi ama karşımızdaki bir kişi onu gerçekten benim için soğuk olduğunu ve ne bileyim pencereleri kapatabilir veya ne bileyim daha fazla sıcak olduğunu... öyle bir şekilde bir şeyler anlayabilir ve benim için daha rahat bir şekilde olduğumu anlayabilir.”

Dolaylılık ifadeleri genel olarak dilleri zenginleştiren unsurlar olarak kabul edilmektedir. Kullanımı ve anlaşılması bazı durumlarda oldukça zor olan bu ifadeler Boşnak öğrenciler tarafından sevilmede ancak kullanılmamaktadır. Bunun sebebi ise öğrencilerin kendi düzeylerini yeterli görmemesidir. Öğrencilerin çoğu bu ifadelerin Türkçeye zenginlik kattığını ancak dikkatli kullanılması gerektiğini söylemektedir. Dikkatli kullanılmaması durumunda anlaşmazlıklar ve çatışmalar yaşanabilir.

Son olarak da katılımcıların “Türkçede nezaket stratejilerinin kullanımının iletişiminize sağladığı katkı hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 21’de yer almıştır.

Tablo 21.

Genel Olarak Nezaket İfadelerinin İletişime Katkısı

Kategoriler	Kodlar	N	Katılımcılar
Genel olumlu katkılar	Büyük katkı sağlar	2	K2, K3
	Kullanımı önemli ve gerekli	1	K5
	Olumlu katkı sağlar	2	K6, K10
İlişki bakımından katkılar	İlişkileri güçlendirir	6	K1, K2, K3, K4, K7, K8
	Saygıyı artırır	3	K2, K4, K9
	Güven duygusu oluşturur	1	K2
	Olumlu ilişki kurulmasını sağlar	3	K5, K7, K10
İletişim bakımından katkılar	Nezaket ifadelerinin kullanımı	1	K6
	Anlaşmazlıkları azaltır	4	K1, K2, K8, K9
	İletişimi daha etkili kılar	5	K1, K2, K3, K4, K9
Dikkatli kullanılmalı	Doğru bir şekilde kullanılmalı	2	K7, K9
Atmosfer bakımından katkılar	Olumlu atmosfer yaratır	3	K2, K3, K8

Tablo 21’de genel olarak nezaket ifadelerinin olumlu katkıları görülmektedir. Katılımcıların altısı ilişki bakımından “ilişkileri güçlendirdiğini”, üçü karşılıklı ilişkilerde “saygının arttığını” ve üçü “olumlu ilişkinin kurulmasını sağladığını” belirtmiştir. İletişim bakımından katkılar göz önünde bulundurulursa dört katılımcı “anlaşmazlıkları azalttığını”, beş katılımcı ise “iletişimi daha etkili hâle getirdiğini” söylemiştir. İki katılımcı ise dikkatli ve doğru kullanıma dikkat çekmiştir.

(K8): “Böyle benim bakışında yani daha olumlu ve yapıcı bir ortam sağlayabilir. Yani kişilerin arasında ilişkilerini güçlendirir, yani güç yapabilir iki kişinin arasında. Belki onların anlaşmazlıkları azaltılabilir ve karşılıklı yani saygı onların ikisi de yani artabilir. Yani insanlar daha saygı belki ikisi de verebilirler yani. Böyle bir yani... bu stratejiler zaten

sosyal olarak çok önemli bir de insanların yani kullanması bir de bunu anlamaması için çok yani iyi olur.”

(K10): “Nezaket stratejileri kullanarak hiç samimi olmayacağımı, hiçbir bağ kuramayacağımı düşündüğüm insanlarla aslında onlarla en samimi olduğumu zannediyorum. Yani en samimi, en büyük en derin bir samimiyeti kuruldum onlarla yani bir arkadaşlık mertebesinde, öyle diyelim. Evet, çok olumlu bir katkı sağlıyor, çünkü her dilde aslında böyle. Yani samimi olduğumuzda, nezaketli olduğumuzda, hoşgörülü, güler yüzlü olduğumuzda yani kesinlikle sadece ve sadece olumlu tarafları gösterebilir. Yani herkesle değil bazı insanlarla ne kadar hoşgörülü, güler yüzlü olsan da bir katkı da sağlayamaz ama genelde sağlayabilir.”

Genel olarak nezaket ifadelerinin iletişime katkısı sorulduğunda ilişkileri güçlendirdiğini, anlaşmazlıkları azalttığını ve böylece iletişimi daha etkili hâle getirdiğini söyleyen Boşnak öğrencilerin doğru noktalara değindiği görülmektedir. Nezaket kurallarının kullanımının en önemli sebeplerinden biri yaşanabilecek çatışmaların önlenmesi. Bunun sağlanması ile birlikte daha doğru ve etkili bir iletişim sağlanır. Bu durum da iki kişi arasında ilişkilerin daha güçlü olmasını sağlar.

BÖLÜM 5

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu çalışmada, Boşnak öğrencilerin Türkçe nezaket stratejilerine ne derece hâkim olduğu, Türkiye’de bulundukları dönemde Türkçe iletişim kurarken bu stratejileri ne kadar kullandığı, Türkçe konuşurken hangi konularda zorlandığı ve de başta dizi ve film olmak üzere görsel işitsel araçların nezaket stratejilerinin öğreniminde ne kadar katkı sağladığı araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında oluşan sonuçları şöyle sıralamak mümkündür.

Öncelikle, Boşnak öğrencilerin Türkçeyi öğrenme isteği çeşitli sebeplere dayanmaktadır. En büyük sebep ise Türkiye’de eğitim görme isteğidir. Bunun yanı sıra, Bosna Hersek’te gösterime giren birçok Türk dizisi Boşnakların Türkiye’ye, Türk dili ve kültürüne karşı bir ilginin oluşmasına vesile olmuştur. Türk dilinin kulağa hoş gelmesi Boşnak öğrencilerin Türk diline karşı ilgisini pekiştirmiştir. Öğrencilerin cevaplarından yola çıkarak kültür benzerliğinden dolayı Türkiye’ye karşı bir sevginin olduğu görülmektedir. Hem Türk kültürüne, diline karşı uyanan merak hem de kültürel benzerlik öğrencilerin Türkçeyi öğrenmek istemesine vesile olmuştur.

Türkçe ile Boşnakça farklı dil gruplarına ait olduğundan Boşnak öğrenciler, Türkçe öğrenmelerine rağmen iletişim kurmada zorluklar yaşamaktadır. Bu zorluklar konuşma esnasından Türkçeyi ana dili olarak konuşan kişiler ile iletişim kurulduğunda söz konusu kişilerin konuşma hızından veya ağızları kullanmasından, günlük konuşmalar esnasında deyimleri, resmiyet gerektiren durumlarda resmî dili ve Boşnakçaya nazaran çok fazla nezaket ifadelerinin kullanmasından kaynaklanmaktadır.

Bir diğ er sonuca göre, öğrenciler eğitimde görsel ve işitsel araçları sıklıkla kullanmaktadır. Özellikle görsel ve işitsel araçlardan videolardan faydalandığını belirten öğrenciler videoların eğitim sürecini kolaylaştırdığını ve zor konuların anlaşılmasını sağladığını ve genel olarak eğitimi daha ilginç bir hâle getirdiğini söylemiştir. Bu araçların kullanımının eğitime katkısı olduğunu belirten öğrenciler bu katkıyı tamamıyla olumlu yönde değerlendirmiştir.

Çoğu  ğrencinin Türkçeyi  ğrenmede dizileri ve filmleri araç olarak kullandığını tespit edilmiştir. Bunun sebebi ise dizilerde ve filmlerde çoğunlukla standart Türkçenin kullanılmasıdır. Bu durum da öğrencilerin kelimelerin telaffuzunu doğru bir şekilde öğrenmesine, kelime dağarcığını geliştirmesine ve bunun yanında nezaket ifadeleri doğru bir şekilde kullanmasına vesile olur. Öğrenciler dil ve nezaket ifadeleri öğrenimi bakımından dizilerin ve filmlerin araç olarak kullanılmasını olumlu ve öğretici olarak değerlendirilmiştir. Genel olarak dizi, film ve reklam gibi görsel ve işitsel araçlar kelime öğrenimi, standart Türkçenin kullanılması ve çok sayıda nezaket ifadelerini barındırması bakımından yararlı olmaktadır.

Boşnak  ğrencilerin Türkçe  ğreniminde, özellikle nezaket stratejilerini kullanmakta yaşadıkları zorlukların dilin farklı sosyokültürel bağlamından kaynaklanmaktadır. Kavramsal çerçevede belirtildiği üzere, Brown ve Levinson'un Nezaket Teorisi'ne (1987) göre, insanlar sosyal çevrede hem kendi hem de başkalarının "yüzünü" korumak için çaba gösterip bu doğrultuda stratejilere başvurmaktadır. Stratejilerin kullanımının kültürden kültüre değişebileceği bilinmektedir. Bu farklılıklar iki farklı kültürün arasında anlaşmazlığa sebep olabilir. Aynı durum Boşnaklar ve Türk kültürü için geçerlidir. Zamanında yüzyıllardır süren ortak geçmişe rağmen zamanla çeşitli etkenlerden dolayı oluşan sosyokültürel farklılıklar Boşnak  ğrencilerin hem Türkçe konuşma hem de nezaket kurallarının kullanımı açısından zorluklarla karşılaşmalarına sebep olmaktadır. Örneğin, genel olarak Türkçede doğrudan bir istekte bulunmaktansa, istekler daha dolaylı ve kibar bir şekilde ifade edilebilir. Bu durum Boşnak  ğrencilerin yaşadıkları zorluklardan biridir. Bunun yanı sıra Türkçede nezaket ifadelerine çok fazla önem gösterilmesi Boşnakçada ise bu derece gösterilmemesi Boşnak  ğrencilerin yaşadığı zorluklar arasında bulunmaktadır. Öğrencilerin kendi dilindeki cümleleri veya ifadeleri Boşnak adan doğrudan bir şekilde çevirerek karşı tarafa söylemeleri öğrencilerin o kişilerle anlaşmazlık ve sorun yaşamalarına sebep olabilmektedir. Örneğin, Boşnakçada birinde bir şey rica edildiğinde doğrudan belirtilir. Türkçede ise mutlaka nezaket ifadeleri kullanılmalıdır. Bunun yanı sıra Türkçede

Türk milletinin samimiyetinden kaynaklı çok yakın olmayan kişilere de samimi hitap şekilleri kullanılabilir. Boşnakçada ise bu durum farklıdır. Buna örnek olarak “canım” kelimesi verilebilir. Bir diğer örnek ise resmî ortamlarda kullanılan üsluptur. Örneğin, Boşnakçada bir hoca ile konuşma esnasında iyelik ekleri eklenmemektedir. Bu aşırı samimiyetin göstergesi olur, hocalar ise bu derece samimiyetten rahatsız olduklarını bildirebilirler. Türkçede ise “hoca” kelimesi yerine iyelik ekini barındıran “hocam” kelimesi tercih edilmektedir. Daha doğrusu, Türkçede resmiyette bile bir samimiyetin belirtilmesi gerekmektedir. Bütün bunlar Boşnak öğrencilerin nezaket ifadelerini kullanmasını zorlaştıran etkenlerdir. Bunun yanında, “geçmiş olsun”, “kolay gelsin”, “sıhhatler olsun”, “ellerine sağlık” gibi ifadeler Boşnakçada kullanılmazken, Türkçede sık sık kullanılan ifadeler arasında yer almaktadır.

Nezaket stratejilerinin Türkçede kullanılmasına sonradan alışmaya başlayan Boşnak öğrenciler, Türkiye’ye ilk geldiklerinde hizmet sektöründe, üniversitede, arkadaşlarıyla sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Türkçe nezaket ifadelerini kullanmaya başlamaları ile bu anlaşmazlıkları çözüme ulaştırmışlardır. Öğrencilerin nezaket ifadeleri ile ilgili diğer açıklamalarına bakılırsa, neredeyse hepsinin nezaket stratejileri hakkında belli bir bilgi düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, öğrenciler nezaket stratejilerini güzel davranış, saygı, empati, değer, incelik gibi kelimelerde açıklamıştır. Öğrencilerin çoğunda olumlu nezaket stratejileri ile olumsuz nezaket stratejileri hakkında ayırım yapabildiği gözlemlenmiştir. Olumlu nezaket stratejilerini samimiyet ve yakınlık, olumsuz nezaket stratejilerini ise resmiyet ve mesafe olarak gören öğrenciler, tüm bu stratejilerin birlikte iletişime çok katkı sağladığını ve güçlü olumlu ilişkilerin kurulmasına sebep olduğunu belirtmiştir. Boşnak öğrencilere göre olumlu nezaket stratejileri samimi ortamlarda kullanılırken, olumsuz nezaket ifadeleri resmî ortamlarda kullanılır. Bunun yanında bazı öğrenciler bu stratejilerin, çatışmaları önlediğini, anlaşmazlıkları azalttığını ve olumlu bir atmosferin oluşmasına neden olduğu kanaatindedir. Dolaylılığın kullanımı konusunda ise farklı görüşler yer almaktadır. Öğrenciler bu stratejilerin kullanımı esnasında dikkatli davranılması gerektiğini ve yanlış anlaşılmaya sebep olabileceğini belirtirken, çoğu öğrenci konuşmaya zenginlik katarak onu daha ilgi çekici hâle getirdiğini belirtmiştir. Katılımcılardan biri bu stratejileri herkesin kullanamayacağını ve herkesin anlayamayacağını söylemiştir. Birkaç öğrenci ise bu stratejileri kullanabilecek düzeyde olmadığını düşünmesine rağmen dolaylılığın genel olarak iletişimde kullanılmasını

sevdini belirtmiştir. Nezaket ifadelerinin iletişime katkılarına göz atıldığında öğrencilerin nezaket ifadelerinin konuşma sırasında kullanılmasının çok faydalı olduğunu ve konuşmaya her anlamda büyük katkı sağladığını belirttiği kaydedilmiştir.

Sonuç olarak çalışmanın sorularına yanıtlar bulunsa da bu araştırmanın belirli sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar böyle bir araştırma için katılımcı sayısının planlandığından az olması, öğrencilerin kendi ülkelerinde olmalarından dolayı görüşmelerin çevrim içi yapılmak zorunda kalması ve bazı öğrencilerin görüşme stresini tamamiyle atamadığı için yeterli ölçüde bilgi edinecek kadar uzun cevaplar vermemesidir. Sınırlılıklara rağmen araştırmanın problem cümleleri cevaplanmış ve öğrencilerin bilgi ve düşüncesi hakkında net bilgilere ulaşılmıştır.

Sonuçlara göre, Boşnak öğrencilerin çoğu Türkçeyi Türkiye’de eğitim alma ve bu dile karşı duyduğu ilgiden dolayı öğrendiğini belirtmiştir. Ancak Türkiye’de bulunma ve dili öğrenme sürecinde öğrencilerin Türkçe iletişim kurmada konuşma hızı, aksan, kalıp ifadelerin kullanımı, kültür farkı gibi konularda zorluk çektiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Türkçede nezaket ifadelerinin çok kullanılmasından dolayı da zorluk çektiğini belirten öğrenciler Türkiye’de bu konuda anlaşmazlık yaşadığını ancak bu anlaşmazlıkları nezaket ifadelerinin kullanımıyla çözdüğünü belirtmiştir. Türkçeyi öğrenmek için Türk dizilerinden ve filmlerinden faydalandıklarını söyleyen öğrenciler genel olarak eğitimde görsel ve işitsel araçları kullandıklarını ve başta diziler ve filmler olmak üzere görsel işitsel araçların katkısını ve kullanımını olumlu değerlendirmiştir. Nezaket ifadelerinin tanımını oldukça doğru bir şekilde yapan öğrenciler nezaket stratejilerinin günlük konuşmada çatışmaları önleme, daha iyi bir iletişim ile güçlü ilişkiler kurma açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Boşnak öğrenciler olumlu nezaket ifadelerinin samimiyeti, olumsuz nezaket ifadelerinin ise resmiyeti gösterdiğini söyleyerek bu iki stratejinin önemli noktalarına değinmiştir. Öğrencilerin tüm stratejilere değinmemesi bu konu hakkında bilgilerinin olduğu, bu bilginin üst düzeyde olmadığı ancak sağlıklı iletişim kurabilecek ve çatışmaları önleyecek derecede olduğu tespit edilmiştir.

Boşnak öğrencilerin Türk dizileri ve filmleri aracılığı ile nezaket stratejilerini öğrenmesine dair ilk kapsamlı inceleme olan bu araştırma oldukça özgün bir yapıya sahip olmaktadır. Daha önce nezaket stratejileri ve özellikle Türkçe nezaket stratejileri hakkında araştırmalar yapılsa da Boşnak öğrencilerin bu stratejileri kullanmasıyla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Özellikle görsel-işitsel araçlardan dizilerin ve filmlerin kullanımı ve

katkısı bakımından detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmanın, konusu ve Boşnak öğrenciler ile sınırlı olması bakımından diğer çalışmalarla karşılaştırmaya çok müsait olmamasına rağmen, öneminin vurgulanması gerekmektedir.

Bu çalışma Boşnak öğrencilerin nezaket stratejileri kullanımını ve deneyimlerini ele alan ilk çalışmalardan biridir. Gelecekte bu çalışma sayesinde bu konudan yola çıkılarak Boşnak öğrencilerin nezaket ifadelerini kullanımı ile ilgili yaşadıkları zorlukların giderilmesine yardımcı olacak bir çalışmaya zemin hazırlanabilir. Bunun yanı sıra, farklı öğrenci grupları üzerinde de bir araştırma yapılabilir. Bu şekilde Türkçe nezaket stratejileri ve bu stratejilerin başta Balkan ülkeleri olmak üzere başka ülkelere gelen öğrenciler tarafından Türkçe öğrenimi ile ilgili genel bir resim oluşturulabilir.

5.2. Tartışma

Alan yazın incelendiğinde nezaket stratejilerinin çalışmalarının metinler üzerinde analizine odaklandığı, kültürler ve diller arası karşılaştırmalara yöneldiği görülmektedir. Boşnaklara Türkçe öğretimi üzerine yapılan araştırmalarda genel olarak Boşnakçaya Türkçeden, Farsçadan ve Arapçadan geçen kelimelerin öğretimi, öğretim yöntemleri ve kültürel karşılaştırmalar da ele alınmıştır. Ancak, nezaket stratejileri konusundaki çalışmaların az sayıda olması ve Boşnak öğrencilere bu stratejilerin öğretilmesine yönelik herhangi bir araştırmanın bulunmaması dikkat çekmektedir.

Nezaket stratejileri ile ilgili çalışmaların çoğu nezaket ifadelerinin iki dil ve kültür arasında karşılaştırmasını içermektedir. Karasu (2014) araştırmasında, Türkiye Türkçesi (TT) ve Ürdün Arapçası (ÜA) birinci dil konuşanların isteklerini ifade ederken kullandıkları doğrudanlık-dolaylılık stratejilerini ve nezaket eğilimlerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma, güç, sosyal mesafe ve dayatma derecesi gibi faktörlerin bu stratejiler üzerindeki etkisini analiz etmektedir. Veriler, 50 Türkiye Türkçesi ve 49 Ürdün Arapçası konuşan lisans öğrencisiyle yapılan anketler ve Söylem Tamamlama Testi aracılığıyla toplanmıştır. Sonuçlar, Türkiye Türkçesi konuşanların daha çok dolaylı stratejiler kullanırken, Ürdün Arapçası konuşanların doğrudan stratejileri tercih ettiğini göstermektedir. Ayrıca, güç, mesafe ve dayatma derecesi Ürdün Arapçası konuşanlarda daha belirgin bir etki yaratırken, her iki grup da nezaket ifadelerini sıkça kullanmaktadır.

Başka çalışmalarda Türkçedeki nezaket ifadeleri Arapçadaki nezaket ifadeleriyle karşılaştırılmıştır. Bakšić ve Abadžić Navaey (2018), çalışmalarında Türkçe ve Farsça dillerinde nezaket stratejileri olarak iltifatlar, iyi dilekler ve saygı gösterme ifadelerinin kullanımını incelemiştir. Penelope Brown ve Stephen C. Levinson'un nezaket kuramını temel alarak, konuşmada "yüz" (face) kavramını ele almışlardır. Araştırma, olumlu nezaket stratejilerinin iltifatlar ve iyi dileklerle en iyi şekilde temsil edildiğini, bu ifadelerin dinleyicilerde onay ve sempati uyandırırken aynı zamanda ilgilerini de gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, araştırmada Türkçe ve Farsça arasındaki benzerliklere ve farklılıklara dikkat çekilmiştir. Bazı iyi dileklerin dilin özgün yapısı nedeniyle bir dilde bulunup diğerinde bulunmadığı görülmüştür. Seraj (2018), çalışmasında İran ve Türkiye vatandaşları olan kadın ve erkekler arasında nezaket stratejileri açısından bir karşılaştırma yapılmıştır. Hem cinsiyetler arası farklar hem de tanışıklık durumu dikkate alınarak yapılan karşılaştırmalarla, toplumsal cinsiyet ve kültürel farklılıkların etkisi araştırılmıştır. Çalışmada 12 grup ve toplamda 72 kişi yer almış, veriler Tebriz (İran) ve Ankara (Türkiye) şehirlerinden toplanmıştır. Sonuçlara göre, kadınlar hemcinsleriyle olumlu nezaket stratejilerini tercih ederken, erkeklerde durum farklılık göstermektedir.

Bu çalışma örneklerinden yola çıkarak günlük dilde çok kullanılmasına rağmen nezaket stratejileri ve nezaket ifadeleri ile ilgili az sayıda çalışmanın bulunması ve genel olarak iki dilin karşılaştırılmasını içermesi bu konuda daha fazla araştırma yapılması gerektiğini göstermektedir. Karşılaştırmalar genel olarak Farsça ve Arapça ile sınırlı kalmakta ve diğer dillere değinmemektedir. Bunun nedeni Türkçede çok sayıda Farsça ve Arapça kelimenin bulunması şeklinde açıklanabilir. Ancak yabancı dil öğretiminde kolaylık sağlanması açısından başta Balkan dilleri olmak üzere Türkçe nezaket stratejilerinin Balkan dilleri konuşucularına öğretebilme amaçlı çalışmaların yapılmasında fayda vardır. Türkiye'nin Balkanlar ile ortak tarihinden kaynaklanan benzerlikler dilde de kültürde de kendini göstermektedir. Bu benzerliklerin var olması nezaket ifadelerinin kullanımını da kapsamaktadır. Bu sebepten dolayı Balkanlar'dan gelen öğrencilerin nezaket ifadelerini kullanmaları ile ilgili daha çok sayıda çalışmaya yer verilmelidir.

5.3. Öneriler

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlardan hareketle araştırmacılar için bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler:

1. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde Türk dizilerinden ve filmlerinden alınan örneklerden ve genel olarak görsel işitsel araçlardan yararlanılabilir.
2. Kitapların içeriğinde nezaket ifadeleri ile ilgili daha fazla alıştırmaya yer verilebilir. Ders içeriği olarak farklı nezaket ifadeleri uygulamaları hazırlanabilir. Bu tür uygulamalar öğrencilerin nezaket ifadelerini daha fazla kullanmasını sağlayabilir.
3. Öğrencilere bir hikâye, roman, şiir ve özellikle tiyatro metinlerinde nezaket ifadelerini tespit etme görevi verilebilir. Bu metinlerdeki diyaloglar, öğrencilerin nezaket ifadelerini doğru bir şekilde kullanmasına vesile olabilir.
4. Boşnak öğrencilerin çoğu, Türkçedeki nezaket ifadelerini Türkiye’de yaşadıkça öğrendiğini belirtmiştir. Özellikle nezaket ifadelerinin kültür ile iç içe olmasından dolayı öğrencilerle kültür alıştırmaları yapılabilir ve uygulamalarla öğrenilen nezaket ifadelerinin günlük hayatta doğru bir şekilde kullanılması sağlanabilir.
5. Nezaket ifadeleri kültürden kültüre değişmektedir. Kültürlere özgü olan nezaket ifadelerinin öğretilmesi için çeşitli seminerler veya atölyeler düzenlenebilir.
6. Balkanlar’ın Bosna Hersek, Sırbistan ve Karadağ’dan gelen daha fazla öğrenci ile aynı konuda benzer çalışmalar ve daha detaylı görüşmeler yapılabilir. Bu çalışmalar Balkan ülkelerinde Türkoloji bölümünde okuyan öğrenciler ile birlikte de gerçekleştirilebilir.

Çalışmanın daha anlaşılır olması için nezaket stratejilerinin örnekleri dizi, film ve reklam gibi araçlardan alınarak kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Abadzic Navaey, A., & Bakšić, S. (2018). Türkçe ve Farsçada nezaket stratejileri: iltifatlar, iyi dilekler ve saygı gösterme. *Journal of Turkish Studies*, 13(5), 1-16. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12483>
- Ahmić, D. (2016). *Boşnakçadaki atasözleri ve deyimlerde Türkçenin izleri*. (Yüksek lisans tezi). <https://www.proquest.com/openview/df2aee85c821d15b9bc4682ae49f0aba/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y> sayfasından erişilmiştir.
- Akman Dömbekci, H., & Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 141-160. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227330>
- Allott, N. (2005). Paul Grice, reasoning and pragmatics. *UCL Working Papers in Linguistics*, 17, 217-243. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=099ccf8bf7e8904ce49403c46318fb010bb999c0> sayfasından erişilmiştir.
- Andrews, W. G. (2000). *Şiirin sesi, toplumun şarkısı*. (T. Güney, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Aşkın Balcı, H. (2017). Karşılaştırmalı ve kültürlerarası edimibilim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 19-27. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1869>
- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words?* Oxford: Oxford University.
- Austin, J. L. (2007). *Söylemek ve yapmak Harvard Üniversitesi 1955 William James dersleri*. (R. L. Aysever, Çev.). İstanbul: Metis.
- Bakšić, S. (2012). *Strategije učtivosti u turskom jeziku*. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.

- Bérard, E. (1991). *L'approche communicative, théorie et pratiques*. Paris: CLE International.
<https://www.scribd.com/document/447025691/BERARD-Approche-communicative-1991-pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (H. Aydın, Çev.). Konya: Eğitim.
https://books.google.com.tr/books?id=evyiDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false sayfasından erişilmiştir.
- Bingöl, S. (2019). Wittgenstein'in Tractatus'un dil ve anlam anlayışına eleştirisi. V. Kamer (Ed.), *IX. Mantık Çalıştayı Kitabı* içinde (s. 99-108). İstanbul: Mantık Derneği.
https://www.academia.edu/42173377/Wittgenstein_%C4%B1n_Tractatusun_Dil_ve_Anlam_Anlay%C4%B1%C5%9F%C4%B1na_Ele%C5%9Ftirisi sayfasından erişilmiştir.
- Blakemore, D. (1992). *Understanding utterances*. Oxford: Blackwell.
https://www.academia.edu/31830120/Understanding_Utterances sayfasından erişilmiştir.
- Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University.
- Can, N. (2023). "Nah" hareketi meğer bize özgü değilmiş: ilk hangi kültürden yayıldı, diğer ülkelerde ne gibi anlamları var? Webtekno: <https://www.webtekno.com/nah-hareketi-ilk-hangi-kulturden-yayildi-diger-anlamlari-ne-h139563.html> sayfasından erişilmiştir.
- Čaušević, E. (1996). *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Çelebi, V. (2014). Gündelik dil felsefesi ve Austin'in söz edimleri kuramı. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 4(1), 73-89.
<https://doi.org/10.18491/bijop.43006>.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2013). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaebd/issue/365/2517> sayfasından erişilmiştir.

- Delebecque, N. (2006). *Linguistique cognitive: comprendre comment fonctionne le langage*. Bruxelles: De Boeck Université.
https://books.google.com.tr/books?id=LwMoKDQ2JbcC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false sayfasından erişilmiştir.
- Demirel, Ö. (1999). *Planlamadan değerlendirmeye öğrenme sanatı*. Ankara: Pegem A.
- Dereli, S. (2008). Sözlü iletişimde nezaket stratejileri. *Türkbilig*, (15), 24-52.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig/issue/52798/697158> sayfasından erişilmiştir.
- Doğanay, M., & Aktaş, M. K. (2021). Türkiye'de televizyon dizisi sektörü. *Öneri Dergisi*, 16(56), 852-878. <https://doi.org/10.14783/maruoneri.944236>
- Ducrot, O. (2009). *Slovenian lectures, introduction into argumentative semantics*. (I. Ž. Žagar, Çev.). Ljubljana: Pedagoški inštitut. <https://www.pei.si/ISBN/978-961-270-014-0.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Dundes, A., Leach, W. J., & Özkök, B. (1986). The strategy of Turkish boy's verbal dueling rhymes. J. J. Gumperz içinde, *Directions in sociolinguistics* (s. 130-160). New York: Basil Blackwell.
- Durkheim, E. (1982). *Elementarni oblici religijskog života*. Beograd: Prosveta.
<https://www.scribd.com/document/336084192/Elementarni-oblici-religijskog-%C5%BEivota> sayfasından erişilmiştir.
- Dursun, B. (2017). *Yabancılar Türkçe öğretiminde film kullanımının öğrencilerin anlama becerisine etkisi*. (Yüksek lisans tezi).
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=8rjiNJatDGj3PIUWzN8Ykg&no=suzbRaHgitajjPWF21sw0w> sayfasından erişilmiştir.
- Erdem, M. V. (2019). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde çizgi film kullanımına ilişkin öğretici görüşlerinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi).
http://dspace.adiyaman.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12414/2000/10230582_tez.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y sayfasından erişilmiştir.
- Glück, H. (1993). *Lexikon sprache*. Stuttgart: Metzler.
https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1148960/mod_resource/content/0/Gl%C3%BCck-Rodel_Metzler-Lexikon-Sprache.pdf sayfasından erişilmiştir.

- Grice, P. (1989). *Studies in the way of words*. Cambridge: Harvard University.
https://books.google.com.tr/books?id=QqtAbk-bs34C&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false sayfasından erişilmiştir.
- Grundy, P. (2000). *Doing pragmatics*. London: Arnold.
https://archive.org/details/doingpragmatics0000grun_y6l3/page/n7/mode/2up sayfasından erişilmiştir.
- Günay, D. V. (2004). *Dil ve iletişim*. İstanbul: Multilingual.
- Güngör, M. A. (2022). *İkinci dil ediniminde edimbilimsel söz eylem yetkinliklerinin incelenmesi*. (Doktora tezi). <https://dspace.ankara.edu.tr/items/1f91045d-3ef5-4d55-baf0-0c0f6acc6932> sayfasından erişilmiştir.
- Gürbüz, S. (2022). *Beyaz perdeden kara tahtaya: yabancılara Türkçe öğretimi dersleri için film/dizi sahnelerinin belirlenmesi ve pedagojik amaçlara göre kullanımı*. (Yüksek lisans tezi). <https://openaccess.hacettepe.edu.tr/handle/11655/27569> sayfasından erişilmiştir.
- Hancıgaz, E., & Hülür, H. (2024). Kültürel diplomasi örneği olarak Türk dizileri. *International CEO (Communication, Economics, Organization) Social Sciences Congress*, 733-739.
https://www.academia.edu/72435817/K%C3%BClt%C3%BCrel_Diplomasi_%C3%96rne%C4%9Fi_Olarak_T%C3%BCrk_Dizileri sayfasından erişilmiştir.
- Hirik, S. (2023). Türkçede nezaket ve yüz tehdit eden eylemler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(1), 600-627. <https://doi.org/10.34083/akaded.1252118>.
- Holmes, J. (1995). *Women, men and politeness*. London: Longman.
- İşcan, A., & Delen, M. (2017). Yabancılara Türkçe öğretiminde filmlerin kullanımı (Selvi boylum al yazmalım filmi örneği). *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 87-101.
<https://doi.org/10.16916/aded.270858>
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tushad/issue/31792/350444> sayfasından erişilmiştir.
- Katnić-Bakaršić, M. (2001). *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan.

- Kırbaş, G. (2022). Türk dizi ve filmlerinin yabancı dil olarak Türkçe öğretimine katkısı bakımından değerlendirilmesi: Balkanlar örneği. *Uluslararası Türkçe Öğretimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 201-221. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/utoad/issue/84634/1486274> sayfasından erişilmiştir.
- Kocaman, A. (1996). Edimbilim üzerine. *Dilbilim Araştırmaları*, 7, 11-36. <http://dad.boun.edu.tr/tr/pub/issue/4533/290309> sayfasından erişilmiştir.
- Kordić, S. (1990). Filozofija jezika i pragmatika. *Revija*, 30(7), 97-101. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3451166 sayfasından erişilmiştir.
- Kordić, S. (2002). *Riječi na granici punoznačnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Lado, R. (1957). *Linguistics across cultures: applied linguistics and language teachers*. Ann Arbor: University of Michigan. <https://archive.org/details/linguisticsacros0000lado> sayfasından erişilmiştir.
- Lakoff, T. R. (1990). *Talking power*. New York: Basic Books. <https://archive.org/details/talkingpowerpoli00lako/page/n5/mode/2up> sayfasından erişilmiştir.
- Leech, G. N. (1983). *The principles of pragmatics*. London: Longman. https://www.researchgate.net/publication/49617979_G_N_LEECH_-_Principles_of_Pragmatics_G_N_LEECH_-_Principles_of_Pragmatics sayfasından erişilmiştir.
- Levinson, S. C. (2000). *Pragmatik. konzepte der sprach- und literaturwissenschaft*. Tübingen: Niemeyer.
- Megill, A. (2012). *Aşırılığın peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*. İstanbul: Say.
- Morris, C. (1938). *Foundations of the theory of signs*. Chicago: Chicago. https://www.researchgate.net/publication/331469588_Foundations_of_the_Theory_of_Signs_1938 sayfasından erişilmiştir.
- Mrazović, P., & Vukadinović, Z. (1990). *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci: Dobra Vest.

- Neuner, G., & Hunfeld, H. (1993). *Methoden des fremdsprachlichen deutschunterrichts*. Berlin: Langenscheidt.
- Nişanyan. (t. y.) *Nişanyan Sözlük* içinde. <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/yabanc%C4%B1> sayfasından erişilmiştir.
- Olgun, C. K. (2008). Nitel araştırmalarda içerik analizi tekiği. *Sosyoloji Notları*, (4-5). 66-70. https://www.academia.edu/24591783/Sosyoloji_Notlar%C4%B1_Dergisi_4_5_Say%C4%B1 sayfasından erişilmiştir.
- Öner, Ö. (2019). *Türkiye Türkçesi tiyatro metinlerinde nezaket dili*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> sayfasından erişilmiştir.
- Özdemir, A. (2022). *Yabancılar Türkçe öğretiminde edimbilimsel farkındalık*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> sayfasından erişilmiştir.
- Öztürk, M., & Atik, A. (2016). Ulusal pazardan küresel pazarlara uzanan süreçte Türk dizilerinin gelişimi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 66-82. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iled/issue/29371/314266> sayfasından erişilmiştir.
- Pamukcu, G. (2024). Ducrot'nun konuşan özneleri ve Austin'in söz edimleri kuramı kapsamında emir kipinin karşıtsal değeri. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (29), 62-71. <https://doi.org/10.30767/diledeara.1395181>
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. California: Sage. https://books.google.com.tr/books?id=0co1ESOVJHkC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false sayfasından erişilmiştir.
- Polat, Y. (2010). *Yabancı dil öğretiminde söz edimleri*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> sayfasından erişilmiştir.
- Potter, W., J. (1996). *An analysis of thinking and research about qualitative methods*. Lawrence: Erlbaum Associates <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaebd/issue/365/2517> sayfasından erişilmiştir.
- Punch, K., F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş: nicel ve nitel yaklaşımlar*. (D. Bayrak & H. B. Arslan & Z. Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaebd/issue/365/2517> sayfasından erişilmiştir.

- Richard, J. C., & Rogers, T. S. (1986). *Approaches and methods in language teaching*. Cambridge: Cambridge University.
https://ia801609.us.archive.org/28/items/ApproachesAndMethodsInLanguageTeaching2ndEditionCambridgeLanguageTeachingLibrary_201610/___Approaches_and_Methods_in_Language_Teaching__2nd_Edition__Cambridge_Language_Teaching_Library_.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Ricoeur, P. (2000). *Söz edimleri kuramı ve etik*. Bursa: Asa.
- Rifat, M. (2005). *XX. yüzyılda dilbilim ve göstergebilimin kuramları*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Rossi, J. G. (2001). *Analitik felsefe*. İstanbul: Paradigma.
- Ruhi, Ş., & Doğan, G. (2001). Relevance theory and compliments as phatic communication: The case of Turkish. A. S. Bayraktaroğlu içinde, *Linguistic politeness across boundaries. The case of Greek and Turkish* (s. 341-390). Amsterdam: John Benjamins.
- Şentürk, R. (2018). Türk televizyon dizileri efsanesi ve gerçekler. Y. Göksün içinde, *Televizyon dizilerinin keşfi: içerik, anlam, işlev* (s. 11-38). İstanbul: Kaknüs.
- Toklu, O. (2003). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ.
- Tuna, S. (2022). Söz edimleri kuramı: J.L. Austin ve J.R. Searle. Çotuksöken, B. ve Önkal, G. (Ed.). *Felsefe Söyleşileri XI-XII: Dil Felsefesi/Sanat Felsefesi Sempozyumu* içinde (s. 24-29). İstanbul: Maltepe Üniversitesi.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10372/126941> sayfasından erişilmiştir.
- Uslu, Z. (2005). Edimbilim ve yabancı dil öğretimine etkileri. *Dil Dergisi*, (127), 34-43. https://doi.org/10.1501/Dilder_0000000028
- Vardar, B. (1988). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü I*. İstanbul: Abc.
- Watts, R. J. (2003). *Politeness*. Cambridge: Cambridge University.
- Yıkılmış, S. (2021). *Türkiye Türkçesinde empati dili (söylem çözümlemesi)*. Ankara: Gazi.

- Yılmaz, F., & Irşı, A. (2017). The use of tv series in teaching Turkish as a foreign language. *International Journal Of Languages' Education And Teaching*, 5(2), 144-157. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijlet/issue/82537/1423509> sayfasından erişilmiştir.
- Zeyrek, D. (2001). Politeness in Turkish and its linguistic manifestations: A sociocultural perspective. A. S. Bayraktaroğlu içinde, *Linguistic Politeness Across Boundaries: The Case of Greek and Turkish* (s. 43-73). Philadelphia: John Benjamins.





GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...